

T.C.
İSTANBUL GELİŞİM ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

LİSE ÖĞRENCİLERİNDE AKRAN ZORBALIĞI İLE AİLE AİDİYET
DUYGUSU ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELENMESİ

PSİKOLOJİ ANABİLİM DALI
KLİNİK PSİKOLOJİ BİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan
Gülbin İŞSEVER

Tez Danışmanı
Dr. Öğr. Üyesi Hatice GÜNEŞ

İSTANBUL – 2020

TEZ TANITIM FORMU

- YAZAR ADI SOYADI** : Gülbin İŞSEVER
- TEZİN DİLİ** : Türkçe
- TEZİN ADI** : Lise Öğrencilerinde Akran Zorbalığı ile Aile Aidiyet Duygusu Arasındaki İlişkinin İncelenmesi
- ENSTİTÜ** : İstanbul Gelişim Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü
- ANABİLİM DALI** : Psikoloji
- TEZİN TÜRÜ** : Yüksek Lisans
- TEZİN TARİHİ** : 13.07.2020
- SAYFA SAYISI** : 137
- TEZ DANIŞMANLARI** : Dr. Öğr. Üyesi Hatice GÜNEŞ
- DİZİN TERİMLERİ** : Ergen, Aile, Akran Zorbalığı, Aile Aidiyeti, Kendilik Aidiyeti
- TÜRKÇE ÖZET** : Lise çağındaki öğrencilerin akran zorbalığı yapma/akran zorbalığına uğrama durumları ile demografik değişkenler ve aile aidiyet duygusu arasındaki ilişkiyi incelenmiştir. Araştırma İstanbul ili Küçükçekmece ilçesinde bir lisede öğrenim gören 9 ve 10. sınıf öğrencileri ile gerçekleştirilmiştir. Örneklem 92 kız (%42.8), 123 erkek (%57.2) öğrenciden oluşmaktadır. Araştırmada, Kişisel Bilgi Formu, Olweus Öğrenciler İçin Akran Zorbalığı Anketi ve Aile Aidiyeti Ölçeği uygulanmıştır.
- DAĞITIM LİSTESİ** : 1. İstanbul Gelişim Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsüne
2. YÖK Ulusal Tez Merkezine

Gülbin İŞSEVER

T.C.
İSTANBUL GELİŞİM ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

LİSE ÖĞRENCİLERİNDE AKRAN ZORBALIĞI İLE AİLE AİDİYET
DUYGUSU ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELENMESİ

PSİKOLOJİ ANABİLİM DALI
KLİNİK PSİKOLOJİ BİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan
Gülbin İŞSEVER

Tez Danışmanı
Dr. Öğr. Üyesi Hatice GÜNEŞ

İSTANBUL – 2020

BEYAN

Bu tezin/projenin hazırlanmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğu, başkalarının ederlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğu, kullanılan verilerde herhangi tahrifat yapılmadığını, tezin/projenin herhangi bir kısmının bu üniversite veya başka bir üniversitedeki başka bir tez/proje olarak sunulmadığını beyan ederim.

Gülbin İŞSEVER

... / ... / 2020

T.C.
İSTANBUL GELİŞİM ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Gülbin İŞSEVER' in “Lise Öğrencilerinde Akran Zorbalığı ile Aile Aidiyet Duygusu Arasındaki İlişkinin İncelenmesi” adlı tez çalışması, jürimiz tarafından Psikoloji Anabilim dalında Klinik Psikoloji Bilim Dalı YÜKSEK LİSANS tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan

Dr. Öğr. Üyesi Hatice GÜNEŞ
(Danışman)

Üye

Doç. Dr. M. Kayhan BAHALI

Üye

Dr. Öğr. Üyesi Hasan SEZEROĞLU

ONAY

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

... / ... / 2020

Prof. Dr. İzzet GÜMÜŞ
Enstitü Müdürü

ÖZET

Ergenlik döneminde akran grupları arasında sıklıkla karşılaşılan 'zorbalık' küresel anlamda ciddi bir sorundur. Bu araştırmanın amacı, lise çağındaki öğrencilerin akran zorbalığı yapma/akran zorbalığına uğrama durumları ile demografik değişkenler ve aile aidiyet duygusu arasındaki ilişkinin incelenmesidir. Araştırma İstanbul ili Küçükçekmece ilçesinde bir lisede öğrenim gören 9 ve 10. sınıf öğrencileri ile gerçekleştirilmiştir. Örneklem 92 kız (%42.8), 123 erkek (%57.2) öğrenciden oluşmaktadır. Araştırmada, Kişisel Bilgi Formu, Olweus Öğrenciler İçin Akran Zorbalığı Anketi ve Aile Aidiyeti Ölçeği uygulanmıştır. Araştırmanın sonuçlarına göre, kızlar erkeklerden daha fazla zorbalığa uğramaktadır. Ancak, zorbalık yapma konusunda cinsiyet farkı bulunmamıştır. Yaş ile akran zorbalığına uğrama/akran zorbalığı yapma arasında anlamlı bir farklılaşma bulunmamaktadır. Ebeveyn akademik düzeyinin düşük olması, daha fazla akran zorbalığı yapma ile ilişkilidir; akran zorbalığına uğrama ile ebeveyn akademik düzeyi arasında bir ilişki bulunmamıştır. Öğrencinin akademik başarısı ile akran zorbalığına uğrama arasında bir ilişki bulunmazken, akran zorbalığı yapmanın ile akademik başarı arasında anlamlı bir ilişki saptanmıştır. Akran zorbalığı yapan ve zorbalığa uğrayan gruplarda sigara kullanımı sıklığı diğer gruplara göre daha yüksektir. Akran zorbalığı ile aile aidiyeti ilişkisi incelendiğinde ise, aile aidiyetinin iki alt boyutu olan kendilik aidiyeti ve aile aidiyeti ile akran zorbalığı yapma arasında negatif yönde anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir. Akran zorbalığına uğrama ile kendilik aidiyeti arasında negatif yönde anlamlı ilişki saptanmış, ancak, aile aidiyeti alt boyutu ile akran zorbalığına uğrama arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır. Sonuç olarak bu araştırma aile aidiyet duygusunun, akran zorbalığı konusunda önemli bir role sahip olabileceğini göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Ergen, Aile, Akran Zorbalığı, Aile Aidiyeti, Kendilik Aidiyeti

SUMMARY

Bullying is a globally serious problem in adolescence. The aim of this study is to examine the relationship between bullying and demographic variables and family sense of belonging in high school students. The research was carried out among 9th and 10th grade students from an high school in Küçükçekmece district of İstanbul province. The sample consists of 92 girls (42.8%) and 123 boys (57.2%). In this research, Demographic Data Collection Form, Olweus Bully/Victim Questionnaire for Students, and Family Sense of Belonging Scale were applied. According to the results of the research, girls are more frequently bullied by others than boys. However, there is no gender difference in bullying others. There is a significant difference between age and being bullied / bullying others. Low parental academic level is associated with higher risk for bullying others. Students with low academic achievement were found to have a greater risk for bullying others. A significant relationship was found between smoking and being bullied / bullying others. When the relationship between peer bullying and two sub-dimensions of family sense of belonging were examined, a negative relationship was found between the sense of self-belonging and the family sense of belonging and bullying others. A negative relationship was found between the sense of self-belonging and being bullied. However, there was no significant relationship between family sense of belonging sub-dimension and being bullied. In conclusion, this research shows that the family sense of belonging may have an important role in peer bullying.

Keywords: Adolescence, Family, Peer Bullying, Family Sense of Belonging, Sense of Self-Belonging

İÇİNDEKİLER

	SAYFA
ÖZET.....	I
SUMMARY.....	II
İÇİNDEKİLER.....	III
KISALTMALAR LİSTESİ.....	VI
TABLolar LİSTESİ.....	VII
EKLER LİSTESİ.....	IX
ÖNSÖZ.....	X
GİRİŞ.....	1
BİRİNCİ BÖLÜM	3
1.1. ARAŞTIRMANIN PROBLEMİ	3
1.2. ARAŞTIRMANIN HİPOTEZLERİ.....	4
1.3. ARAŞTIRMANIN AMACI.....	4
1.4. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ	5
1.5. VARSAYIMLAR	5
1.6. SINIRLILIKLAR.....	5
İKİNCİ BÖLÜM	7
KAVRAMSAL ÇERÇEVE	7
2.1. ERGENLİK DÖNEMİ	7
2.1.2. Ergenlik Döneminin Duygusal Özellikleri	8
2.2. AKRAN ZORBALIĞI	14
2.2.1. Tanımı.....	14
2.2.2. Tipleri.....	14
2.2.3. Dünyada Akran Zorbalığı	19
2.2.4. Türkiye’de Akran Zorbalığı.....	21
2.2.7. Ailesel Özellikler	25
2.2.8. Cinsiyet.....	29
2.2.9. Yaş.....	31

2.2.9. Okul Başarısı	32
2.2.10. Madde Kullanımı.....	34
2.2.11. Akran Zorbalığının Sonuçları	35
2.2.12. Akran Zorbalığından Korunma	37
2.3. AİLE AİDİYETİ.....	40
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	43
YÖNTEM	43
3.1. ARAŞTIRMANIN TÜRÜ	43
3.2. EVREN VE ÖRNEKLEM.....	43
3.3. VERİ TOPLAMA ARAÇLARI.....	43
3.3.1. Kişisel Bilgi Formu	43
3.3.2. Olweus Öğrenciler İçin Akran Zorbalığı Anketi.....	44
3.3.3. Aile Aidiyeti Ölçeği.....	44
3.4. ETİK	45
3.5. VERİ TOPLAMA	45
3.6. VERİLERİN DEĞERLENDİRİLMESİNDE KULLANILAN YÖNTEMLER.....	45
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM	47
BULGULAR	47
4.1.KATILIMCILARIN DEMOGRAFİK BİLGİLERİNE İLİŞKİN BULGULAR.....	47
4.1.1. Katılımcıların cinsiyet değişkenine göre dağılımları	47
4.1.2. Katılımcıların yaş değişkenine göre dağılımları.....	47
4.1.3. Katılımcıların ebeveynlerinin eğitim durumlarına göre dağılımı ...	47
4.1.4. Katılımcıların öğretmenleri tarafından değerlendirilen başarı düzeylerine göre dağılımları	48
4.1.5. Katılımcıların sigara içme değişkenine göre dağılımları	49
4.2.ÇALIŞMADA KULLANILAN ÖLÇEKLERE YÖNELİK YAPILAN ÖN ANALİZLER	49
4.3. AKRAN ZORBALIĞI ÖLÇEĞİ	50

4.3.1. Lise öğrencilerinde akran zorbalığı ile ilişkili faktörlerin demografik değişkenler açısından incelenmesi.....	61
4.4. AİLE AİDİYETİ ÖLÇEĞİ.....	65
4.4.1. Lise Öğrencilerinin Demografik Özelliklerinin Aile Aidiyeti Ölçeğinin Faktörleri Açısından İncelenmesi.....	66
4.4.1.2. Yaşın Aile Aidiyeti Ölçeğinin faktörleri açısından incelenmesi..	66
4.4.1.5. Sigara içme durumunun aile aidiyeti ölçeğinin faktörleri açısından incelenmesi.....	70
4.5. LİSE ÖĞRENCİLERİNİN AKRAN ZORBALIĞI İLE AİLE AİDİYETİ ARASINDAKİ İLİŞKİ.....	71
SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER.....	73
5.1.SONUÇ VE TARTIŞMA.....	73
5.2. ÖNERİLER	88
KAYNAKÇA.....	90
EKLER.....

KISALTMALAR

APA	:	AMERICAN PSYCHOLOGICAL ASSOCIATION
DSÖ	:	DÜNYA SAĞLIK ÖRGÜTÜ
HBSC	:	HEALTH BEHAVIOUR IN SCHOOL-AGED CHILDREN
UNESCO	:	THE UNITED NATIONS EDUCATIONAL, SCIENTIFIC AND CULTURAL ORGANIZATION
UNICEF	:	UNITED NATIONS CHILDREN'S FUND (BİRLEŞMİŞ MİLLETLER ÇOCUKLARA YARDIM FONU)
OECD	:	ORGANISATION FOR ECONOMIC CO-OPERATION AND DEVELOPMENT (EKONOMİK KALKINMA VE İŞ BİRLİĞİ ÖRGÜTÜ)
PISA	:	PROGRAMME FOR INTERNATIONAL STUDENT ASSESSMENT (ULUSLARARASI ÖĞRENCİ DEĞERLENDİRME PROGRAMI)
ZVKO	:	ZORBA VE KURBAN OLMAYAN

TABLolar LİSTESİ

Tablo	Sayfa
Tablo 1- Katılımcıların Cinsiyet Değişkenine Göre Dağılımları	46
Tablo 2- Katılımcıların Yaş Değişkenine Göre Dağılımları.....	46
Tablo 3- Katılımcıların Anne Eğitim Durumu Değişkenine Göre Dağılımları	47
Tablo 4- Katılımcıların Baba Eğitim Durumu Değişkenine Göre Dağılımları	47
Tablo 5- Okul Başarısı	47
Tablo 6- Katılımcıların Sigara İçme Değişkenine Göre Dağılımları	48
Tablo 7- Akran Zorbalığı Ölçeğine Yönelik Güvenirlik Analizine İlişkin Sonuçlar	49
Tablo 8- Faktörlere Yönelik Betimsel İstatistikler	50
Tablo 9- Sana akran zorbalığı yapan öğrenci ya da öğrenciler kaçınıcı sınıftalar? ..	51
Tablo 10- Sana kızlar tarafından mı yoksa erkekler tarafından mı akran zorbalığı yapıldı?	52
Tablo 11- Sana Kızlar Tarafından mı Yoksa Erkekler Tarafından mı Akran Zorbalığı Yapıldı? Sorusuna Verilen Yanıtların Cinsiyete Göre Karşılaştırması	52
Tablo 12- Genellikle Kaç Öğrenci Tarafından Akran Zorbalığına Uğradın?	53
Tablo 13- Akran Zorbalığı Ne Kadar Sürdü?	53
Tablo 14- Akran zorbalığına uğranan yerler	54
Tablo 15- Geçtiğimiz Aylarda Akran Zorbalığına Uğradığını Hiç Kimseye Söyledin mi?	54
Tablo 16- Akran Zorbalığına Uğrayanların Bunu Söyledikleri Kişiye Göre Dağılım ..	55
Tablo 17- Bir Öğrenci Akran Zorbalığına Uğradığında Öğretmenler ya da Okuldaki Diğer Yetişkinler Hangi Sıklıkta Durdurmaya Çalışırlar?	55
Tablo 18- Bir Öğrenci Akran Zorbalığına Uğradığında Okuldaki Diğer Öğrenciler Hangi Sıklıkta Durdurmaya Çalışırlar?	56
Tablo 19- Geçtiğimiz Aylarda, Evdeki Yetişkinlerden Biri Okulda Uğradığın Akran Zorbalığını Durdurmaya Çalışmak İçin Okulla Görüştü mü?	56
Tablo 20- Yaşıtın Bir Öğrencinin Okulda Akran Zorbalığına Uğradığını Gördüğünde Ne Hissedersin ya da Ne Düşünürsün?	57
Tablo 21- Geçtiğimiz Aylarda, Diğer Öğrencilere Okulda Akran Zorbalığı Yaptığın İçin Sınıf Öğretmenin ya da Başka Bir Öğretmenin Seninle Konuştu mu?	57
Tablo 22- Geçtiğimiz Aylarda, Diğer Öğrencilere Okulda Akran Zorbalığı Yaptığın İçin Evdeki Yetişkinlerden Biri Seninle Konuştu mu?	57
Tablo 23- Sevmediğin Bir Öğrenciye Akran Zorbalığı Yapılmasına Katılabileceğini Düşünüyor musun?.....	58

Tablo 24- Yaşıtlın Bir Öğrenciye Diğer Öğrenciler Tarafından Akran Zorbalığı Yapıldığını Görür ya da Anlarsan Genellikle Nasıl Tepki Verirsin?	58
Tablo 25- Geçtiğimiz Aylarda, Akran Zorbalığını Önlemek İçin Sınıf Öğretmeninin Genelde Ne Kadar Çaba Gösterdiğini Düşünüyorsun?	59
Tablo 26- Kurban, Zorba, Kurban/Zorba ve Katılmayan Sınıflandırmasına Yönelik Sonuçlar	59
Tablo 27- Cinsiyetin Akran Zorbalığı Ölçeğinin Faktörleri Açısından İncelenmesi...60	
Tablo 28- Yaşın Akran Zorbalığı Ölçeğinin Faktörleri Açısından İncelenmesi.....61	
Tablo 29- Anne Eğitim Durumunun Akran Zorbalığı Ölçeğinin Faktörleri Açısından İncelenmesi	61
Tablo 30- Baba Eğitim Durumunun Akran Zorbalığı Ölçeğinin Faktörleri Açısından İncelenmesi	62
Tablo 31- Akademik Başarının Akran Zorbalığı Ölçeğinin Faktörleri Açısından İncelenmesi	63
Tablo 32- Sigara İçme Durumunun Akran Zorbalığı Ölçeğinin Faktörleri Açısından İncelenmesi	64
Tablo 33- Aile Aidiyeti Ölçeğine Yönelik Güvenirlilik Analizine İlişkin Sonuçlar	64
Tablo 34- Cinsiyetin Aile Aidiyeti Ölçeğinin Faktörleri Açısından İncelenmesi	65
Tablo 35- Yaşın Aile Aidiyeti Ölçeğinin Faktörleri Açısından İncelenmesi.....65	
Tablo 36- Anne Eğitim Durumunun Aile Aidiyeti Ölçeğinin Faktörleri Açısından İncelenmesi	66
Tablo 37- Baba Eğitim Durumunun Aile Aidiyeti Ölçeğinin Faktörleri Açısından İncelenmesi	67
Tablo 38- Akademik Başarının Aile Aidiyeti Ölçeğinin Faktörleri Açısından İncelenmesi	68
Tablo 39- Sigara İçme Durumunun Aile Aidiyeti Ölçeğinin Faktörleri Açısından İncelenmesi	69
Tablo 40- Lise Öğrencilerinin Akran Zorbalıkları İle Aile Aidiyeti Arasındaki İlişki ...70	

EKLER LİSTESİ

- EK-A:** Kişisel Bilgi Formu
- EK-B:** Olweus Öğrenciler İçin Akran Zorbalığı Anketi
- EK-C:** Aile Aidiyeti Ölçeği

ÖNSÖZ

Bu çalışmadaki amacım lise düzeyi öğrencilerinde akran zorbalığı davranışı ile aile aidiyeti duygusunun ilişkisini incelemektir. Hâlihazırda özel bir lisede psikolojik danışmanlık yapmam, bu konuya yönelmeme sebep oldu. Ergenlik dönemindeki bu öğrencilerin birbirlerine sıklıkla zorbalık yaptığını ve özellikle zorbalık yapanlar ile yaptığım görüşmelerde, aile içinde sorunlar yaşayan, uzak aile ilişkileri olan, öğrenciler olduğunu fark ettim. Bu gözlemimden yola çıkarak, akran zorbalığı uygulayanlar ve akran zorbalığına maruz kalanlar ile aile ilişkilerinin incelenmesi gerektiğini düşündüm. Aile içi ilişkilerin sıcak ve yakın olması, karşılıklı güven ve anlayışa dayalı olması, kişilerin kendilerini ailelerinin ayrılmaz bir parçası olduğunu hissetmesi, psikolojik ve sosyal anlamda birçok olumlu etki yaratabileceği gibi, akran zorbalığı konusunda da etkili bir faktör olabileceğini düşündüm ve bu nedenle “aile aidiyeti” duygusu üzerine odaklandım.

Bu çalışma boyunca benden desteğini esirgemeyen, uzmanlığıyla yol gösteren, sabır ve anlayışla yanımda olan değerli tez danışmanım Dr. Öğr. Üys. Hatice GÜNEŞ' e, çalışmama içtenlikle ve ilgiyle katılan sevgili öğrencilerime ve veri toplama sürecinde yardımcı olan öğretmen arkadaşlarıma, her konuda yanımda olan, destekleyen ve bana güvenen annem Dilek İŞSEVER' e teşekkürü borç bilirim.

Gülbin İŞSEVER

GİRİŞ

Ergenlik dönemi 12-13 yaşlarında başlayan ve 19-20 yaşlarına kadar süren fiziksel, psikolojik, davranışsal ve sosyal birçok değişimin yaşandığı bir süreçtir. Karakter gelişiminin şekillendiği ve kimlik kaygısının yoğun olarak yaşandığı bu dönemde ergenler, 'ben kimim?' sorusunun cevabını aramakta ve diğerlerinin kendileri hakkındaki görüşleri de bu sorunun cevabını büyük oranda etkilemektedir.¹ Ergenlik döneminin büyük bir kısmını da lise çağı kapsamaktadır. Bu nedenle, her insan için hayatının dönüm noktası Sayılabilecek bu dönem, okul ortamı ile yakından ilişkilidir. Okulda kurulan arkadaşlık ilişkileri ve diğerlerinin kendileri hakkındaki görüşleri kişi için büyük önem taşımaktadır. Akran ilişkileri, ergenin bu dönemde karşılaştığı sorunlarla başa çıkabilmesinde ve yetişkinlik hayatına hazırlanmasında kritik bir role sahiptir.² Akran gruplarına dâhil edilme, kabul görme ve diğerlerinin kendisi hakkında olumlu düşüncelere sahip olması, ergen için büyük önem taşımaktadır. Akran grubuna dâhil olmak, ergenin öz güvenini ve sosyal yaşamında etkin hale gelmesini doğrudan etkilemektedir. Akran ilişkilerinde olumlu dönütler alan ergenlerin, hayat doyumunu ve mutluluğunun da arttığı görülmektedir.³ Akran ilişkilerinin büyük önem arz ettiği bu dönemde, bir gruba dâhil olamama, reddedilme ve diğerleri tarafından kabul görmeme, ergende psikolojik anlamda bazı problemlere temel oluşturmaktadır.

Ergenlik dönemindeki bireyler, her ne kadar sosyal ilişkilerini hayatlarının en önemli noktasına koysalar da aile içi ilişkiler de oldukça büyük önem taşımaktadır. Aile içerisindeki sağlıklı iletişim, ergenin hem kendini tanımlamasında hem de dış dünyayla kurduğu ilişkilerin kalitesinde büyük rol oynamaktadır. Aile içi iletişimin ve paylaşımın yüksek olması, kişinin ailesine hissettiği bağlılığı ve aileye olan aidiyet duygusunu da arttırmaktadır. Ailesine olan aidiyet duygusunun yüksek olması, ergenlerin problemleri davranışlara yönelmesine karşı önemli bir koruyucu faktördür.⁴

Bu araştırma, ergenlik döneminde akran grupları arasında, en sık karşılaşılan problemlerden olan 'zorbalık' konusuna ışık tutmayı ve aile ilişkisinde önemli olan

¹ Erik Erikson, *Identity: Youth and Crisis*, W.W. Norton Company, New York, 1968, s.128.

² Elif Daşçı, Bilişsel duygu düzenleme stratejilerinin ebeveyn kontrolü ile akran ilişkileri ve akran baskısı arasındaki ilişkide aracılık rolünün incelenmesi, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara, 2015, s.10. (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi)

³ Nihat Köse, "Ergenlerde akran ilişkilerinin mutluluk düzeyine etkisi", *İnönü Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 2015; Cilt: 2 (4), 1-6 s.3.

⁴ Aliye Mavili vd., "Aile Aidiyeti Ölçeği: Bir ölçek geliştirme çalışması", *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 2014; Cilt: 33, 29-45, s. 31.

aidiyet ve bağılılık duygusunun, ergenin sosyal yaşamında akran zorbalığı üzerinde ne gibi bir rol oynadığını saptamayı amaçlamıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

1.1. ARAŞTIRMANIN PROBLEMİ

Ergenlik dönemi biyolojik, psikolojik ve sosyal değişimin hızlandığı, kişinin toplumda yer edinmeye ve kendisiyle alakalı şahsi amaçlarını oluşturmaya uğraştığı değişme ve gelişme çağıdır.⁵ Bu süreçte çocuklar fiziksel, ruhsal ve sosyal açıdan birtakım değişimlerle karşı karşıya gelmektedir. Bununla beraber, aile ve arkadaşlarıyla olan ilişkilerinde de farklılaşmalar meydana gelir. Özellikle ebeveynleriyle aralarına fiziksel ve psikolojik anlamda mesafe girmektedir. Bu ergenlik için normal sayılabilecek bir durumdur. Ancak bu durum ailesine duyduğu sevginin, saygının ve bağlılığın önüne geçtiğinde kişinin psikolojik ve sosyal hayatına da yansımaktadır. Ebeveynlerin ev ortamındaki iletişimi, çocuğun sosyal yaşamında kurduğu iletişim tarzını oluşturmaktadır. Yani çocuğun aile içerisinde gördüğü iletişim tarzı, kendini, diğerlerini ve dış dünyayı kavrama biçimiyle yakından ilişkilidir.⁶ Aile üyelerinin birbirlerine saygı göstermesi, dayanışma halinde olmaları ve birbirlerine duydukları aidiyet duygusu, sağlıklı ve geleceğe umutla bakan gençlerin yetişmesini sağlamaktadır. Bu ailenin ve kişinin işlevselliğini olumlu yönde etkilemektedir. Bunun gibi bir ailede yetişen bireylerin suç ve olumsuz davranışa eğilim gösterme riski daha düşüktür.⁷ Çocukların ve gençlerin en fazla bulunduğu ve çevreyle etkileşim kurduğu ortam okullardır. Okuldaki sosyal ilişkileri de büyük önem arz etmektedir. Bu ilişkilerin niteliği, çocuğu olumlu veya olumsuz etkileyebilmektedir. Olumlu sosyal ilişkiler, saldırganlık ve zorbalık gibi sorunları azaltabildiği gibi olumsuz sosyal ilişkiler bu sorunları arttırabilmektedir.^{8 9 10 11} Okul kuralları her ne kadar bunu sınırlamaya çalışsa da okul içerisinde karşılaşılan saldırganlık problemi evrensel bir sorundur. Zorbalık, saldırganlığın bir formudur.¹² Amerikan Psikoloji Derneği zorbalığı, "bir kişinin, başka bir kişinin yaralanmasına

⁵ Banu Yazgan İnanç vd., *Gelişim psikolojisi, çocuk ve ergen psikolojisi*, Pegem A Yayıncılık, Ankara, 2007, s. 231.

⁶ Donna M. Gibson ve Renee N. Jefferson, "The effect of perceived parental involvement and the use of growth-fostering relationships on self-concept in adolescents participating in GEAR UP", *Adolescence*, 2006, Sayı: 41, 111–125, s. 119.

⁷ Mavili vd., a.g.e., s. 42.

⁸ Ernest Hodges vd., "Individual risk and social risk as interacting determinants of victimization in the peer group", *Developmental Psychology*, 1997, Sayı: 33, 1032-1039, s.1036.

⁹ Beate Schuster, "Outsider at school: The prevalence of bullying and its relation with social status", *Group Processes and Intergroup Relations*, 1998, Sayı: 2, 175-190, s. 185.

¹⁰ David Schwartz vd., "Friendship as a moderating factor in the pathway between early harsh home environment and later victimization in the peer group", *Developmental Psychology*, 2000, Sayı: 36, 646-662, s. 658.

¹¹ Hülya Gülay, Okul Öncesi Dönemde Akran İlişkileri, *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2009, Cilt: 12, Sayı: 22, 82-93, s. 83

¹² R. N. Olafsen ve V. Viemerö, "Bully/Victim problems and coping with stress in school among 10-to-12 year old pupils in Åland, Finland", *Aggressive Behavior*, 2000, Sayı: 26, 57–65, s. 58.

veya rahatsız olmasına neden olan kasten ve tekrarlayıcı şekildeki saldırgan davranışlarıdır” biçiminde tanımlar.¹³ Okullarda karşılaşılan zorbalık, bir veya birden fazla öğrencinin, başka bir savunmasız öğrenci üzerinde uyguladıkları fiziksel, psikolojik, sosyal yönlerden yaralayıcı, tekrarlayıcı ve süreklilik arz eden bir baskıdır. Buna göre, bu baskıyı oluşturan ve fiilen eyleme geçiren kişilere zorba, bu baskıya maruz kalan ve etkisinden kurtulma konusunda savunmasız olan kişi ise kurban olarak nitelendirilmektedir. Tüm bunlara bakıldığında, akran zorbalığı ve aile ilişkileri arasında yakın bir bağlantı olduğu düşünülmektedir. Zorba davranışlar sergileyen gençlerin ebeveynleri genellikle, şiddetli bir ceza yöntemi olarak kullanan, tutarsızca davranan, ihmal eden ve düşmanca davranışlar sergileyen kişilerdir.¹⁴

1.2. Araştırmanın Hipotezleri

1. Lise öğrencilerinin akran zorbalığı yapma/akran zorbalığına uğrama oranları, cinsiyetlerine göre farklılaşmaktadır.
2. Lise öğrencilerinin akran zorbalığı yapma/akran zorbalığına uğrama oranları, yaşa göre farklılaşmaktadır.
3. Lise öğrencilerinin akran zorbalığı yapma/akran zorbalığına uğrama oranları, ebeveynlerinin akademik düzeylerine göre farklılaşmaktadır.
4. Lise öğrencilerinin akran zorbalığı yapma/akran zorbalığına uğrama oranları, akademik başarılarına göre farklılaşmaktadır.
5. Lise öğrencilerinin akran zorbalığı yapma/akran zorbalığına uğrama oranları, sigara kullanımlarına göre farklılaşmaktadır.
6. Lise öğrencilerinin demografik özellikleri, aile aidiyeti ölçeğinin faktörleri açısından anlamlı bir şekilde farklılaşmaktadır.
7. Lise öğrencilerinin akran zorbalıkları ile aile aidiyeti arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki vardır.

1.3. Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı öncelikle, lise çağındaki öğrencilerin ailelerine duydukları aidiyet duyguları ile akran zorbalığı yapma/akran zorbalığına uğrama durumları arasındaki ilişkiyi incelemektir. Daha sonra, lise çağındaki öğrencilerin ailelerine duydukları aidiyet duyguları ile akran zorbalığı yapma/akran zorbalığına

¹³ American Psychological Association (APA), **Bullying**, APA, Washington, DC, US, 2014
<http://www.apa.org/topics/bullying/> (Erişim Tarihi: 12.11.2019)

¹⁴ Özge Sukut, Lise öğrencilerinde akran istismarı, Haliç Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Haliç Üniversitesi, İstanbul, 2009, s.12. (**Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi**)

uğrama durumlarının cinsiyet, yaş, ebeveyn akademik düzeyi, akademik başarı, sigara içme durumu değişkenleri açısından incelemesini yapmaktır. Böylelikle elde edilecek bulgular kapsamında alanyazına katkılar sunmak istenmektedir.

1.4. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ

Okullarda karşılaşılan akran zorbalığı sorununun temelini oluşturan nedenleri saptamak ve bu soruna çözüm bulmak önem arz eder. Akran zorbalığı hem zorbalılar hem kurbanlar açısından psikolojik ve sosyal problemler oluşturmaktadır ve bu sorun sadece okulda değil, topluma karıştıklarında da devam etmektedir. Bu sorunu oluşturan en önemli etken, aile içi ilişkilerdir. Ailesinde zorbalığa maruz kalan çocuklar, zorba davranışlara daha çok başvurmaktadırlar.¹⁵ Aile içerisindeki ilişkinin kalitesi sosyal ilişkilerin kalitesini de belirlemektedir. Karşılıklı sevgi, saygı ve aidiyet duygusu gelişmiş bir aile ortamındaki çocuk, sosyal ilişkilerinde de başarılı olmaktadır. Ancak bunlarda sorun olduğunda hem sosyal hem psikolojik işlevselliğin de bozulduğu görülmektedir.¹⁶ Bu araştırma ile günümüzün evrensel sorunlarından olan akran zorbalığının temelinde yatan etkenleri bulmak, aile faktörüyle ilişkisini saptamak ve diğer demografik bilgiler ışığında önleyici tedbirlerin alınmasına yardımcı olmak umulmaktadır.

1.5. VARSAYIMLAR

- Araştırmanın örneklem grubunun evreni temsil ettiği varsayılmaktadır.
- Araştırmada kullanılan Kişisel Bilgi Formu, Olweus Öğrenciler İçin Akran Zorbalığı Anketi ve Aile Aidiyeti Ölçeği'nin doğru ve ayırt edici bir değerlendirme sağladığı varsayılmaktadır.
- Araştırmaya katılan öğrencilerin Kişisel Bilgi Formu ve Olweus Öğrenciler İçin Akran Zorbalığı Anketi ve Aile Aidiyeti Ölçeğinde yer alan soruları içtenlikle ve doğru biçimde cevapladıkları varsayılmaktadır.

1.6. SINIRLILIKLAR

¹⁵ Michele Elliott, *101 Ways of Dealing with Bullying*, Hodder Childrens's Book, London, 1997, 1-329, s. 114.

¹⁶ Bonnie M. Hagerty vd., "Sense of belonging and indicators of social and psychological functioning", *Archives of Psychiatric Nursing*, 1996, Sayı: 10, 235-244, s. 238.

- Bu araştırma İstanbul ili, Küçükçekmece ilçesi Teknik Öğretim Okulları öğrencilerinden toplanan verilerle sınırlıdır.
- Araştırmada ölçülmek istenen nitelikler Kişisel Bilgi Formu, Olweus Öğrenciler İçin Akran Zorbalığı Anketi ve Aile Aidiyeti Ölçeğinin ölçtüğü niteliklerle sınırlıdır.

İKİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

2.1. ERGENLİK DÖNEMİ

2.1.1. Ergenliğin Tanımı

Ergen, Batı kökenli bir kelime olan 'adolescent' kelimesinin karşılığı olarak Türkçeye geçmiştir. "Adolescere" kelimesinin kökünden gelmekte ve Latince de büyümek, olgunlaşmak gibi anlamlara karşılık gelmektedir. Bu kelime yapısal olarak da bir durumu değil, bir süreci ifade etmektedir.¹⁷

Ergenlik, fiziksel, psikolojik, biyokimyasal ve sosyal koşullar açısından hızlı büyüme, gelişme ve olgunlaşma sürecini içeren çocukluk ve yetişkinlik arasındaki bir geçiş dönemidir.¹⁸ Bu geçiş dönemi 13 ve 19 yaşları arasındaki zamanı kapsar. Ancak ergenlik döneminde meydana gelen fiziksel ve psikolojik değişiklikler genellikle daha erken, 9 yaş ve 12 yaş arası dönemde başlar.¹⁹ Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) bir ergeni 10 ila 19 yaşları arasındaki bir kişi olarak tanımlar. Bu yaş aralığı, DSÖ'nün 10 ila 24 yaşları arasındaki bireyleri ifade eden genç insanlar tanımına dâhildir.²⁰ UNESCO'nun tanımına göre genç, eğitimi halen devam eden, hayatını kazanmak için bir işte çalışmayan ve evi olmayan insandır.²¹ Diğer bir deyişle ergenlik dönemi, ergenliğin başlaması ile sosyal bağımsızlığın kurulması arasındaki yılları kapsamaktadır.²²

Ergenliğin psikolojik açıdan yapılan bir tanımında, kişinin bilişsel yeteneklerinde ve davranışlarında değişiklik gösterdiği dönem olarak ifade edilir.²³

Bazı filozoflar ergenlik dönemini belirgin davranış kalıplarıyla tanımlamaktadırlar. Sokrates, ergenlik dönemindeki bireylerin kötü davranışlara yönelmeye meyilli olduğunu ve otoriteyi tanımadıklarını savunmuştur. Aristo ise,

¹⁷ Haluk Yavuzer, **Çocuk Psikolojisi**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2007, s. 45.

¹⁸ Saadet Yazıcı vd., "The level of knowledge and behavior of adolescent male and female students in Turkey on the matter of reproductive health", **Sex Disabil**, 2011, Sayı: 29, 217-227, s. 217.

¹⁹ <https://www.psychologytoday.com/intl/basics/adolescence> (Erişim Tarihi: 02.12.2019)

²⁰ <http://www.who.int> (Erişim Tarihi: 02.12.2019)

²¹ <http://www.unesco.org> (Erişim Tarihi: 02.12.2019)

²² Laurence Steinberg, **Age of opportunity: Lessons from the new science of adolescence**, Houghton Mifflin Harcourt, Boston, 2014, s. 26.

²³ Diane Papalia vd., **Human development**, McGraw-Hill, Boston, 1998, s.12.

ergenlik dönemindeki bireylerin, dürtüsel, mantıksız, tutkularına yenik düşen ve eleştiri kabul etmeyen varlıklar olduklarını savunmuştur.^{24 25}

Hall ise bu dönemi yeniden doğuş olarak ifade eder. Çocukluktan yetişkinliğe geçiş olan bu süreci, insanlığın uygarlığa geçişindeki sancıları bir birey olarak yaşaması şeklinde ifade etmektedir. Bu geçişte yaşanan çatışmalardan dolayı, ergenlik sürecini fırtına ve stres dönemi olarak nitelendirmektedir.^{26 27 2829}

Çocuk, ailesinin gözetimine daha az ihtiyaç duymaya başladığında, bağımsızlık arayışına girdiğinde, fizyolojik olarak yetişkinliğe yaklaştığında ve toplum tarafından çocuğa sorumluluk yüklenmeye başladığında, ergenlik başlamış demektir.^{30 31}

2.1.2. Ergenlik Döneminin Duygusal Özellikleri

Ergenlik, yaşamın fiziksel değişimlerle başlayan ve en nihayetinde yetişkin rollerini üstlenme ve taşıma ile biten bir aşamasıdır. Yaşamın bu aşaması, fiziksel, sosyal, bilişsel ve duygusal dâhil olmak üzere biyolojik ve psikolojik alanlardaki yaygın değişikliklerle ilişkilidir.

Ergenlik döneminde duygusal gelişim, başkalarıyla ilişki bağlamında gerçekçi ve tutarlı bir kimlik duygusu oluşturmayı, stresle başa çıkmayı ve duyguları yönetmeyi öğrenmeyi içerir.³²

Bu dönemde duygularda yoğunlaşma görülür. Ergen her türlü duyguyu uçlarda ve derinden yaşar. Çocukluk çağında normal tepkiler verebileceği bir duruma aşırı öfke duyabilir, üzüntülerini dünyanın sonuymuş gibi hissedebilir, sevinçlerini de normalinden büyük tepkilerle gösterebilmektedirler. Bu durum duygu düzenlemenin, hormonal değişimlerden dolayı zorlaşmasıyla da bağdaştırılabilir. Duygu düzenleme, bireyin amaçlarını gerçekleştirmek için duygusal tepkilerini izlemesi, kontrol etmesi,

²⁴ John Dacey, John Travers, *Human development*, Benchmark Publishers, Chicago,1996, s. 452.

²⁵Esen Dinçel, Ergenlik Dönemi Gelişimsel Ödevleri ve Psikolojik Problemler, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2006, s. 12 (**Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi**)

²⁶ G. Stanley Hall, *Adolescence, Vol 1*, Appleton, New York, 1904, s. xiii .

²⁷ Haluk Özbay ve Emine Öztürk, *Gençlik*, İletişim Yayıncılık A.Ş, İstanbul,1992, s. 15.

²⁸ Adnan Kulaksızoğlu, *Ergenlik Psikolojisi*, Remzi Kitapevi, İstanbul, 1998, s. 19

²⁹ Dinçel, a.g.e., s. 12

³⁰John Frank Adams, *Ergenliği anlamak*, Çev. A. Dönmez, İmge Yayınevi, Ankara, 1995, 13-49, s. 17.

³¹ Dinçel, a.g.e., s. 14.

³² John W. Santrock, *Adolescence* , McGraw-Hill, New York, 2001, s.106.

değerlendirmesi ve değiştirmesidir.³³ ³⁴ Duygunun azalması, yoğunlaşması, sürdürülmesinde duygu düzenleme aktif rol oynamaktadır.³⁵ Ayrıca, duygusal çelişkiler de sıkça yaşanmaktadır. Ergenlikle birlikte kişi, yalnızlıktan keyif almaya başlar ve yalnız kalmak ister, aynı zamanda bir gruba dâhil olma arzusu da yüksektir. Ebeveynlerini küçük görüp, aşağılar, ama aynı zamanda onlara dayanma, destek alma ihtiyaçları da vardır. Umutsuzluk ve umursamazlık duygularını aynı anda yaşarken, bir an önce büyümek isterler.³⁶ Diğerleriyle kolay bağ kurup, yoğun hisler beslerken, kolayca da kopabilmektedir. Toplumda kabul görmek, ön planda olmak, tanınmak ve farklı yönlerini göstermek isterken, ebeveynlerinden kopmak ve tamamen bağımsız olmak isterler. Birçok yetişkinlik sorumluluğundan kaçarlar, ancak sorumluluk üstlenmek de isterler.³⁷ Bu dönemde duygusal değişimler olumlu anlamda da olmaktadır. Çocukluğundaki somut düşünme, sadece siyah ve beyaz görme durumunu geride bırakırlar ve artık soyut düşünebilme, grileri görebilme yeteneğine erişirler. İlgi alanları genişler, kendileri ve diğerleri hakkında daha derin düşünürler ve başarılı olma, kendini kanıtlama istekleri artar.³⁸

Ergenin duygusal gelişimini etkileyen en önemli faktörlerden biri de kimlik oluşumudur. Kimlik, ergenlerin şu an kendilerini nasıl gördüklerinden daha fazlasını ifade eder; aynı zamanda “olası benlik” olarak adlandırılan, bireylerin ne olabileceği ve kimler olmak istediklerini de içerir.³⁹ Kimlik duygusu oluşturmak geleneksel olarak ergenliğin merkezi görevi olarak düşünülmektedir⁴⁰, ancak kimlik oluşumu ergenlik döneminde başlayıp biten bir süreç değildir. Bununla birlikte, ergenlik dönemi, ilk kez bireylerin kim olduklarını ve onları benzersiz kılan şeyleri bilinçli olarak sıralamak için yeterli bilişsel kapasiteye sahip oldukları zamandır.

2.1.3. Ergenlik Döneminin Sosyal Özellikleri

Sosyal gelişim, toplum tarafından kabul gören davranışları öğrenme, benimseme ve kendi karakterinin sınırlarını oluşturma açısından ergenlik döneminin

³³ Ross A. Thompson, “Emotion regulation: A theme in search of definition”, *Monographs of the Society for Research in Child Development*, 1994, 59 (3), 250–283, s. 264.

³⁴ Baki Duy ve Mehmet Ali Yıldız, “Ergenler İçin Duygu Düzenleme Ölçeği” nin Türkçe’ye Uyarlanması”, *Turkish Psychological Counseling and Guidance Journal*, 2014, Sayı: 5 (41), 23-35 s. 24

³⁵ James J. Gross, “Emotion regulation: Past, present, future”, *Cognition and Emotion*, 1999, 13 (5), 551–573, s. 562.

³⁶ Yavuzer, a.g.e., s.39.

³⁷ Özcan Köknel, *Türk Toplumunda Bugünün Gençliği*, Bozak Matbaası, İstanbul, 1970, s.18.

³⁸ Müjdat Avcı, “Ergenlikte Toplumsal Uyum Sorunları”, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2006, 7 (1), s. 24.

³⁹ Hazel Rose Markus ve Paula Nurius, “Possible selves”. *American Psychologist*, 1986, Sayı: 41, 954-969, s. 957.

⁴⁰ Erik H. Erikson, *Identity: Youth and Crisis*, Norton, NewYork, 1968, s. 216.

önemli bir parçasıdır. Sosyal gelişim, doğumdan itibaren ebeveyn etkileşimi ile başlayan ve daha sonra toplumsal bütünleşme ile ölene kadar devam eden bir süreçtir.⁴¹ Ergenlik dönemi ise bu sürecin en büyük dönüm noktasıdır. Ergenlik döneminde sosyal açıdan birçok değişim meydana gelmektedir. Özellikle aile ve akran ilişkilerinde önemli ölçüde değişimler yaşanmaktadır. Kişi bu dönemde ailesiyle arasına mesafe koymakta, sosyal yaşamına yönelmektedir ve bağımsızlaşmak istemektedir.⁴²

2.1.3.1. Ergenlik Döneminde Akran İlişkileri

Ergenlikteki en belirgin değişikliklerden biri, ergenlerin dünyasının merkezinden ailesinden akran grubuna kaymasıdır. Yani ebeveynlerinden uzaklaşmaya, daha bağımsız hale gelmeye ve vakitlerinin çoğunu arkadaşlarıyla geçirmeye başladıklarından, akran ilişkileri ergenler için önemli bir yere sahiptir.⁴³ Berger ve Rodkin (2011), akran gruplarının, bireysel nitelikleri ve davranışları şekillendirmek için önemli sosyal bağlamlar olduğunu öne sürmektedir.⁴⁴ Ergenler, akran kabülü için onlara uyum sağlamak isterler ve bunun sonucunda akran baskısı ile riskli davranışlar sergileyebilirler.⁴⁵ Kıran-Esen (2012) akran baskısını “grup ısrarı ve bir bireyin belirli bir şekilde bir grup faaliyetine katılmasına teşvik etme” olarak tanımlamaktadır.⁴⁶ Ergenler üzerinde doğrudan veya dolaylı bir akran baskısı olabilir. Çok sayıda ergen, akranlarının eylemlerinden, düşüncelerinden daha fazla etkilenmektedir. Çeşitli riskli davranışlarda bulunan bir gruba dâhil olan ergenin, gelecekte benzer tür davranışlarda bulunma olasılığının yüksek olduğunu görülmektedir.⁴⁷

Akran grupları, ergenlik boyunca bir takım önemli işlevlere hizmet eder ve gelişmekte olan bir kimlik duygusu için bir referans noktası sağlar. Akranlarla özdeşleşerek, ahlaki yargı ve değerler geliştirmeye başlarlar⁴⁸ ve ebeveynlerinden nasıl farklı olduklarını tanımlamaya başlarlar.⁴⁹ Akran gruplarının bir diğer önemli işlevi, ergenlere ailenin dışındaki dünya ve kendileri hakkında bir bilgi kaynağı

⁴¹ Kulaksızoğlu, a.g.e., s. 82.

⁴² Gülşah Sevinç, Güvenli Bağlanma Düzeyi ve Benlik Kurguları ile Üniversiteye Yeni Başlayan Öğrencilerin Uyumları Arasındaki İlişki, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi, Ankara, 2016, s. 24. (**Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi**)

⁴³ Nihan Balşık Kaya, Liseli Ergenlerin Ebeveynle Bağlanma Stilleri, Empati Düzeyleri ve Saldırgan Davranışları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2019, s. 41. (**Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi**)

⁴⁴ Christian Berger ve Philip C. Rodkin, “Group influences on individual aggression and prosociality: Early adolescents who change peer affiliations”, *Journal of Social Development*, 2011, Sayı: 21 (2), 396-413, s. 399.

⁴⁵ Sara Goldstein vd., “Parents, peers, and problem behavior: a longitudinal investigation of the impact of relationship perceptions and characteristics on the development of adolescent problem behavior”, *Developmental Psychology*, 2005, Sayı: 41, 401-413, s. 403.

⁴⁶ Binnaz Kıran-Esen, “Analyzing peer pressure and self-efficacy expectations among adolescents”. *Social Behavior and Personality: An international journal*, 2012, Sayı: 40, 1301-1310 s. 1301.

⁴⁷ Kimberly A. Maxwell, “Friends: The role of peer influence across adolescent risk behaviors”, *Journal of Youth and Adolescence*, 2002, Sayı: 31, 267-277, s. 269.

⁴⁸ Julia A. Bishop ve Heidi M. Inderbitzen, “Peer acceptance and friendship: An investigation of their relationship to self-esteem”, *Journal of Early Adolescence*, 1995, Sayı: 15, 476-489, s.481.

⁴⁹ Joseph A. Micucci, *The adolescent in family therapy: Breaking the cycle of conflict and control*, Guilford, New York, 1998, s. 54.

sağlamaktır.⁵⁰ Akranlar tarafından kabul edilmenin hem ergenlik döneminde hem de yetişkinlikte sosyal uyum için önemli etkileri vardır. Yapılan bir çalışmada, en az bir iyi arkadaş edinebilen beşinci sınıf öğrencilerinin, 30 yaşında arkadaşsız olanlara kıyasla daha yüksek öz değer duygularına sahip oldukları bulunmuştur.⁵¹ Ergenlik döneminde pozitif akran ilişkileri, pozitif psikososyal uyum ile ilişkilendirilmiştir. Örneğin, akranları tarafından kabul edilen ve karşılıklı arkadaşlıkları olanların ergenlik döneminde daha iyi bir benlik algısına sahip oldukları ve okulda daha iyi performans gösterdikleri bulunmuştur.⁵² ⁵³ Öte yandan, akranları tarafından reddedilen gençler, suç işleme, zorbalık, madde kullanımı gibi çeşitli olumsuz davranışlarla ilişkilendirilmiştir.⁵⁴ Ayrıca, ergenlik döneminde kişilerarası sorunları olan yetişkinlerin, yetişkinlik döneminde psikososyal zorluklar açısından çok daha büyük risk altında oldukları görülmektedir.⁵⁵

Ergenlerin akran gruplarına katılımının doğası, ergenlik boyunca değişir. Genç ergenlerin tipik olarak, üyelerinin cinsiyet de dâhil olmak üzere birçok açıdan benzer olduklarını belirledikleri en az bir akran grubu vardır.⁵⁶ Bu süre zarfında, ergen için bir gruba dâhil olma çabası oldukça yoğundur. Bu grup tarafından kabul görme ve uyum sağlama endişeleri en üst seviyededir. Akranlarının onlar hakkında ne düşündükleriyle ilgili endişeleri tüketici olabilmektedir. Bir gruba dâhil olma arzusu yüzünden, yapmaktan zevk almayacakları aktivitelere katılabilmektedirler.⁵⁷ Bu yaşlarda, akran gruplarına ait olma ihtiyacı, görmezden gelinemeyecek kadar güçlüdür. Bazen sırf gruptan dışlanmamak adına, akran baskısına dayanamayıp istemedikleri tehlikeli davranışları sergileyebilmektedirler. Ergenlerin, akran baskısına dayanmalarına ve ergenin ait olmayı istediği grubun, istenmeyen hatta tehlikeli bir grup olması durumunda onları kabul edecek alternatif gruplar bulmasına yardımcı olabilecek yetişkinlere ihtiyaçları vardır.⁵⁸

Orta ergenlik döneminde, akran grupları cinsiyet açısından daha karışık olma eğilimindedir. Görünüm, inanç ve duygulardaki bireysel farklılıklara tolerans artmıştır. Ergenler sahip oldukları arkadaş sayısı ve arkadaşlarıyla nasıl zaman geçirdikleri konusunda farklılık gösterir. Erkekler ve kızlar, arkadaşları ile yaptıkları faaliyetler bakımından da birbirlerinden farklıdır. Genel olarak, erkekler daha eylem odaklı aktivitelere bulunurken, kızlar birlikte sohbet etmek için daha fazla zaman

⁵⁰ Santrock, a.g.e., s. 134.

⁵¹ Catherine L. Bagwell vd., "Preadolescent friendship and peer rejection as predictors of adult adjustment", *Child Development*, 1998, Sayı: 69, 140-153, s. 148.

⁵² David J. Hansen vd., *Handbook of adolescent psychopathology: A guide to diagnosis and treatment*, Lexington Books, New York, 1995, s. 107.

⁵³ Ritch C. Savin-Williams ve Thomas J. Berndt, "Friendship and peer relations" (Ed. S. S. Feldman & G. R. Elliot), *At the threshold: The developing adolescent*, Harvard University Press, Cambridge, MA, 1990, 277-307, s. 281.

⁵⁴ Janis B. Kupersmidt and John D. Coie, Preadolescent peer status, aggression, and school adjustment as predictors of externalizing problems in adolescence. *Child Development*, 1990, Sayı: 61, 1350- 1363, s. 1352.

⁵⁵ Hansen vd., a.g.e., s. 111.

⁵⁶ Savin-Williams ve Berndt, a.g.e., s. 289.

⁵⁷ Santrock, a.g.e., s. 139.

⁵⁸ Susan J. Frank vd., "Young adults' perceptions of their relationships with their parents: Individual differences in connectedness, competence and emotional autonomy", *Developmental Psychology*, 1988, Sayı: 24, 729-737, s.733.

harcırlar.⁵⁹ Bununla birlikte, her iki cinsiyetin de bir arkadaşta aynı niteliklere değer verdiği görülmektedir: sadakat, dürüstlük ve güvenilirlik.⁶⁰

Ergenlik döneminde ebeveynler arka plana geçmelerine rağmen, hala önemli bir rol oynarlar ve ergenlerin gelişimini etkilerler. Yani, ergenin ailesinden uzaklaşmasının ve daha az temas kurmasının, ailenin yakınlığının kendisi için daha az önem kazandığı anlamına gelmediğine dikkat etmek önemlidir (O’Koon, 1997).⁶¹

2.1.3.2. Ergenlik Döneminde Aile ilişkileri

İnsanın ilk etkileşime girdiği ortam aile ortamıdır. Kişinin kimlik gelişimi gibi önemli gelişimsel süreçleri etkili biçimde tamamlamasında ailenin rolü olduğa fazladır.⁶² Ailesinde gördüğü iletişim biçimi, kişinin ileride diğerleriyle nasıl sosyal ilişkiler kuracağını belirlemektedir. Bu anlamda, aile içi iletişimin, kişinin sosyal uyumu açısından büyük bir rolü vardır.⁶³

Aile sosyal ortamı, çocuğun sağlıklı bir yaşam sürmesi için merkezi bir öneme sahiptir. Bağlanma teorisine göre, olumlu bir duygusal ve sosyal gelişim için ocuk ve en az bir ebeveyni ile arasındaki yakın ilişki çok önemlidir.⁶⁴ Yetiştirme sırasında güvenli ve destekleyici bir aile ortamı ile çocuğa duygusal güvenlik ve sosyal uyum duygusunun sağlanması, sağlıklı bir gelişimin anahtarıdır. Buna göre, ailesel ilişkileri sadece ocuk gelişimini değil, aynı zamanda kişinin yaşamı boyunca zihinsel ve fiziksel sağlığını da etkilemektedir.⁶⁵

Aile ilişkilerinin temel bir yönü olan aile bağlılığını, Vandeleur ve diğerleri (2009) şu Şekilde tanımlamıştır; “aile üyelerinin birbirlerine karşı olan aidiyet, yakınlık ve duygusal bağlanma derecesidir.”⁶⁶ Yüksek aile bağlılığının özellikleri sıcaklık, sevgi, tutarlılık ve birbirlerine olan aidiyet duygusunu içerir. Daha yüksek aile bağlılığı düzeylerinin, ergenlerde daha yüksek mutluluk ve daha az zihinsel sağlık sorunu ile ilişkili olduğu gösterilmiştir; bu da pozitif ve güçlü ailesel bağların sağlıklı gelişimi desteklediğini göstermektedir.⁶⁷ Buna karşılık, aile bağlılık düzeylerinin düşük olması aile ilişkilerinin zayıf olduğunun bir göstergesidir ve sağlıklı bir gelişmeyi engelleyebilir. Repetti ve arkadaşları tarafından bahsedildiği gibi, destekleyici olmayan, çatışmalı ve ihmal edici aile ilişkileri, stres, düşük

⁵⁹ Thomas Ewin Smith, “Adolescent gender differences in time alone and time devoted to conversation”, *Adolescence*, 1997, Sayı: 26, 83-87, s. 84.

⁶⁰ Michel E. Claes, “Friendship and personal adjustment during adolescence”, *Journal of Adolescence*, 1992, Sayı: 15, 39-55, s. 45.

⁶¹ Jeffrey O’Koon, “Attachment to parents and peers in late adolescence and their relationship with self-image”, *Adolescence*, 1997, Sayı: 32, 471-482, s. 474.

⁶² Donna E. Palladino Schultheiss ve David L. Blustein, “Role of adolescent–parent relationships in college student development and adjustment”, *Journal of Counseling Psychology*, 1994, Sayı: 41(2), 248–255, s. 250.

⁶³ Kulaksızoğlu, a.g.e., s. 84.

⁶⁴ John Bowlby, “*Attachment and Loss, Volume 1*”, Basic Books, New York, NK, USA, 1969, s. 291.

⁶⁵ Rena L. Repetti vd., “Risky Families: Family Social Environments and the Mental and Physical Health of Offspring”, *Psychological Bulletin*, 2002, Sayı: 128, 330-366, s. 331.

⁶⁶ Caroline Vandeleur vd., “Cohesion, satisfaction with family bonds, and emotional well-being in families with adolescents”, *Journal of Marriage and Family*, 2009, Sayı: 71, 1205–1219, s. 1206.

⁶⁷ Claudia Manzi vd., “Cohesion and Enmeshment Revisited: Differentiation, Identity, and Well-Being in Two European Cultures”, *Journal of Marriage and Family*, 2006, Sayı: 68(3), 673–689, s. 677.

duygusal işleme, düşük sosyal yeterlilik becerisi ve riskli sağlık davranışları gibi yollarla yaşam boyunca daha kötü zihinsel ve fiziksel sağlığa yol açabilecek riskli ortamlar oluşturur.⁶⁸

Aile ile güçlü bir bağ, yakınlık ve aileye aidiyet duygusunun daha iyi duygusal gelişim, daha iyi okul performansı ve uyuşturucu kullanımı gibi riskli etkinliklere daha az katılımı ilişkili olduğu bulunmuştur.^{69 70} Ayrıca, ebeveyn desteği ve disiplini tutarlı olan ergenlerin, akran baskısına karşı koymada daha başarılı oldukları bildirilmiştir.⁷¹

Sıcak ve ilgili olan, sağlam prensipler ve sınırlar benimseyen, uygun gelişim beklentilerine sahip olan ve ergeni, kendi inançlarını geliştirmeye teşvik eden ebeveynlerin en etkili ebeveynler oldukları görülmektedir. Bu ebeveynler mantıklı düşünme ve ikna gibi yöntemleri kullanarak, kuralları açıklama, sorunları tartışma ve saygıyla dinleme eğilimindedir. Bu ebeveynlik tarzından gelen ergenler okulda daha fazla başarılı olmakta, daha az depresyon ve kaygı bildirmektedir. Ayrıca özgüven ve kendine saygı ölçümlerinde daha yüksek puan aldıkları, daha az suç işledikleri ve saldırgan davranışlara daha az maruz kaldıkları, madde kullanımlarının daha az olduğu belirtilmektedir.^{72 73 74 75}

Yeung ve Leadbeater (2010) tarafından yapılan bir araştırma, ebeveyn desteği ile ergenlerin duygusal ve davranışsal sorunları arasında zamanla birbirine paralel giden negatif bir ilişki olduğunu ortaya koymuştur. Yani, ebeveyn desteği yüksek olan ortamda yetişen bireyler, daha az duygusal ve davranışsal sorun yaşamaktadır.⁷⁶

Daha önceki çalışmalar, aile ilişkilerinin, kişinin psikolojik gelişimi üzerindeki etkisini incelemiştir. Weich ve arkadaşlarının 23 çalışmanın sonuçlarını sistematik bir biçimde derledikleri gözden geçirmelerinde, çocukluk çağındaki işlevsiz aile ilişkilerinin, daha sonraki yaşamda psikiyatrik bozukluk riskinde artış ile ilişkili olduğu belirtilmiştir.⁷⁷ Benzer şekilde Morgan ve arkadaşları, yaptıkları araştırmada kötü

⁶⁸ Repetti vd., a.g.e., s. 360.

⁶⁹ Michael D. Resnick vd., Protecting adolescents from harm. Findings from the National Longitudinal Study on Adolescent Health, *JAMA: Journal of the American Medical Association*, 1997, Sayı: 278(10), 823-832, s. 830.

⁷⁰ William M. Klein, Objective standards are not enough: Affective, self-evaluative, and behavioral responses to social comparison information. *Journal of Personality and Social Psychology*, 1997, Sayı: 72(4), 763-774, s. 765.

⁷¹ Michael P. Marshal ve Laurie Chassin, Peer influence on adolescent alcohol use: The moderating role of parental support and discipline. *Applied Developmental Science*, 2000, Sayı: 4(2), 80-88 s. 85.

⁷² Sanford M. Dornbusch vd., "The relation of parenting style to adolescent school performance", *Child Development*, 1987, Sayı: 58, 1244-1257, s. 1247.

⁷³ Frances M. Sessa ve Laurence Steinberg, "Family structure and the development of autonomy during adolescence" *Journal of Early Adolescence*, 1991, Sayı: 11, 38-55, s. 46.

⁷⁴ Cindy Carlson vd., "Ethnic differences in processes contributing to the self-esteem of early adolescent girls", *Journal of Early Adolescence*, 2000, Sayı: 20, 44-68, s. 51.

⁷⁵ Laurence Steinberg, "We know some things: Parent-adolescent relations in retrospect and prospect" *Journal of Research in Adolescence*, 2001, Sayı: 11(1), 1-19, s. 11.

⁷⁶ Rachel Yeung ve Bonnie Leadbeater, "Adults make a difference: The protective effects of parent and teacher emotional support on emotional and behavioural problems of peer-victimized adolescents", *Journal of Community Psychology*, 2010, Sayı: 38(1), 80-98, s. 93.

⁷⁷ Scott Weich vd., "Family relationships in childhood and common psychiatric disorders in later life: Systematic review of prospective studies", *Br. J. Psychiatry*, 2009 Sayı: 194, 392-398, s. 394.

ebeveyn-çocuk ilişkisinin yetişkinlikte ruh sağlığı sorunlarını öngördüğü bulgusuna ulaşmışlardır.⁷⁸

İşlevsel olmayan aile ilişkilerinin çocukların duygusal ve sosyal yeterlilikleri üzerinde olumsuz bir etkisi vardır. Olumsuz aile ilişkileri yaşayan çocukların kişilerarası ilişkilerde çatışmayı tetikleyebilecek davranış geliştirme olasılıkları daha yüksektir.⁷⁹ Ayrıca yapılan çalışmalar, çocukluktaki sağlıklı aile ilişkilerinin, ileride romantik ilişkilerinden daha fazla memnuniyet ve daha düşük yalnızlık riski ile bağlantılı olarak yetişkinlikte daha iyi sosyal ilişkiler ile ilişkili olduğunu göstermiştir. Buna karşılık, çocukluktaki işlevsiz aile ilişkilerinin, yetişkinlikte daha zayıf sosyal ilişkiler ile bağlantılı olduğu bulunmuştur.⁸⁰

2.2. AKRAN ZORBALIĞI

Zorbalık, bir veya daha fazla kişi tarafından, diğerine karşı uygulanan, kişide korku, endişe ve stres yaratarak üstün gelmek, aşağılamak ve egemenliğini dayatmak amacı ile sürekli tekrarlanan baskı durumudur. Zorba ve zorbalık davranışı her yaş ve cinsiyette görülebilmekte olup, birçok formu bulunmaktadır.⁸¹

2.2.1. Tanımı

Akran zorbalığı, zaman içinde kişide zarar veya rahatsızlığa neden olması amaçlanan olumsuz eylemlerin tekrar tekrar uygulanmasını içerecek biçimde gücün sistematik olarak kötüye kullanılması şeklinde tanımlanır.⁸² Akran zorbalığı, kendisini fiziksel ya da psikolojik olarak daha az savunabilen bir bireye yöneliktir.⁸³ Bu nedenle, kendilerini eşit seviyede savunabilen bireyler arasındaki kavga ya da cinsel saldırı gibi akran şiddeti eylemlerinden farklı ele alınmaktadır.⁸⁴

Dünya sağlık örgütü (WHO), zorbalığı, çoğunlukla okullarda ve işyerinde görülen çok yönlü bir kötü muamele biçimi olarak tanımlamaktadır. Bir kişinin, alay, lakap takma, taklit etme, tehdit, taciz, yıldırma, dışlama ve hakkında söylenti yayma

⁷⁸ Zoe Morgan vd., "The effects of parent-child relationships on later life mental health status in two national birth cohorts", *Social Psychiatry and Psychiatric Epidemiology*, 2012, Sayı: 47, 1707–1715, s. 1711.

⁷⁹ Repetti vd., a.g.e., s. 337.

⁸⁰ Eva-Maria Merz ve S. Jak, "The long reach of childhood. Childhood experiences influence close relationships and loneliness across life", *Adv. Life Course Res*, 2013, Sayı: 18, 212–222, s. 217.

⁸¹ David P. Farrington, "Understanding and preventing bullying", (Ed. Michael Tonry), *Crime & Justice: A review of the research*, University of Chicago Press, Chicago, 1993, 381-458, s. 382.

⁸² Ken Rigby, *New Perspectives On Bullying*, Jessica Kingsley Publishers, London and Philadelphia, 2002, s. 56.

⁸³ Dan Olweus, "Bully/Victim Problems in School", *Prospects*, 26(2), 1996, 331–359, s. 332,

⁸⁴ Olweus, a.g.e., s. 332

dâhil olmak üzere fiziksel ve/veya duygusal saldırganlığa tekrar tekrar maruz kalması ile karakterizedir.⁸⁵

Tonja Nansel ve arkadaşları (2001) zorbalığı belirli bir saldırganlık türü olarak tanımlamaktadır; davranışın zarar vermesi veya rahatsız etmesi amaçlanır, davranış art arda meydana gelir ve daha güçlü birinin veya grubun, daha güçsüz olana saldırdığı bir güç dengesizliği durumu vardır. Bu güç asimetrisi fiziksel ve/veya psikolojik olabilir ve agresif davranış sözel, fiziksel veya psikolojik olabilir.⁸⁶

Zorbalık, birçok form alan, farklı işlevlere hizmet eden ve farklı ilişki örüntülerinde tezahür eden benzersiz ve karmaşık bir kişilerarası saldırganlık biçimidir. Zorbalık sadece bir kabadayı ve bir kurban arasındaki ikili bir sorun değildir, aynı zamanda çeşitli faktörlerin bu tür davranışları desteklemeye, sürdürmeye veya bastırmaya hizmet ettiği sosyal bir bağlamda meydana gelen bir grup fenomeni olarak kabul edilir.⁸⁷ Zorbalık davranışı sadece bireysel özelliklerin sonucu değildir, aynı zamanda akranlar, aileler, öğretmenler, komşular ve toplumsal etkilerle (örn. medya, teknoloji) etkileşimlerden çok etkilenir. Ayrıca, zorbalığa tanık olan akranlar, zorbalığın direkt mağduru olmasalar dahi olumsuz sonuçlar için risk altındadırlar.⁸⁸

Okul zorbalığı, bir kişinin okul ortamında fiziksel olarak ve/veya psikolojik olarak tekrar tekrar taciz ettiği bir saldırganlık biçimi olarak kabul edilir.⁸⁹ Zorbalık ve akran tacizi, birçok eğitimcinin uzun süredir endişe kaynağı olmuştur.⁹⁰ Okulda zorbalık ve akran mağduriyeti, dünyanın her yerinde çocukları ve ergenleri etkileyen önemli sosyal problemlerdir.⁹¹ Zorbalık anonimdir, okulda veya dışarıda herhangi bir yerde her zaman meydana gelebilir. Okul ortamında her zaman tekrarlanan tehdit edici, küfür, alay, fiziksel saldırılar veya dışlanma şeklinde meydana gelebilir.⁹²

⁸⁵ WHO, "Prevention of bullying-related morbidity and mortality: a call for public health policies", *Bulletin of the World Health Organization*, 2010, Sayı: 88, s. 403.

⁸⁶ Tonja Nansel vd., "Bullying Behaviors Among US Youth: Prevalence and Association with Psychosocial Adjustment", *JAMA*, 2001, Sayı: 285(16), 2094–2100, s. 2096.

⁸⁷ Christina Salmivalli, "Group view on victimization: Empirical findings and their implications" (Ed. Jaana Juvonen & Sandra Graham), *Peer harassment in school: The plight of the vulnerable and victimized*, Guilford Press, New York, 2001, 398–419, s. 400.

⁸⁸ Rina A. Bonanno ve Shelley Hymel, "Beyond hurt feelings: Investigating why some victims of bullying are at greater risk for suicidal ideation", *Merrill-Palmer Quarterly*, 2010, Sayı: 56, 420–440, s. 423.

⁸⁹ Jon Sutton vd., "Social cognition and bullying: Social inadequacy or skilled manipulation?", *British Journal of Developmental Psychology*, 1999, Sayı: 17, 435–450, s. 439.

⁹⁰ Sameer Hinduja ve Justin W. Patchin, "Cyber bullying and Self-Esteem", *Journal of school health*, 2007, Sayı: 80(12), 614–621, s. 615.

⁹¹ Jun Sung Hong ve Dorothy L. Espelage, "A review of research on bullying and peer victimization in school: An ecological system analysis", *Aggression and Violent Behavior*, 2012, Sayı: 17(4), 311–322, s. 312.

⁹² Nancy Meyer-Adams ve Bradley T Conner, "School Violence: Bullying Behaviors and the Psychosocial School Environment in Middle Schools", *Children & Schools*, 2008, Sayı: 30(4), 211–221, s. 212.

Öğrenciler arasında saldırganlık sıkça görülebilmektedir, ancak zorbalık benzersizdir. Çünkü tekrarlanan taciz modelini içerir ve biri diğerinden daha güçlü olan iki öğrenci veya öğrenci grubunu arasında gerçekleşir.⁹³

Genellikle zorbalık kavramı denildiğinde öncelikle fiziksel şiddet eylemleri akla gelmektedir. Ancak, farklı akran gruplarının, yaşlarına ve cinsiyetlerine bağlı olarak farklı türlerde zorbalık yaşadıkları göz önüne alındığında, daha geniş bir tanım benimsemek zorunludur.^{94 95}

2.2.2. Tipleri

Zorbalık, beş tipe sınıflandırılabilir; fiziksel zorbalık, sözel zorbalık, ilişkisel zorbalık, siber zorbalık ve cinsel zorbalık. Fiziksel, sözel ve ilişkisel zorbalık ilkökulda en yaygın olanlardır. Siber zorbalığın ise ortaokulda ve lisede ilkökoldan daha yaygın olduğu ifade edilmektedir. Cinsel zorbalığın ise lise öğrencileri arasında daha yaygın olduğu ve bu zorbalığın hedefinin erkeklerden daha çok kızlar olduğu bilinmektedir.⁹⁶

Fiziksel zorbalık, birinin vücudunu incitme veya eşyalarına zarar verme amacıyla uygulanan bir zorbalıktır. Birinin eşyasını çalmak, vurmak, kırmak, hasar vermek ve kasıtlı olarak yok etmek fiziksel zorbalık türüdür. Fiziksel zorbalık nadiren bir hedefin yaşayacağı ilk zorbalık şeklidir. Zorbalık genellikle farklı bir biçimde başlar ve daha sonra fiziksel şiddete ilerler. Zorba, karşısındakine zarar vermek için kendi bedenini kullanmaktadır (tekme atma, yumruklama, itme vb.). Fiziksel zorbalık, yaygın zorbalık türlerinin en çok görünenidir. Yani, eyleme tanık olmasanız bile, kurbanı gördükten sonra zorbalığa maruz kaldığını anlayabilirsiniz. Aynı zamanda, en çok zorbalık olarak kabul gören biçimdir. Çoğu insan, başka bir kişiye zarar vermenin her koşulda yanlış olduğunu kabul eder.⁹⁷ Fiziksel zorbalık özellikle 80'li yıllardan itibaren gündem haline gelmeye başlamıştır. Ancak, sadece yumruk

⁹³ Michael E. Brown vd., "Ethical leadership: A social learning perspective for construct development and testing", *Organizational Behavior and Human Decision Processes*, 2005, Sayı: 92, 117-134, s. 119.

⁹⁴ Kristin Carbone-Lopez vd., "Correlates and Consequences of Peer Victimization: Gender differences in direct and indirect forms of bullying", *Youth Violence and Juvenile Justice*, 2010, Sayı: 8(4), 332–350, s. 333.

⁹⁵ UNESCO, *School-related Gender-based Violence is Preventing the Achievement of Quality Education*, UNESCO, Paris, 2017, s. 3.

⁹⁶ Kathleen Stassen Berger, "Update on bullying at school: science forgotten?", *Developmental Review*, 2007, 90-126, s. 98.

⁹⁷ Tracy Evian Waasdorp ve Catherine P. Bradshaw, "Examining variation in adolescent bystanders' responses to bullying", *School Psychology Review*, 2018, Sayı: 47, s. 1.

atmak ya da tekmelemek olarak tanımlanmıştır. Yani eşyalarına zarar vermek, çalmak, itmek bir fiziksel zarar vermediği için, fiziksel zorbalığın içine dahil edilmiyordu.⁹⁸ Fiziksel zorbalığın şiddeti çoğu zaman gittikçe artar ve zararlı bir sona yol açabilir. Bu nedenle, daha fazla artmasını önlemek için çabucak durdurmaya çalışılır.⁹⁹

Sözel zorbalık, en yaygın zorbalık türlerinden biridir. Olweus (1993) tarafından belirtildiği gibi konuşma, alay etme, küçümseme, aşağılama gibi sözlü ve psikolojik hasar verme amacıyla yapılan, herhangi bir fiziksel temas içermeyen zorbalık türüdür. Sözel zorbalık şunları içermektedir; aşağılayıcı isim takma, kişi hakkında söylentiler yayma veya hakkında yalan söyleme, tehdit etme, kaba veya sert bir ses tonuyla haklı bir neden olmadan bağırma, kişinin sesiyle veya konuşma tarzıyla alay etme, dalga geçmek amacıyla gülme, hakaret etme.¹⁰⁰ Sözel zorbalığın belirlenmesi genellikle çok zordur, çünkü saldırılar neredeyse her zaman yetişkinler olmadığında meydana gelir.¹⁰¹ Sözel zorbalık her iki cinsiyette de yaygındır. Genellikle fiziksel zorbalığın doğurabileceği sorunlardan kaçınmak istediklerinden kelimeleri pratik ve kurnazca kullanmaktadırlar.¹⁰²

İlişkisel zorbalık ve saldırganlık, fiziksel ve sözel zorbalığı da içerebilen ve kişinin itibarına ya da sosyal duruşuna zarar vermek amacıyla yapılan zorbalıktır.¹⁰³ İlişkisel zorbalık türü, ergenlerde ve özellikle kızlar arasında yaygın bir zorbalıktır.¹⁰⁴ Sosyal dışlanma (birisini "dışlanmış" hissettirmek veya varlığını yok saymak) en yaygın ilişkisel zorbalık türlerinden biridir. İlişkisel zorbalık, zorbalılar tarafından sosyal duruşlarını iyileştirmek ve ötekini kontrolü altına almak adına kullanılabilir. Yani ilişkisel olarak saldırgan bir zorbalığın arkasındaki amaç, bir kişiyi kontrol ederek veya zorbalık yaparak kendi sosyal konumlarını arttırmaktır. Açıkça görülen

⁹⁸ Tracy Evian Waasdorp vd., "Ten-Year Trends in Bullying and Related Attitudes Among 4th- to 12th Graders", *Pediatrics*, 2017, Sayı: 139(6), s. 2.

⁹⁹ Rigby, a.g.e., s. 68.

¹⁰⁰ Dan Olweus, *Bullying at school: What we know and what we can do*, Blackwell, Cambridge, MA, 1993.

¹⁰¹ Chris Lee, *Preventing bullying in schools: A guide for teachers and other professionals*, London: Paul Chapman Publishing, 2004, s. 24.

¹⁰² Herbert Scheithauer vd., "Physical, verbal, and relational forms of bullying among German students: Age trends, gender differences, and correlates", *Aggressive Behavior*, 2006, Sayı: 32, 261-275, s. 262.

¹⁰³ Nicki R Crick ve Jennifer K. Grotpeter, "Relational aggression, gender, and socialpsychological adjustment", *Child Development*, 1995, Sayı: 66(3), 710-722, s. 712.

¹⁰⁴ Laura M. Crothers vd., "Navigating power, control, and being nice: Aggression in adolescent girls' friendships", *Journal of Counseling and Development*, 2005, Sayı: 82, 349-354, s. 350.

fiziksel zorbalığın aksine, ilişkisel zorbalık görünür değildir ve diğerleri tarafından algılanması zor olduğundan uzun zaman sürebilir.¹⁰⁵

Siber zorbalık türünde, teknolojiyi kullanarak birini rahatsız etmek, tehdit etmek, küçük düşürmek ya da hedef haline getirmek amaçlanır.¹⁰⁶ Bir ergen kişiyi utandırmak, aşağılamak, taciz etmek için interneti, akıllı telefonu veya başka bir teknolojiyi kullandığında buna siber zorbalık denmektedir, ancak bir yetişkin internet aracılığıyla tacize kalkıştığında buna siber taciz denmekte ve yasal sonuçları olan, hapis cezası gerektiren bir suç olabilmektedir.¹⁰⁷ Siber zorbalılar, sık sık yüz yüze söyleme cesaretine sahip olmadıklarını söylerler. Teknoloji, onların anonim, izole ve durumdan kopuk hissetmelerini sağlar. Yani, çevrimiçi zorbalık yüz yüze olmadığında daha kaba ve acımasız olabilmektedir.¹⁰⁸ Zorbalılar, kurbanlara sadece okul ortamında değil, her zaman ve her yerde, kendi evlerinin güvenliğinde bile ulaşabilir durumdadırlar.¹⁰⁹ Bu yüzden siber zorbalığa maruz kalan kişide, diğer zorbalık tiplerine göre daha fazla psikolojik sorun yaratabileceği savunulur.^{110 111 112}

Cinsel zorbalık, bir kişiyi cinsel olarak hedefleyen, tekrarlanan, zararlı ve küçük düşürücü eylemlerden oluşur.¹¹³ Örnekler arasında cinsel isim takma, kaba yorumlar, kaba hareketler, izinsiz dokunma, cinsel öneri ve kişiye isteği dışında pornografik materyaller gösterme sayılabilir. Bir zorba kişinin görünüşü, çekiciliği, cinsel gelişimi veya cinsel aktivitesi hakkında kaba bir yorum yapılabilir. Aşırı durumlarda, cinsel zorbalık, cinsel saldırıya kapı açar.¹¹⁴ Kızlar genellikle hem erkekler hem de diğer kızlar tarafından cinsel zorbalığın hedefleridir. Erkekler onlara uygunsuz bir şekilde dokunabilir, bedenleri hakkında kaba yorumlar yapılabilir veya

¹⁰⁵ Chris Norton, "What is the Definition of Relational Bullying / Social Bullying - BRIM Anti-Bullying Software", *BRIM Anti-Bullying Software*, 2016, <https://antibullyingsoftware.com/what-is-the-definition-of-relational-bullying-social-bullying/> (Erişim Tarihi: 12.01.2020)

¹⁰⁶ Amanda Burgess-Proctor vd., "Cyberbullying Research Summary: The victimization of adolescent girls", *Cyberbullying Research Center*, 2010, s. 1. www.cyberbullying.us (Erişim Tarihi: 12.01.2020)

¹⁰⁷ Scheithauer vd., s. 263.

¹⁰⁸ Ahmet Özbay, Ergenlerde Siber Zorbalık, Siber Mağduriyet, Aleksitimi ve Öfke İfade Etme Biçimleri Arasındaki İlişki, Fatih Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2013, s. 11. (**Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi**)

¹⁰⁹ Berna Çetinkaya, İlköğretim İkinci Kademe Öğrencilerinde Siber Zorbalığın Yaygınlığı, Selçuk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Konya, 2010, s. 4 (**Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi**)

¹¹⁰ Marilyn A Campbell, "Cyber-bullying: An old problem in a new guise?", *Australian Journal of Guidance and Counseling*, 2005, Sayı: 15, 68-76, s. 74.

¹¹¹ Karen Brown vd., "Cyber-bullying: Developing a policy to direct responses that are equitable and effective in addressing this special form of bullying", *Canadian Journal of Educational Administration and Policy*, 2006, Sayı: 57, 1-36, s. 29.

¹¹² Çetinkaya, a.g.e., s. 22.

¹¹³ Yasemin Karaman Kepenekçi ve Şakir Çınkır, "Bullying Among Turkish High School students", *Child Abuse and Neglect*, 2006, Sayı: 30, 193-204, s. 193.

¹¹⁴ Jennifer Petersen ve Janet Shibley Hyde, "A longitudinal investigation of peer sexual harassment victimization in adolescence", *Journal of Adolescence*, 2009, Sayı: 32(5), 1173-1188, s.1175.

cinsel tekliflerde bulunabilirler. Öte yandan kızlar, isim takabilir, görünüşleri veya bedenleri hakkında aşağılayıcı yorumlar yapabilirler.¹¹⁵

2.2.3. Dünyada Akran Zorbalığı

Okulda şiddetin önemli bir parçası olan zorbalık, tüm dünyada yaygın bir sorundur. Çeşitli ülkelerde yapılan çalışmalarda okullarda % 8 - % 75 oranında zorbalık yaygınlığı olduğu ortaya konmuştur.¹¹⁶ Genel olarak 335.519 ergen (12-18 yaş arası) örneklem içeren zorbalık prevalansı üzerine bir meta-analizde, araştırmacılar geleneksel zorbalık için ortalama %35 yaygınlık bulmuşlardır.¹¹⁷ Zorbalığa uğradığını bildiren öğrencilerin %13'ü alay edildiğini, lakaplar takıldığını veya hakaret edildiğini, %12'si söylentilere ve dedikodulara konu olduğunu, % 5'i itildiğini, dürtüldüğünü, çelme takıldığını veya üstüne tükürüldüğünü ve % 5'i bilerek faaliyetlerden dışlandığını bildirmiştir. Ulusal Eğitim İstatistikleri Merkezi (National Center for Education Statistics)'ne göre, zorbalığa maruz kalan öğrenciler zorbalığın aşağıdaki yerlerde meydana geldiğini bildirmişlerdir:

- Okuldaki koridor veya merdiven boşluğu (%42),
- Sınıf içinde (%34),
- Kafeterya / kantinde (%22),
- Okul bahçesinde (%19),
- Okul servisinde (%10) ve
- Banyoda veya soyunma odasında (%9)

Öğrenciler tarafından en sık bildirilen zorbalık nedenleri arasında fiziksel görünüm, ırk / etnik köken, cinsiyet, engellilik, din, cinsel yönelim bulunmaktadır.¹¹⁸

Zorbalığın uzun vadede öğrencilerin kişiliği üzerindeki olumsuz etkileri düşünüldüğünde, düşük benlik saygısı, kişilerarası ilişkilerdeki sorunlar ve depresyon düzeylerinde artış bildirilmiştir.¹¹⁹ Zorbalığın, sadece zorbalık

¹¹⁵ Berger, a.g.e., s. 95.

¹¹⁶ Dan Olweus, "A profile of bullying at school", *Educational Leadership*, 2003, Sayı: 60(6) 12-17, s. 14.

¹¹⁷ Kathryn Lynn Modecki vd., "Bullying prevalence across contexts: A meta-analysis measuring cyber and traditional bullying", *Journal of Adolescence Health*, 2014, Sayı: 55, 602-611, s. 609.

¹¹⁸ National Center for Education Statistics, *Indicators of School Crime and Safety: 2016. U.S. Department of Education*, NCES, US, 2016, <https://nces.ed.gov/pubs2017/2017064.pdf> (Erişim Tarihi: 12.01.2020).

¹¹⁹ Hülya Karataş ve Candan Öztürk, "Relationship between bullying and health problems in primary school children", *Asian Nurs Res (Korean Soc Nurs Sci)*, 2011, Sayı: 5, 81-87, s. 84.

kurbanlarının değil, zorbaların da üzerinde olumsuz etkileri vardır. Zorbaların okul performansı ve gelecek yaşamlarındaki başarıları düşük bulunmuştur.¹²⁰

UNİCEF'in 2018 verilerine göre;

- Dünyada çapında, 13-15 yaş arası çocukların 3'te 1'inin zorbalığa maruz kaldığı ve yine aynı oranda fiziksel şiddet olayına karıştığı bildirilmektedir.
- Gelişmiş ülkeler arasında olan 39 ülkede, akranlarına zorbalık yaptığını kabul eden öğrencilerin oranı 10'da 3'tür.
- 2017 yılında okullarda meydana gelen belgelenmiş ve doğrulanmış saldırıların dağılımı, Kongo Demokratik Cumhuriyeti'nde 396, Suriye' de 67, Güney Sudan'da 26, ve Yemen'de 20' dir.¹²¹

OECD (Ekonomik Kalkınma ve İş birliği Örgütü), 2017 yılında PISA 2015 programı kapsamında 72 ülkede öğrenci, veli, öğretmen ve okul yöneticileriyle anket çalışması yapmıştır ve verilere göre; zorbalığa maruz kaldığını söyleyen 15 yaşındaki öğrencilerin oranı Türkiye'de %19, Norveç'te %18, Yunanistan'da %17, Almanya'da %16'dır.¹²²

Zorbaliğa maruz kalan öğrenciler kötü okul uyumu, uyku güçlükleri, kaygı ve depresyon için yüksek risk altındadır.¹²³ Zorbaliğa maruz kalan öğrencilerin, baş ağrısı ve karın ağrısı gibi olumsuz sağlık etkileri yaşamaları zorbalığa maruz kalmayan akranların iki katıdır. Bir meta-analiz sonucunda, akran zorbalığına maruz kalan öğrencilerin, intihar düşüncelerine sahip olma ve intihar girişiminde bulunma olasılıklarının zorbalığa maruz kalmayan öğrencilere kıyasla sırasıyla 2.2 ve 2.6 kat daha yüksek olduğu bildirilmiştir.¹²⁴

Okul temelli zorbalık önleme programları, zorbalığı %25' e kadar azaltmaktadır.¹²⁵

¹²⁰ A. Tram Le vd., "Early childhood behaviours, schooling and labour market outcomes: estimates from a sample of twins", *Econ. Educ. Rev.*, 2005, Sayı: 24, 1-17, s. 14.

¹²¹ <https://www.unicef.org/turkey/bas%C4%B1n-b%C3%BCitenleri/unicef-d%C3%BCnyadaki-gen%C3%A7lerin-yar%C4%B1s%C4%B1-okulda-ve-okul-%C3%A7evresinde-akran-%C5%9Fiddetine-maruz> (Erişim Tarihi: 15.01.2020)

¹²² OECD, "*PISA 2015 Results (Volume III): Students' Well-Being*", OECD Publishing, Paris, 2017, s. 15.

¹²³ Center for Disease Control, *National Center for Injury Prevention and Control Preventing bullying*, CDC, 2017, s. 1.

¹²⁴ Gianluca Gini ve Dorothy Espelage, "Peer victimization, cyberbullying, and suicide risk in children and adolescents", *JAMA Pediatrics*, 2014, Sayı: 312, 545-546, s. 545.

¹²⁵ Gail McCallion ve Jody Feder, "Student bullying: Overview of research, federal initiatives, and legal issues", *Congressional Research Service*, 2013, s. 10.

2.2.4. Türkiye’de Akran Zorbalığı

Türkiye’de de dünyanın birçok yerinde olduğu gibi, akran zorbalığı oldukça yaygındır ve bu konuda yapılan araştırmalar artmaktadır. Her yaş grubunda görülmekle birlikte, lise çağında zorbalığın şiddeti artmaktadır. Lise öğrencileriyle yapılan bir çalışmada, zorbalık uyguladıklarını itiraf edenlerin oranı %15.2, zorbalığa maruz kalanların %18.3, zorbalık yapıldığına şahit olanların oranı ise %56.9’dur.¹²⁶ Zorbalık konusunda öğrencilerin aldığı konumlara bakıldığında, zorba olanların yaygınlığı %30.2, zorbalık mağdurlarının yaygınlığı ise %35.1’dir. Hem birine veya birilerine zorbalık uygulayan hem de başkası tarafından zorbalığa maruz kalan kişilerin (yani zorba/kurbanların) yaygınlığı %6.2 bulunmuştur.¹²⁷ Yine lise öğrencileri arasında yapılan bir çalışmada, 1373 öğrenci arasında %29.3’ünün zorbalık uyguladığı, %24’ünün ise zorbalığa maruz kaldığı bildirilmiştir.¹²⁸ Ayrıca bir başka çalışmada 15-17 yaş arası çocuklarda zorbalık davranışının görülme sıklığının %17 olduğu tespit edilmiştir.¹²⁹ 11-16 yaş arası grupta ise akran zorbalığının hedefi olma oranı %13.9’dur.¹³⁰

Türkiye genelinde yapılan bir çalışmada, zorbalığa uygulayanların oranı 11 yaş grubu kızlarda %16, erkeklerde ise %21’dir. Zorbalığa uğrama oranı yine aynı yaş grubu için kızlarda %30, erkeklerde %37’dir. 13 yaş grubu kızlarda ise zorbalığına uygulayanların oranı %13 iken erkeklerde %19’dur. Aynı yaş grubunda zorbalığa uğrama oranı ise kızlarda %26 iken erkeklerde %29’dur.¹³¹

600 lise öğrencisi ile yapılan bir çalışmada, akran baskısı arttıkça benlik saygısının azaldığı bulunmuştur. Aynı çalışmanın sonuçlarına göre akademik benlik saygısı ve aile benlik saygısı da akran baskısı ile ters orantılıdır.¹³² Mermer (2012) tarafından lise öğrencileri arasında yapılan bir çalışmada, problemleri çözmek için fiziksel güç kullanmanın yararlı olduğuna inanan öğrencilerin oranı %17.2, okulda zorbalığın olduğunu düşünen öğrencilerin oranı %47, zorbalık uygulayanların

¹²⁶ Gülten Genç, Genel liselerde akran zorbalığı ve yönetimi, İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya İnönü Üniversitesi, Malatya, 2007, s. 186. (**Yayımlanmamış Doktora Tezi**).

¹²⁷ Metin Pişkin, “Ankara’daki ilköğretim öğrencileri arasında akran zorbalığının incelenmesi”, *Eğitim ve Bilim*, 2010, Sayı: 35(156), 175-189, s. 185.

¹²⁸ Selma Tural Hesapçioğlu ve Habibe Yeşilova, “Lise öğrencilerinin zorbalığa ve zorbalara ilişkin duyguları, düşünceleri ve tutumları”, *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 2015, Sayı: 16, 284-293, s. 289.

¹²⁹ Sevda Arslan, Lise Öğrencilerinde Öz-Kavram ve Aile İlişkisinin Akran Zorbalığına Etkisi, İstanbul Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İstanbul Üniversitesi, İstanbul, 2008, s. 92 (**Yayımlanmamış Doktora Tezi**).

¹³⁰ Zeynep Gültekin, Akran Zorbalığı Belirleme Ölçeği Geliştirme Çalışması, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara Hacettepe Üniversitesi, Ankara, 2003, s. 48 (**Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi**).

¹³¹ WHO, *Health Policy Children and Adolescents*, No:5, 2008, s. 160-165.

¹³² Taylan Aktuğ, Ergenlerde akran baskısı ve benlik saygısının incelenmesi, Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mersin, 2006, s. 11 (**Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi**).

grubuna dâhil olmanın yararlı olduğunu düşünen öğrenci oranı ise %7.3 olarak bildirilmiştir. Ek olarak, okulda zorbalığa maruz kaldığını düşünen öğrenci oranı %38.2'dir. Öğrenciler, zorbalığa en fazla sınıf ortamında, arkasından sırasıyla spor salonunda, okul yolunda ve öğrenci servisinde maruz kaldıklarını bildirmişlerdir. Öğrencilere okulda kendilerini güvende hissedip hissetmedikleri sorulduğunda ise yarısına yakını güvende hissetmediğini ve bazen korktuğunu ifade etmiştir.¹³³

2.2.5. Zorbanın Özellikleri

Zorbalar saldırgan, düşmanlık besleyen, dürtüsel ve zayıf sosyal becerilere sahip kişiler olarak bilinmektedirler.¹³⁴ Zorbalar benzer temel özellikleri taşımaktadırlar. Bu özellikler şu şekilde listelenebilir;

- Dürtüsellik, düşünmeden hareket etme,
- Öfke kontrol ve yönetim problemleri,
- İnsanları kontrol etmeye çalışma, kendi istekleri için diğerlerini zorlama
- Kolayca sinirlenme ve hemen rahatsızlık duyma,
- Empati duygusunda zayıflık, diğerlerinin duygularını hissetmeme ve önemsememe,
- Kendi davranışlarının sebep ve sonuçları için başkalarını/kurbanlarını suçlama,
- Kuralları delme ve otoriteyi tanımama, saygı duymama
- Şiddeti, olumlu bir şekilde isteklerine ulaşma ve eğlence aracı olarak görme,
- Erkek zorbalar, diğer çocuklardan fiziksel olarak güçlü olma,
- Kız zorbalar ise, popüler olma eğilimindedir.

Olweus 1978' de yaptığı çalışmada zorbaları üç gruba ayırmıştır; agresif zorbalar, pasif zorbalar ve zorba kurbanlar.

Agresif zorbalar en yaygın zorba türüdür. Bu kategoriye giren gençler, fiziksel olarak güçlü, dürtüsel, sıcakkanlı, kavgacı, korkusuz, zorlayıcı, kendine güvenen ve empatiden yoksun kişilerdir. Saldırgan bir kişiliğe sahiptirler. Güç ve başkalarına hükmetme arzuları yüksektir. Genellikle gerçekte var olmayan bir problemle

¹³³ Filiz Mermer, Ortaöğretim öğrencilerinde akran çatışmasının incelenmesi, Gaziantep Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Gaziantep, 2012, s. 69 (**Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi**)

¹³⁴ Kirsti Kumpulainen vd., "Bullying and psychiatric symptoms among elementary school-age children", *Child Abuse & Neglect*, 1998, Sayı: 22, 705-717, s. 707.

düşmanlık beslemeye ve negatif tutumlar sergilemeye meyillidirler. Olweus' a göre, bu çocukların, ilkokul ve ortaokul yıllarında okulun popülerlerinden olma olasılıkları yüksektir. Çünkü o yıllarda çocukların gücü ve güçlü olanı sevme eğilimleri vardır. Ancak ilerleyen yıllarda bu popülerlikleri azalmaktadır. Bunun sebebi ise, diğerlerinin eleştirel düşünme yeteneklerinin artması olabilir. ¹³⁵

Pasif zorbalara ise, aktif zorbalara aksine, kendilerine güvenleri düşüktür. Ayrıca agresif zorbalardan çok daha az popülerdirler ve genellikle düşük benlik saygısı ve mutsuz ev yaşamları vardır. Pasif zorbalara da dikkatlerini okula yoğunlaştırmak ve odaklamakta zorluk çektiği gibi, şiddetli patlamaları veya akranlarıyla ilgili sorunlara yol açan öfke nöbetleri de vardır. Genellikle bir zorbalık olayını başlatmazlar, aktif zorbalara başlattığı zorbalığı devam ettirirler. Yani, zorbalık olayı başladığında, pasif zorbalara hevesli katılımcılar haline gelir. Aslında, pasif zorbalara, aktif zorbalara arkasında yer alan, ona sadakate bağlı olan kişilerdir. Bu bağlılıklarının altında endişe de yatmaktadır. O yüzden bazı araştırmalar bu zorbalara, endişeli zorbalara demişlerdir. ¹³⁶

Zorba kurbanlar, zorbalığa maruz kalmış olan kurbanlar olmalarına karşın, kendileri de zorbalık yapan kişilerdir. Kolayca kışkırtılırlar ve kendilerinden daha zayıf olanları kışkırtırlar. Genellikle akranları arasında popüler değillerdir. Diğer zorba türlerinden hem endişeli hem de depresif olma olasılıkları daha yüksektir. Reddedilmiş, mağdur edilmiş ve agresif kişilerdir ve zorbalardan da kurbanlardan da daha fazla psikolojik sorun yaşama eğilimindedirler. ¹³⁷

2.2.6. Kurbanın Özellikleri

Kurbanlar genellikle zayıf, güvensiz, hassas, sessiz, utangaç ve yüksek kaygı düzeyleriyle karakterize edilirler. ¹³⁸ Kendileri ve durumları hakkında olumsuz görüşlere sahiptirler, içe dönüklük ve düşük benlik saygısı eğilimleri yüksektir. ¹³⁹ Genellikle kışkırtma olmaksızın zorbalara saldırganlıklarının hedefi olurlar, çoğu zaman kendilerini zorbalıktan koruyamazlar ve zorbalığı yetişkinlere bildirmek

¹³⁵ Dan Olweus, *Aggression in Schools: Bullies and Whipping Boys*, Hemisphere, Washington DC, 1978, s. 32.

¹³⁶ Olweus, a.g.e., s. 35

¹³⁷ Andre Sourander vd., "Childhood bullies and victims and their risk of criminality in late adolescence: the Finnish From a Boy to a Man study", *Arch Pediatr Adolesc Med*, 2007, Sayı: 161(6), 546-552, s. 548.

¹³⁸ Farrington, a.g.e., s. 383.

¹³⁹ Helen Mynard ve Stephen Joseph, "Bully/Victim problem and their association with Eysenck's personality dimensions in 8 to 13 years-olds", *British Journal of Educational Psychology*, 1997, Sayı: 67(1), 51-54, s. 51.

konusunda isteksizdirler.¹⁴⁰ Kurbanlar okul ortamında genellikle yalnızdır, herhangi bir sosyal gruba ait değildirler.¹⁴¹ Kurbanlar da zorbalara gibi aynı temel özellikleri taşımaktadır. Bu özellikler şu şekilde listelenebilir;

- Düşük öz güven sahibi olma,
- Yüksek kaygı hissetme,
- Kolayca korkma,
- İtaatkarlık,
- Mutsuz bir görünüme sahip olma,
- Depresyon,
- Sınırlı bir mizah anlayışı, şakayı kaldıramama,
- Diğerlerinden daha kısa, zayıf ve düşük koordinasyona sahip olma,
- Çaresizlik ve geleceğe dair umutsuzluk duyguları,
- Sosyal olarak geri çekilme ve izole olma,
- Düşük sosyal becerilere sahip olma,
- Popüler olmama,
- Az ya da hiç arkadaşın olmaması
- Yetişkinlere aşırı bağımlılık eğilimindedir.

Zorbalara akranlarına rastgele saldırmazlar; bunun yerine, birkaç yıl boyunca mağdur olan belirli bir öğrenci alt grubunu hedef alırlar. Zorbalara gibi kurbanlar da heterojen bir gruptur. Olweus üç tür kurbanı tanımlar: pasif kurbanlar, kışkırtıcı kurbanlar ve zorba kurbanlar.¹⁴²

Pasif kurbanlar doğrudan zorbalara kışkırtamazlar ve en büyük mağdur çocuk grubunu temsil ederler. Sosyal olarak çekingendirler, genellikle endişeli, depresif ve korkulu görünürler ve oldukça zayıf öz-kavramlara sahiptirler. Kurban olmayan akranlarıyla karşılaştırıldığında, pasif kurbanların az arkadaşları vardır, genellikle yalnız ve üzgündürler ve yeni durumlar hakkında daha fazla endişelenirler. Bu kişilerin zorbalık karşısındaki tepkileri ilköğretim ve ortaokul yıllarında ağlama ve içe kapanma, lisede ise zorbalık ortamından kaçma, yani okuldan-evden kaçma şeklinde olmaktadır.¹⁴³ Swearer ve meslektaşlarının (2001) yaptığı araştırma kurbanlara dair şunları göstermektedir: Bu kişiler zorbalığa karşı daha

¹⁴⁰ Metin Pişkin ve Tuncay Ayas, "Akran Zorbalığı Ölçeği: Çocuk Formu", *Akademik Bakış Dergisi*, 2011, Sayı: 23, 1-12, s. 4

¹⁴¹ Arja Huttunen vd., "Friendship networks and bullying in schools", *Annals of the New York Academy of Sciences*, 1996, Sayı: 79, 355-359, s. 356.

¹⁴² Olweus, a.g.e., s. 39.

¹⁴³ John H. Hoover vd., "Description of bullies/victims and effective interventions", *The Bullying Prevention Handbook*, 1996, Sayı: 2(4), 6-10, s. 6.

savunmasızdırlar, kurbanların davranışları ve duygusal durumları onları zorbalığa karşı savunmasız kılmaktadır, onlara yönelik yapılan zorbalık, düşük benlik saygısı, depresyon, kaygı ve yalnızlığa yol açmaktadır.¹⁴⁴

Kışkırtıcı kurbanlar, genellikle tahrik ve öfke gibi çevrelerinde olumsuz tepkiler oluşturacak şekilde davranan küçük bir grup çocuğu temsil ederler. Bu kişiler sinirlilik, huzursuzluk, görev dışı davranış (oyunbozanlık) ve düşmanlık gibi akranlarının sosyal reddine yol açabilecek özelliklere sahiptirler.¹⁴⁵ Bu tür çocuklar hem zorba hem kurban özelliklerini taşımaktadırlar. Yani, zorbalar gibi baskın, agresif ve anti sosyal davranış gösterme eğilimli ve hayal kırıklığına karşı düşük toleransları olan ve pasif kurbanlar gibi sosyal açıdan endişeli, başkaları tarafından seilmeyen ve düşük özgüvenleri olan kişiler olabilmektedirler.¹⁴⁶

2.2.7. Ailesel Özellikler

Aile en önemli sosyalleşme kurumudur. Çocuk bir aile ortamının içine doğar ve ebeveynler sadece çocuğun fiziksel sağlığıyla ilgilenmez aynı zamanda psikolojik ve sosyal gelişiminde de rol oynar. Aile, çocuğu toplumun bir üyesi olarak, topluma katkıda bulunmaya hazırlar. Ebeveynler sosyal normları ve değerleri doğrudan ve dolaylı yoldan modelleme ile gelecek nesle aktarırlar. Bu nedenle, ebeveynler ve çocukları arasındaki ilişki ve etkileşim çocuk için oldukça önemli bir faktördür. Çocuğun saldırgan davranışları ve mağdur olma eğilimi üzerindeki ebeveyn etkisi yok sayılamaz. Ulusal ve uluslararası araştırmalar, zorbalığı anlamak ve önlemek için ailesel özellikler üzerine çalışmaların gerekli olduğunu göstermektedir.^{147 148 149}

150

¹⁴⁴ Susan S Swearer vd., "Psychosocial Correlates in Bullying and Victimization: The Relationship Between Depression, Anxiety, and Bully/Victim Status", *Journal of Emotional Abuse*, 2001, Sayı: 2(2/3), 95-121, s. 98.

¹⁴⁵ Olweus, a.g.e. s. 42.

¹⁴⁶ Mona E. Solberg ve Dan Olweus, "Prevalence estimation of school bullying with the Olweus Bully/Victim Questionnaire", *Aggressive Behavior*, 2003, Sayı: 29. 239-268, s. 242.

¹⁴⁷ Regina A. Finnegan vd., "Victimization by peers: Associations with children's reports of mother-child interaction", *Journal of Personality and Social Psychology*, 1996, Sayı: 4(75), 1076-1086, s.1076 .

¹⁴⁸ Anna Costanza Baldry ve David P Farrington, "Bullies and delinquents: Personal characteristics and parental styles", *Journal of Community and Applied Social Psychology*, 2000, Sayı: 10(1), 17-31, s.18.

¹⁴⁹ Mustafa Eşkisü, "The Relationship between Bullying, Family Functions, Perceived Social Support among High School Students", *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 2014, Sayı: 159, 492 – 496, s. 493.

¹⁵⁰ Tarık Totan ve Zeynep Deniz Yöndem, "Ergenlerde zorbalığın anne, baba ve akran ilişkileriaçısından incelenmesi", *Ege Eğitim Dergisi*, 2007 Sayı: 2(8), 53–68, s. 55.

2.2.7.1. Zorbaların ve Kurbanların Aile İçi İlişkileri

İnançlar ve normlar, saldırganlığın kalıcı motivasyonlarını ve saldırganlık davranışının istikrarını belirleyen bilişsel yapıların kaynağıdır. Çocuğun inançları, ahlaki değerleri ve sosyal konulara karşı tutumu ailenin genel hayatından kaynaklanmaktadır.¹⁵¹ Bandura'ya göre, agresif çocuklar ebeveynlerinin saldırgan tutumlarını modellemiştir ve bu ebeveynler kendilerine yönelik olan saldırganlığa baskıcı ve cezalandırıcı olsalar da ev dışındaki diğerlerine yönelik saldırganlığa aktif olarak teşvik ederler ve bunu ödüllendirirler.¹⁵² Ebeveynlerin saldırganlığa yönelik inançları ile çocuğun saldırganlığı arasındaki ilişkiyi inceleyen bir çalışmada, ailenin saldırganlığı onaylaması ile çocuğun saldırganlığı arasında oldukça güçlü bir ilişki olduğu bildirilmiştir.¹⁵³

Zorbalık veya şiddet uygulayan öğrencilerin ailelerinin, çocuk üzerinde fiziksel disiplinin kullanan, çocuklara karşı umursamazca ve / veya düşmanca eylemler sergileyen, sorun çözme becerileri zayıf olan ve saldırgan eylemlere izin veren aileler oldukları görülmüştür.¹⁵⁴ Zorbalık uygulayan çocukların ve ergenlerin, problem çözme becerisi zayıf ebeveynlere sahip oldukları bildirilmiştir.¹⁵⁵ Zorbalar ebeveynleriyle daha sık çatışmalar yaşar ve duygusal tepkiler, ebeveynleri tarafından daha az onaylanır.¹⁵⁶

Bir ailenin olumlu ve etkili iletişim becerileri, ergenler için sosyal, kişisel beceriler ve olumlu başa çıkma stratejileri geliştirebilmesi adına hayati öneme sahiptir. Zorba ergenler zayıf iletişim becerilerine sahip ailelerden gelmektedir.¹⁵⁷ Ayrıca zorba ergenlerin ebeveynleri ile tutarsız bir ilişkisi olduğunu belirlenmiştir.¹⁵⁸ Zorba öğrencilerin ailelerinin daha fazla aile içi çatışmaya ve daha az duygusal tepkiselliğe sahip oldukları görülmüştür. Ayrıca zorba ergen ailelerinin duygusal

¹⁵¹ Adam Frączek ve Lucyna Kirwil, "Family life and child aggression: studies on some socialization conditions for development of aggression", (Ed. Adama Frączek ve Horsta Zumkley), **Socialization and aggression**, Springer, 1992, s. 154.

¹⁵² Albert Bandura, "Psychological mechanisms of aggression", (Ed. Russell G. Geen ve Edward Donnerstein), **Aggression: Theoretical and Empirical Reviews**, Academic Press, New York, 1983, 1-35, s. 23.

¹⁵³ Ronald G. Slaby ve Nancy G. Guerra, "Cognitive mediators of aggression in adolescent offenders: I. Assessment", **Developmental Psychology**, 1988, Sayı: 24(4), 580-588, s. 581.

¹⁵⁴ Michelle Kilpatrick Demeray ve Christine Kerres Malecki, "Perceptions of the frequency and importance of social support by students classified as victims, bullies, and bully/victims in an urban middle school", **School Psychology Review**, 2003, Sayı: 32, 471-489, s. 480.

¹⁵⁵ Rolf Loeber ve Thomas J. Dishion, "Boys who fight at home and school: Family conditions influencing cross-setting consistency", **Journal of Consulting and Clinical Psychology**, 1984, Sayı: 52 (5), 759-768, s. 761.

¹⁵⁶ Avci, a.g.e., s. 28.

¹⁵⁷ Louise Bowers vd., "Perceived family relationships of bullies, victims and bully/victims in middle childhood", **Journal of Social and Personal Relationships**, 1994, Sayı: 11, 215-232, s. 217.

¹⁵⁸ Irene Connolly ve Mona O'Moore, "Personality and family relations of children who bully", **Personality and Individual Differences**, 2003, Sayı: 35, 559-567, s. 560.

tepkisellik konusunda diğer ergen ailelerinden daha zayıf oldukları belirlenmiştir. Zorbalık yapanlar daha çok duygusal pasiflik gösterir ve kendiliklerini daha olumsuz cümlelerle ifade ederler.¹⁵⁹ Bu da aile ilişkilerinin olumsuz veya zayıf olmasının çocuğun benlik algılarını zedeleyici bir etkisinin varlığını da kanıtlamaktadır. Kötü benlik algısına sahip olan çocuk, kötü davranışlar yapmaya eğilimlidir.

Zorbalık kurbanlarının ailelerine bakıldığında ise, zorbaların aksine aşırı korumacı ve fazla nüfus edici ebeveynler olduğu görülmüştür.¹⁶⁰ Özellikle ergenlik çağına gelen gencin, yetişkinliğe adım attığı bu yıllarda, yetişkin sorumlulukları alması ve ailesinden bağımsız bir birey olduğunu keşfetmesi gerekirken, bu ebeyenler çocuklarının büyüdüklerini kabul edememekte ve sürekli korunmaya ihtiyacı olduğunu düşünmektedirler. Bu nedenle de çocuklarını sürekli çatışmalardan uzak tutmaya çalışmaktalar ve çocuklarının çatışma ile baş etme stratejileri geliştirmesine olanak tanımamaktadırlar. Bu aşırı korumacı ebeveynlik stili, ergenin kendini savunmasına engel yaratmaktadır ve belki de ebeveyninin 'kendini savunamaz' düşüncesi yüzünden çocuk, bu konuda kendini yetersiz hissetmektedir. Bu durum, çocuğun, akran baskısına karşı koymada ve zorbalık karşısında güçlü durmasına engel olmaktadır. Bu yüzden, aşırı korumacı ebeveynlik stiline, çocukların zorbalık kurbanı olmalarının hem nedeni hem de sonucu olduğuna inanılmaktadır.¹⁶¹

Özetle, aile içi ilişkilerinde saldırganlık, umursamazlık ve zorbalığa maruz kalan çocuk, okul ortamında kendini zorba olarak konumlandırmaktadır. Diğer yandan, fazla korumacı ve kollamacı tutum benimseyen ebeyenlerin çocuklarının, okulda zorbalık karşısında kendilerini savunamadıkları ve bu nedenle de kurban konumunda oldukları görülmektedir.^{162 163}

2.2.7.2. Zorba ve Kurbanların Ebeveynlerinin Akademik Düzeyi

Ebeveyn eğitim düzeyi ve entelektüel kaynakları, normları ve değerleri, problem çözme becerileri, çocuk yetiştirme davranışıyla ilgili olabilecek yönleridir ve

¹⁵⁹ Connolly ve O'Moore, a.g.e., s. 561.

¹⁶⁰ Paul R. Smokowski ve Kelly Holland Kopasz, "Bullying in school: an overview of types, effects, family characteristics and intervention strategies", *Children & Schools*, 2005, Sayı: 27, 101-110, s. 106.

¹⁶¹ Olweus, a.g.e., s. 141.

¹⁶² Smokowski ve Kopasz, a.g.e., s. 107.

¹⁶³ Olweus, a.g.e., s. 142.

çocukların sosyal beceriler kazanması, baş etme stratejilerini geliştirmesi ile yakından ilişkilidir.¹⁶⁴

Kişinin eğitim seviyesi, saldırgan davranışları onaylama konusunda yakından etkilidir. Kişinin saldırgan davranışları onaylaması ve şiddet uygulamaya eğilimli olması ile eğitim seviyesi arasında ters orantı olduğu bulunmuştur. Bu da demek oluyor ki, anne-babanın eğitim seviyesi, bu tarz davranışların onaylanması ve teşvik edilmesini öngörebilmektedir.¹⁶⁵

Çocukların ebeveynlerinin düşük eğitim seviyesine sahip olmasının, çocuğun zorba veya kurban olma riskini artırdığı öne sürülmektedir.¹⁶⁶ Düşük eğitilmiş ebeveynlerin çocuklarının, yüksek eğitilmiş ebeveynlerin çocuklarından daha fazla televizyon izledikleri bildirilmiştir.¹⁶⁷ Muhtemelen, şiddet içeren televizyon programlarına maruz kalmak zorbalık ve akran saldırganlığını teşvik edebilir. İlkokul öğrencileri arasında yapılan bir çalışmada ise zorbalık davranışı ile cinsiyet, yaş, ailenin gelir düzeyi, oturulan semt ve ebeveynlerin eğitim düzeyi arasındaki ilişki incelenmiştir. Özellikle gelir düzeyi ve ebeveyn eğitim seviyesi arasında yüksek ilişki bulunmuştur.¹⁶⁸ Bir başka çalışma sosyoekonomik düzeyi düşük olan bir ailede yetişen çocukların, akran sorunları ve zorbalık durumlarıyla başa çıkmak için gerekli bazı sosyal beceri ve stratejileri ebeveynlerinden yeteri kadar alamadıkları sonucuna ulaşılmıştır.¹⁶⁹

Bu yapılan araştırmalar ışığında, zorba olma ve mağdur olma ile ebeveynlerin eğitim seviyesi, yakından ilişkilidir. Bu durum, ebeveynlerde düşük eğitim seviyesinin, zorba ve kurban olma riskini arttıran bir faktör olduğunu düşündürmektedir.

¹⁶⁴ Paula Braveman vd., "Socioeconomic status in health research: one size does not fit all", *JAMA*, 2005, Sayı: 294 (22), 2879-2888, s. 2880.

¹⁶⁵ Anna Costanza Baldry ve David P. Farrington, "Bullies and delinquents: Personal characteristics and parental styles", *Journal of community & applied social psychology*, 2000, Sayı: 10(1), 17-23, s. 19.

¹⁶⁶ Pauline Jansen vd., "Prevalence of bullying and victimization among children in early elementary school: do family and school neighbourhood socioeconomic status matter?", *BMC Public Health*, 2012, Sayı: 12, 494-504, s. 499.

¹⁶⁷ Laura Certain & Robert S Kahn, "Prevalence, correlates, and trajectory of television viewing among infants and toddlers", *Pediatrics*, 2002, Sayı: 109(4), 634-642, s. 638.

¹⁶⁸ Derek Glover vd., "Bullying In 25 Secondary Schools: Incidence, Impact And Intervention", *Educational Research*, 2000, Sayı: 42, 141-156, s. 151.

¹⁶⁹ Nick J Spencer, "Disentangling the effects of different components of socioeconomic status on health in early childhood", *J Epidemiol Community Health*, 2005, Sayı: 59 (1), 2-10, s. 6.

2.2.8. Cinsiyet

Zorbalıkta cinsiyet farklılıkları olup olmadığı bir tartışma konusudur. Birçok kültürde erkekler kadınlardan daha şiddete eğilimli ve saldırgan olarak algılanır, bu nedenle erkeklerin kızlardan daha zorba olduğuna inanmak mantıklı gibi görünmektedir. Kızlar ve erkeklerin özellikle ergenlik döneminde kurduğu sosyal ilişkilerin türleri birbirinden farklıdır. Erkekler daha hareket odaklı aktiviteler sergilerken, kızlar daha çok konuşma ve paylaşımaya dayalı ilişkiler kurarlar.¹⁷⁰ Griezeli ve ark. (2012), zorbalık oranlarının cinsiyetler arasında farklılık gösterip göstermediğini belirlemeyi amaçladıkları araştırmaları sonucunda genel olarak, erkeklerin kızlara göre daha çok zorbalığa uğradıklarını ve hedef aldıklarını keşfetmişlerdir. Bu bulgu, erkeklerin sadece zorbalığı daha çok yaptıklarını değil, aynı zamanda kızlardan daha çok zorbalığa uğradıklarını bildirmektedir.¹⁷¹ Mouttapa ve arkadaşları (2004), benzer biçimde erkeklerin kızlara göre daha çok zorbalığa maruz kaldığını bildirmiştir.¹⁷² Salmivalli ve Nieminen (2002) tarafından yapılan çalışmada ise, erkeklerin tüm saldırganlık değişkenlerinde anlamlı derecede daha yüksek puan aldıkları bulunmuş ve erkeklerin çok daha agresif oldukları görülmüştür.¹⁷³ Hoertel ve meslektaşları (2011) tarafından yapılan bir çalışmada benzer sonuçlar bulunmuştur. Çalışmalarında, zorbalığa katılma olasılığı erkekler için kızlardan anlamlı olarak daha yüksek bildirilmiştir.¹⁷⁴

Ek olarak Chapell ve ark. (2006) erkeklerin hem ilkokulda hem de lisede kızlara göre önemli ölçüde daha fazla zorbalık yaptığını keşfetmiştir.¹⁷⁵ Crick ve Grotpeter (1995) tarafından zorbalıkta cinsiyet farklılıkları üzerine yapılan bir başka araştırmadan elde edilen bulgular, hem kızların hem de erkeklerin temelde agresif olduklarına ancak bunu farklı davranış biçimleri ile sergileme eğilimi gösterdiklerine işaret etmektedir.¹⁷⁶ Bu sonuç hem erkeklerin hem de kızların karşılaştırılabilir oranlarda zorbalık yaptıklarını göstermektedir, ancak zorbalık stilleri birbirinden farklı

¹⁷⁰ Ken Rigby, "Why do some children bully at school? The contributions of negative attitudes towards victims and the perceived expectations of friends, parents and teachers", *Social Psychology International*, 2004, Sayı: 25, 287-300, s. 289.

¹⁷¹ Lucy Griezeli vd., "Uncovering the Structure of and Gender and Developmental Differences in Cyber Bullying", *The Journal of Educational Research*, 2012, Sayı: 105(6), 442-455, s. 451.

¹⁷² Michele Mouttapa vd., "Social network predictors of bullying and victimization", *Adolescence*, 2004, Sayı: 39, 315-336, s. 326.

¹⁷³ Christina Salmivalli ve Eija Nieminen, "Proactive and reactive aggression among school bullies, victims, and bully-victims", *Aggressive Behavior*, 2002, Sayı: 28, 30-44, s. 39.

¹⁷⁴ Nicolas Hoertel vd., "Gender effects in bullying: Results from a national sample", *Psychiatry Research*, 2011, Sayı: 200(2-3), 921-927, s. 925.

¹⁷⁵ Mark S Chapell vd., "Bullying in elementary school, high school, and college", *Adolescence*, 2006, Sayı: 41(164), 633-647, s. 641.

¹⁷⁶ Crick ve Grotpeter, a.g.e., s. 721.

olabilmektedir. Yapılan diğer bir çalışmada, kız ve erkeklerin davranış stilleri ölçülmüş ve sonuç olarak erkekler doğrudan saldırganlıkla ilgili maddelerde yüksek puan alırken, kızlar dolaylı saldırganlıkla ilgili maddelerde yüksek puan almışlardır.¹⁷⁷ Buna ek olarak, araştırmacılar, vurma, tekme atma ve çalma gibi doğrudan fiziksel davranışların erkeklerde kızlardan daha yaygın olduğunu keşfetmişlerdir.¹⁷⁸ Ancak Prinstein ve arkadaşları (2001) erkeklerin doğrudan saldırganlığı ve fiziksel zorbalığı kızlardan daha yaygın kullandığı bulunmasına karşın, kız ve erkeklerin dolaylı saldırganlık ve ilişkisel zorbalığı eşit oranda uyguladıkları bildirilmişlerdir. Buna ek olarak, kızların zorbalık yaparken erkeklere göre daha fazla dolaylı ve ilişkisel saldırganlık kullanmadıklarını bildirmektedirler.¹⁷⁹ Ayrıca, Li (2006), erkeklerin hem fiziksel zorba hem de siber zorba olma olasılığının kızlardan daha yüksek olduğunu bulmuştur. Bu çalışmada, erkeklerin daha çok siber zorbalık uyguladığını, kızlarınsa daha çok siber zorbalığa uğradığını bulmuştur.¹⁸⁰

Bu sonuçlar ışığında, bazı araştırmacılar, kızlar ve erkeklerin farklı zorbalık stillerini kullanma nedenlerini toplumsal cinsiyet rolleri üzerine odaklanarak açıklamaya çalışmışlardır. Kızlar için, arkadaşlar arasında yakın ve güçlü ilişkiler ortaya çıkma eğilimi mevcut iken, erkeklerde daha büyük ve daha yaygın sosyal ağlar gözlenmektedir.¹⁸¹ Bu nedenle, arkadaşlık ilişkilerini doğrudan tehdit eden bu girişimlerde bulunmak, kızlar için erkeklerden daha yıkıcı sonuçlara yol açabilir. Ayrıca kızlar, ilişkisel problemlere daha fazla odaklandıklarından kişilerarası sorunlar konusunda daha fazla endişe yaşama eğilimindedirler. Bu nedenle, kadınların sosyal yapıları yüzünden dolaylı / ilişkisel saldırganlığı daha fazla kullanma eğiliminde oldukları öne sürülmektedir.¹⁸² Erkekler açısından ise, saldırgan olmaları ve egemenlik göstermeleri sosyal bir normdur, bu nedenle erkekler tipik olarak daha doğrudan saldırganlık tarzı bir zorbalık sergileyebilirler.¹⁸³ Ayrıca, kızlar daha erken

¹⁷⁷ Kaj Björkqvist vd., "Do girls manipulate and boys fight? Developmental trends in regard to direct and indirect aggression", *Aggressive Behavior*, 1992, Sayı: 18(2), 117-127, s. 123.

¹⁷⁸ Ian Rivers & Peter K. Smith, Types of bullying behaviour and their correlates. *Aggressive Behavior*, 1994, Sayı: 20(5), 359-368, s. 362.

¹⁷⁹ Mitchell J Prinstein vd., "Overt and relational aggression in adolescents: Social-psychological adjustment of aggressors and victims", *Journal of Clinical Child Psychology*, 2001, Sayı: 30(4), 479-491, s. 488.

¹⁸⁰ Qing Li, "Cyberbullying in Schools: A Research of Gender Differences", *School Psychology International*, 2006, Sayı: 27(2), 157-170, s. 166.

¹⁸¹ Laurence Owens vd., "Guess what I just heard!": Indirect aggression among teenage girls in Australia", *Aggressive Behavior*, 2000, Sayı: 26(1), 67-83, s. 69.

¹⁸² Kirsti Lagerspetz vd., "Is indirect aggression typical of females? Gender differences in aggressiveness in 11-to 12-year-old children", *Aggressive Behavior*, 1988, Sayı: 14(6), 403-414, s. 411.

¹⁸³ Lagerspetz vd., s. 412.

bir aşamada sözel beceriler edinme eğilimi gösterdiğinden dolayı ve sözel saldırganlığın kullanımı kolaylaşmaktadır.¹⁸⁴

Ayrıca yapılan başka bir araştırmada zorbalık açısından anlamlı bir cinsiyet farklılığı görülmesi de zorbalığın ahlaki açıdan yanlış olduğu hakkındaki sosyal kabul düzeyleri, kızlarda erkeklerden daha yüksektir. Yani kızlar ve erkekler arasında zorbalık sıklığı açısından bir fark bulunmamıştır, ancak kızlar zorbalık davranışının yanlış bir eylem olduğunu erkeklerden daha fazla kabul etmektedirler.¹⁸⁵

2.2.9. Yaş

Zorbalık davranışının yaşla ilişkisini inceleyen çalışmalar çelişkilidir. Bazı çalışmalar, zorbalık davranışının yaşla anlamlı bir ilişkisinin olmadığını savunurken,^{186 187} bazıları yaşla birlikte düşüş olacağını göstermektedir.^{188 189} Fiziksel zorbalık en güçlü şekilde yaşla ilişkilidir: artan yaşla birlikte, doğrudan ve fiziksel zorbalık biçimlerinin yerini dolaylı ve ilişkisel biçimler alır¹⁹⁰, yani zorbalık daha karmaşık olarak ifade edilir. Zorbalıkların çoğu aynı sınıf seviyesinde gerçekleşir. Ancak, çoğu zaman daha büyük öğrenciler daha küçük öğrencilere zorbalık yaparlar.¹⁹¹ Şırvanlı-Özen' in (2006) çalışmasının bulgularına göre, yaş ile cinsiyet değişkeni beraber ele alındığında zorbalığa uğrama durumu şöyledir; yaşla birlikte kızların zorbalığa uğrama oranları azalmaktadır, ancak ilişkisel zorbalık kızlarda devam etmektedir. Erkeklerde ise zorbalığa uğrama durumu yaş arttıkça değişmemektedir, sadece sözel zorbalıkta bir düşüş meydana gelmektedir.¹⁹² Bu durum, zorbalık türünün, yaş ile değişebileceğini düşündürmektedir. Bazı ampirik araştırmalar, öğrencilerin zorbalık yapma ve zorbalığa uğrama raporlarında yaş farklılıkları bulmuştur. Örneğin, bir çalışmada, Rivers ve Smith (1994) ortaöğretim

¹⁸⁴ Kaj Bjorkqvist vd., "Do girls manipulate and boys fight? Developmental trends in regard to direct and indirect aggression", *Aggressive Behavior*, 1992, Sayı: 18(2), 117-127, s. 118.

¹⁸⁵ Paul Boxer ve Marie Tisak, "Children's beliefs about the continuity of aggression", *Aggressive Behavior*, 2000, Sayı: 00, 1-17, s. 9.

¹⁸⁶ Emine Gül Kapıcı, "İlköğretim öğrencilerinin zorbalığa maruz kalma türünün ve sıklığının depresyon, kaygı ve benlik saygısıyla ilişkisi", *A.Ü. Eğitim Bilimleri Dergisi*, 2004, Sayı: 37(1), 1-13, s.10.

¹⁸⁷ Helen Mynard ve Stephen Joseph, "Development of the multidimensional peer-victimization scale", *Aggressive Behavior*, 2000, Sayı: 26, 169-178, s. 176

¹⁸⁸ Nevin Dölek, Öğrencilerde zorbaca davranışların araştırılması ve bir önleyici program modeli, Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, 2002, s. 217 (**Yayımlanmış Doktora Tezi**).

¹⁸⁹ Dilek Şırvanlı-Özen, "Ergenlerde akran zorbalığına maruz kalmanın yaş, çocuk yetiştirme stilleri ve benlik imgesi ile ilişkisi", *Türk Psikoloji Dergisi*, 2006, Sayı: 58, 77-94, s.90

¹⁹⁰ Friedrich Lösel ve Thomas Bliesener, "Germany", (Ed Peter K Smith, Y. Morita, Josune Junger-Tas, Dan Olweus, Ralph Catalano & Phillip Slee) *The Nature of School Bullying: A Cross-National Perspective*, Routledge, London, 1999, 225-249, s. 246.

¹⁹¹ Dölek, a.g.e., s. 198

¹⁹² Şırvanlı-Özen, a.g.e., 91.

öğrencilerinin fiziksel, sözel ve ilişkisel zorbalık yapma olasılığının ilkökul öğrencilerine göre önemli ölçüde daha az olduğunu bulmuşlardır. Bu fark özellikle fiziksel zorbalık için belirgindi, ortaöğretim öğrencileri fiziksel zorbalık kurbanı olduğunu ilkökul öğrencilerine göre %70 daha az sıklıkta bildiriyorlar.¹⁹³ Nansel ve arkadaşlarının (2001) altıncı ve onuncu sınıf öğrencileri arasındaki zorbalığa ilişkin yaygınlık araştırması, altıncı ve sekizinci sınıf öğrencileri arasında diğerlerine karşı zorbalık raporlarını dokuzuncu ile onuncu sınıf öğrencilerine göre önemli ölçüde daha yüksek raporlar ortaya koymuştur.¹⁹⁴ Bunun açıklaması olarak, çocukların bilişsel ve sosyal becerileri geliştikçe, fiziksel zorbalığın azalmasına, sözel ve ilişkisel zorbalığın artmasının eşlik edebileceğini savunulmaktadır.¹⁹⁵

2.2.9. Okul Başarısı

Zorbalık, özellikle okullarda yaygın bir şiddet biçimidir.¹⁹⁶ Gençlerin zamanlarının çoğunu okulda geçirmesi ve akranlarıyla aynı ortamda bulunmaları, zorbalık için kusursuz bir ortam hazırlamaktadır. Bu durum, öğrencilerin akademik başarılarını da yakından etkilemektedir. Sınıf ortamında ve arkadaş grubu içinde sorun yaşayan gencin başarısı da bu durumdan etkilenmektedir.¹⁹⁷ Yapılan bir araştırma, okul ortamındaki kişilerarası ilişkilerin, akademik başarıyı etkilediğine işaret etmektedir.¹⁹⁸

Birçok araştırmacı, zorbalık ve akademik başarı arasında güçlü bir ilişki olduğunu bulmuştur. Kibriya ve diğerleri (2015), zorbalığın dünyanın her yerinde akademik ortamlarda ciddi bir sorun olarak görüldüğünü bildirmiştir. Zorbalığın akademik performans üzerinde olumsuz etkisi olduğunu bulmuşlardır ve kızlar, erkeklerden daha fazla zorbalıktan etkilenmektedir. Zorbalığa maruz kalan çocuklar korku ve güçsüzlük hissederler ve bu aynı zamanda öğrencilerin kişilik özelliklerini ve özgüvenlerini de etkiler, bu nedenle okulda zorbalık akademik başarıyı etkilemektedir. Bu durum zorbalığa maruz kalan öğrencilerin derslerini iyi takip

¹⁹³ Rivers ve Smith, a.g.e., s. 363.

¹⁹⁴ Nansel vd., a.g.e., s. 2097.

¹⁹⁵ Janet Kistner vd., "Sex differences in relational and overt aggression in the late elementary school years", *Aggressive Behavior*, 2010, Sayı: 36, 282-291, s. 286.

¹⁹⁶ UNESCO, *Behind the numbers: ending school violence and bullying*, UNESCO, Paris, 2019, s. 8.

¹⁹⁷ Duane Buhrmester, "Intimacy of Friendship, Interpersonal Competence, and Adjustment During Preadolescence and Adolescence", *Child Development*, Sayı: 61, 1990, 1101-1111, s. 1108.

¹⁹⁸ Hanaa Al-Raqqad, "The Impact of School Bullying On Students' Academic Achievement from Teachers Point of View", *Journal of Research in International Education*, 2017, Sayı: 10(5), 1-14, s. 11.

edememelerini veya dikkatlerini tam olarak verememelerini sağlar ve hatta okula gitmek istemeyebilirler. Ayrıca bu akran baskısı sebebiyle okuldaki eğlenceli aktivitelerin tadını çıkarma fırsatlarını da kaçırabilmektedirler.¹⁹⁹ Al-Raqquad (2017), zorbalığın öğrencilerin akademik olarak başarılı olma düzeyleri üzerindeki etkisi araştırmıştır. Korkutulan ve tehdit edilen öğrencilerin okula gitmek istemedikleri, çünkü güvende hissetmedikleri bildirilmiştir.²⁰⁰ Benzer şekilde, zorbalığın konsantrasyonu ve daha sonraki akademik başarıyı da önleyebildiği bildirilmiştir, çünkü zorbalık kurbanları, öğrenmeye karşı ilgilerini yitirmişlerdir ve eğitim sırasında dikkatleri bozulduğu için akademik düzeylerinde bir düşüş yaşamaktadırlar.²⁰¹

Beran' ın (2009) çalışmasına göre, zorbalık yapan çocuklar, zayıf akademik başarı ve okula devamsızlık için yüksek risk altındadır.²⁰² Ayrıca, akran zorbalığına uğrama ile okula devamsızlık arasında pozitif ilişki bulunmuştur.²⁰³ Zorbalık ve akademik başarı arasındaki negatif ilişki anaokulu kadar erken bir zamanda ortaya çıkmaktadır ve liseye kadar devam etmektedir.²⁰⁴

Schwartz (2000), zorba davranışları benimseyen öğrencilerin, okula uyumla ilgili ciddi problemler yaşadıklarını vurgulamaktadır. Hem öğretmenleriyle hem de akranlarıyla sosyal ilişkileri zayıftır. Otoriteye saygı duymamaları ve yok saymaları sebebiyle öğretmenleriyle sıkça tartışma içine girdikleri görülmektedir. Bu da hem sınıf içi huzuru bozmakta hem de kendilerini derse odaklamada sorun yaşamalarına sebep olmaktadır. Zorbalık yapan öğrencilerin akademik başarılarına bakıldığında, düşük performansları olduğu görülmektedir. Ayrıca, zorbalık yapanların, akademik anlamda da riskli davranışlarda buldukları görülmektedir (okuldan kaçma, kopya çekme gibi).²⁰⁵ Yani zorbalık, uygulayan için de maruz kalan için de akademik başarıyı olumsuz etkilemektedir.

¹⁹⁹ Shahriar Kibriya vd., "The impact of bullying on educational performance in Ghana: A Bias-reducing Matching Approach", *Agricultural and Applied Economics Association*, 2015, 1-30, s. 23.

²⁰⁰ Al-Raqquad, a.g.e., s. 11

²⁰¹ Al-Raqquad, a.g.e., s.12.

²⁰² Tanya Beran, "Correlates of peer victimization and achievement: An exploratory model", *Psychology in the Schools*, 2009, Sayı: 46(4), 348–361, s. 358.

²⁰³ Peter K. Smith vd., "Profiles of non-victims, escaped victims, continuing victims and new victims of school bullying", *British Journal of Educational Psychology*, 2004, Sayı: 74, 565–581, s. 578.

²⁰⁴ Guadalupe Espinoza vd., "Daily school peer victimization experiences among Mexican-American adolescents: Associations with psychosocial, physical, and school adjustment", *Journal of Youth and Adolescence*, 2013, Sayı: 42(12), 1775–1788, s. 1780.

²⁰⁵ David Schwartz, "Subtypes Of Victims And Aggressors In Children's Peer Groups", *Journal Of Abnormal Child Development*, 2000, Sayı: 68, 665-675, s. 671.

2.2.10. Madde Kullanımı

Zorbalık davranışının, kişinin fiziksel ve psikolojik sağlığını kötü etkilediği bilinmektedir.²⁰⁶ ²⁰⁷²⁰⁸ Bununla birlikte, ergenlerin zorbalığın olumsuz sonuçlarıyla başa çıkmak için madde kullanımına başvuracaklarına dair kanıtlar vardır.²⁰⁹ ²¹⁰

Yapılan bir çalışmada, zorbalık yapan bireyler ile zorbalığa maruz kalan mağdurlar karşılaştırıldığında, zorbalık yapanların alkol kullanma sıklıklarının, zorbalık mağdurlarından daha fazla olduğu ve zorbalık yapanların, zorbalık mağdurlarından daha fazla sigara içtiği tespit edilmiştir.²¹¹ Carlyle ve Steinman (2007), madde kullanımının (sigara, alkol ve esrar) lise öğrencilerinde zorbalıkla önemli ölçüde ilişkili olduğunu bildirmişlerdir.²¹² Uzunlamasına bir çalışmada, yüksek düzeyde zorbalık yaptığını bildiren bireylerin 15 ay sonraki değerlendirmelerinde, daha az zorbalık yapan veya zorbalık yapmayan akranlarına göre daha yüksek sıklıkta sigara içmeye başladıkları bulunmuştur.²¹³

Ergenlerle yapılan bir çalışmada, zorbalığa maruz kaldığını bildirenlerin, zorbalığa maruz kalmadıklarını bildirenlerle kıyasla, alkol, sigara ve uyuşturucu kullanımı bildirme olasılıklarının daha yüksek olduğu bulunmuştur.²¹⁴

Zorbalık mağdurları ve madde kullanımına katılımlarını inceleyen araştırmalar çelişkilidir. Araştırmacılar, bu mağdur ergenlerin ya kaygılarını azaltmak için ya da akranları arasındaki sosyal imajlarını ve azalan öz değerlerini artırmak için sigara kullanabileceklerini öne sürmektedirler.²¹⁵ Buna karşın, fiziksel ve ilişkisel

²⁰⁶ Dan Olweus, "*Bullying at school: What we know and what we can do*", Blackwell, Cambridge, 1993.

²⁰⁷ Minne Fekkes vd., "Who does what, when and where? Involvement of children, teacher, parents in bullying behavior", *Health Education Research*, 2005, Sayı: 20, 81-91, s. 81.

²⁰⁸ Rıza Gökler, "Okullarda Akran Zorbalığı", *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 2009, Cilt:6 Sayı:2 512-537, s. 517

²⁰⁹ Shannah Tharp-Taylor vd., "Victimization from mental and physical bullying and substance use in early adolescence", *Addictive Behaviours*, 2009, Sayı: 34(6), 561-567, s. 565.

²¹⁰ Min Jung Kim vd., "Bullying at elementary school and problem behaviour in young adulthood: A study of bullying, violence and substance use from age 11 to age 21", *Criminal Behaviour and Mental Health*, 2011, Sayı: 21, 136-144, s. 139.

²¹¹ Holan Liang vd., "Bullying, violence, and risk behavior in South-African school students", *Child Abuse & Neglect*, 2007, Sayı: 31(2), 161-171, s. 168.

²¹² Kellie E. Carlyle ve Kenneth J. Steinman, "Demographic differences in the prevalence, co-occurrence, and correlates of adolescent bullying at school", *J Sch Health*, 2007, Sayı: 77, 623-629, s. 627.

²¹³ Amy W. Helstrom vd., "Tobacco and alcohol use as an explanation for the association between externalizing behavior and illicit drug use among delinquent adolescents", *Prevention Science*, 2004, Sayı: 5(4), 267-277, s. 274.

²¹⁴ Tharp-Taylor vd., a.g.e., s. 565.

²¹⁵ Barbara Houbre vd., "Bullying among students and its consequences on health", *European Journal of Psychology of Education*, 2006, Sayı: 21, 183-208, s. 204.

zorbalık kurbanlarının, zorbalık kurbanı olmayanlardan daha fazla alkol, sigara ve uyuşturucu kullandığı bildirilmiştir.²¹⁶ Bir diğer çalışmada da zorbalık yapanlar ile zorbalığa uğrayanlar arasında karşılaştırma yapıldığında, zorbaların sigara, alkol ve uyuşturucu kullanımının, kurbanlardan daha fazla olduğu bulunmuştur.²¹⁷

2.2.11. Akran Zorbalığının Sonuçları

Zorbalık davranışının, zorbalar, kurbanlar, zorba kurbanlar ve buna tanık olanlar için kısa ve uzun vadeli etkileri vardır. Zorbalık davranışının fiziksel yaralanma gibi fiziksel sağlık sonuçları olabilir veya baş ağrısı, uyku bozuklukları veya somatizasyon gibi uzun vadeli etkiler de içerebilir. Zorbalığa uğrayan çocukların, uğramayan akranlarına kıyasla fiziksel sağlıklarında daha fazla olumsuzluk tespit edilmiştir.²¹⁸

Zorbalığın fiziksel sonuçları, özellikle somatik belirtiler hakkındaki kanıtların çoğu, zorbalığa uğrayan bireylere aittir. Zorbalığın duygusal etkileri somatik rahatsızlıklarla ifade edilebilir. Yaygın stres veya anksiyete ile ilgili semptomlar arasında uyku bozuklukları, mide/bağırsak sorunları, baş ağrısı, çarpıntı ve kronik ağrı bulunur.²¹⁹ Akran zorbalığı mağduriyeti ve uyku bozuklukları arasındaki ilişki yüksek bulunmuştur. Zorbalığa uğramış gençlerin ve zorbalık yapan gençlerin, zorbalık davranışına katılmayan gençlere göre neredeyse iki kat daha fazla uyku problemi yaşadıkları görülmektedir.²²⁰ Akran zorbalığı mağduru olan çocuklar, mağdur olmayanlardan daha fazla uyku problemi bildirmiştir. Ayrıca, akran zorbalığı mağduriyeti ve uyku sorunları arasındaki ilişki, ilkokul ve ortaokul çağındaki çocuklar için, lise çağındaki çocuklardan daha güçlüdür.²²¹ Yapılan bir meta-analiz, zorbalığa uğrayan çocukların ve ergenlerin, psikosomatik rahatsızlıklara (baş ağrısı, karın ağrısı, baş dönmesi, yatak ıslatma, vb.) sahip olma risklerinin zorbalığa uğramayan çocuklara ve ergenlere göre en az iki kat daha fazla olduğu sonucuna varmıştır.²²²

²¹⁶ Tharp-Taylor vd., a.g.e., s. 566.

²¹⁷ Laura Bogart vd., "Peer victimization in fifth grade and health in tenth grade", *Pediatrics*, 2014, Sayı: 133(3), 440–447, s. 445.

²¹⁸ Bogart vd., a.g.e., s. 446.

²¹⁹ Adrienne Nishina vd., "Sticks and stones may break my bones, but names will make me feel sick : The psychosocial, somatic, and scholastic consequences of peer harassment", *Journal of Clinical Child and Adolescent Psychology*, 2005, 34 (1), 37–48, s. 44.

²²⁰ Simon Hunter vd., "Adolescent bullying and sleep difficulties", *Europe's Journal of Psychology*, 2014, Sayı: 10 (4), 740–755, s. 750.

²²¹ Mitch van Geel vd., "The relation between peer victimization and sleeping problems: A meta-analysis", *Sleep Medicine Reviews*, 2015, Sayı: 27, 89–95, s. 92.

²²² Gianluca Gini ve Tiziana Pozzoli, "Bullied children and psychosomatic problems: A meta-analysis", *Pediatrics*, 2013, Sayı: 132 (4), 720–729, s. 727.

Yapılan bir ikiz çalışmasında, sürekli olarak zorba davranışlar sergileyen çocukların, zorba davranışlara katılmayanlara kıyasla, gelecek yaşamlarında daha fazla şişmanlık ve obezite belirtisi gösterdikleri bildirilmiştir.²²³ Zorbalığın fiziksel etkilerinde cinsiyet farklılıklarının olduğuna dair kanıtlar da vardır. Geleneksel zorbalığa uğrayan kızların, erkeklere göre daha fazla kaygı ve genel sağlık sorunları bildirdikleri bulunmuştur.²²⁴

Vaillancourt ve arkadaşlarının (2013), akran zorbalığının biyolojik etkilerini incelediği çalışmada, sosyal acı ile fiziksel acının beyinde benzer şekilde algılandığını bulmuşlardır. Sosyal acı “akranlar tarafından reddedilme, dışlanma ya da kayıp deneyimlerini takip eden acı duyguları” şeklinde tanımlamışlar ve insanlar sosyal acı yaşadıklarında, beyinlerinde fiziksel ağrı yaşadıklarındakine benzer bölgelerin aktive olduğunu bildirmişlerdir. Akran zorbalığına uğrayanların da sosyal acı düzeyleri oldukça yüksek çıkmıştır.²²⁵

Zorbalığa maruz kaldıktan sonra psikolojik sorunlar yaşanması yaygındır. Depresyon, anksiyete ve özellikle kızlar için kendine zarar verme davranışı görülebilmektedir.²²⁶ Zorbalık kurbanı olma ve psikososyal uyumsuzluk arasındaki ilişkiyi araştıran çalışmaların meta-analizi, depresyon, anksiyete, mutsuzluk, yalnızlık ve benlik saygısı ölçümleriyle güçlü bir ilişki bulmuştur. Genel olarak, kurbanlar yüksek seviyelerde psikolojik sıkıntı bildirmişlerdir.²²⁷ Zorbalık yapan ergenler, zorbalık davranışına katılmamış ergenlerden daha düşük öz değer, daha yüksek depresif belirtiler ve daha geniş spektrumlu psikolojik problemler göstermiştir.²²⁸ Zorbalığa uğrayan kişilerde, zorbalığın psikolojik etkilerinde, kendini suçlama da görülür. Kurbanlar ‘neden ben?’ sorusunu kendilerine sorarlar ve bu duruma kendilerinin yol açtığına inanmaya meyillidirler. Kendini suçlama ve buna

²²³ Jessie Baldwin vd., “Childhood bullying and adiposity in young adulthood: Findings from the E-Risk Longitudinal Twin Study”, *Psychoneuroendocrinology*, 2015, Sayı: 61, 1-16, s. 12.

²²⁴ Robin Kowalski ve Susan P. Limber, “Psychological, physical, and academic correlates of cyberbullying and traditional bullying”, *Journal of Adolescent Health*, 2013, 53 (1), 13–20, s. 17.

²²⁵ Tracy Vaillancourt vd., “The biological underpinnings of peer victimization: Understanding why and how the effects of bullying can last a lifetime”, *Theory Into Practice*, 2013, Sayı: 52(4), 241–248, s. 242.

²²⁶ Judi Heron Kidger vd., “Self-reported school experience as a predictor of self-harm during adolescence: A prospective cohort study in the south west of England (ALSPAC)”, *Journal of Affective Disorders*, 2015, Sayı: 173, 163–169, s. 166.

²²⁷ Raquel Seixas vd., “Bullies, victims and bully-victims impact on health profile”, *Educação, Sociedade & Culturas*, 2013, Sayı: 38, 53-75, s. 71.

²²⁸ Anne Undheim ve A.M. Sund, “Prevalence of bullying and aggressive behavior and their relationship to mental health problems among 12- to 15-year-old Norwegian adolescents”, *Eur Child Adolesc Psychiatry*, 2010, 19 (11), 803-811, s. 808.

eşlik eden düşük benlik saygısı, kaygı ve depresyon da dâhil olmak üzere birçok olumsuz sonuca yol açmaktadır.²²⁹

Zorbalar ve kurbanlarına kıyasla, zorba kurbanların (hem zorbalık yapan hem de zorbalık kurbanı olan) ortaokul ve lisede intiharı ciddi olarak düşünme olasılığı diğerlerine oranla üç kattan fazla bulunmuştur.²³⁰ Zorbalığın hem fail hem de kurban için farklı olumsuz etkilerinin olduğu aşikârdır. Ancak hem zorba olan hem de zorbalığa uğrayanların, sadece zorba olan ve sadece kurban olanlardan daha kötü etkilerle karşı karşıya olduğu görülmektedir. Bunu sebebi hem zorbalığın olumsuz etkilerini hem de kurban olmanın olumsuz etkilerini üstünde hissetmesidir. Psikososyal açıdan da sadece zorbalar, sadece kurbanlar ve zorbalık davranışına katılmayan / uğraymayanlardan çok daha zayıf oldukları görülmektedir. Psikososyal uyumsuzluğu, akran ilişkileri ve sağlık sorunları sadece zorbalığa uğramış kişilere benzerken, akademik başarıları ve madde kullanımları sadece zorba olan kişilere benzerdir.²³¹

2.2.12. Akran Zorbalığından Korunma

Zorbalığa maruz kalan ergenler, öncelikle bununla başa çıkabilmek için bazı stratejiler geliştirirler. Lazarus ve Folkman'a (1987) göre, çocuklar çeşitli stres faktörleriyle karşılaştıklarında başa çıkma stratejileri kullanmaktadırlar ve bu, kullanılan stratejiye ve etkinliğine bağlı olarak yararlı veya zararlı etkilere sahip olabilir.²³² Başa çıkma stratejileri uyarlanabilir olduğunda, mağduriyetin olumsuz etkileri azaltılabilir.²³³ Yapılan bir araştırma, öğrencilerin bir arkadaşından tavsiye almak, bir yetişkinden yardım istemek veya olayı bir öğretmene bildirmek gibi mağdur olmakla adaptif bir şekilde başa çıkmalarına yönelik yöntemleri bulacaklarını öngörmektedir.²³⁴

²²⁹ Sandra Graham ve Jaana Juvonen, "Self-blame and peer victimization in middle school: An attributional analysis". *Developmental Psychology*, 1998, Sayı: 34 (3), 587–599, s. 596.

²³⁰ Centers for Disease Control and Prevention, "Bullying among middle and high school students Massachusetts", *Morbidity and Mortality Weekly Report*, 2011, 60 (15), 465–471, s. 467.

²³¹ Sandra Graham vd., "Peer victimization, aggression, and their co-occurrence in middle school: Pathways to adjustment problems", *Journal of Abnormal Child Psychology*, 2006, 34 (3), 349–364, s. 361.

²³² Richard Lazarus ve Susan Folkman, "Transactional theory and research on emotions and coping", *European Journal of Personality*, 1987, Sayı: 1, 141-169, s. 143.

²³³ Petra Hampel vd., "Direct and relational bullying among children and adolescents: Coping and psychological adjustment", *School Psychology International*, 2009, Sayı: 30(5), 474-490, s. 477.

²³⁴ Tomoyuki Kanetsuna vd., "Coping with bullying at school: children's recommended strategies and attitudes to school-based interventions in England and Japan", *Aggressive Behavior*, 2006, Sayı: 32(6), 570-580, s. 570.

Bu durumda iki farklı stratejiden bahsedilmiştir; yaklaşma ve kaçınma stratejileri.²³⁵ Yaklaşma stratejisini kullanan çocuklar ya problemleri kendileri çözmeye çalışırlar ya da arkadaşlarından, aileden ve öğretmenlerden sosyal destek isterler. Kaçınma ile başa çıkma ise, olaydan uzaklaşma (örneğin hiçbir şey olmamış gibi davranma), içselleştirme (duygularını kendilerine saklama) veya dışsallaştırma (duygularını başkalarından çıkarma) olarak sınıflandırılır. Yaklaşım stratejileri adaptif olarak değerlendirilir ve olumlu işleyişle ilişkilendirilir; kaçınma stratejileri uyumsuz olarak kabul edilir ve zayıf sosyal uyum ile ilişkilendirilmiştir.²³⁶ Danimarkalı çocuklar arasında zorbalıkla başa çıkma konusunda en yaygın yanıtlar, problem çözme ve destek arama olmuştur.²³⁷ Londra'da 11-13 yaş arası öğrencilerin yaptığı bir ankette, mağdur olmakla nasıl başa çıktıkları sorulduğunda yardım ve tavsiye almanın en çok onaylanan yanıt olduğu gözlemlenmiştir.²³⁸ ABD'deki ilkökul ve ortaokul öğrencileriyle yapılan grup görüşmelerinde hem erkek hem de kızların zorbalıkla ilgili sorunlarını çözmeye çalıştıklarını ve bunun için genellikle yetişkinlerden destek aldıklarını bildirmişlerdir, ancak öğrencilerin bu çabalarının başarısı konusunda düşük beklentileri vardı.²³⁹ Benzer şekilde, başkalarından yardım istemek, öğrencilerin kurbanlara en çok önerdikleri tavsiyeydi, ancak öğrenciler aslında bununla ilgili çok fazla korku yaşadıklarını bildirdiler.²⁴⁰

Okul için zorbalık, en büyük endişelerden biridir. Geçmişten bugüne zorbalık giderek artmakta olup, zorbalığı mercek altına alan çalışmalar ve önleme-korunma programları son 20 yılda artmıştır. Zorbalığın durdurulmasına olan bu artan ilgi ile zorbalığı azaltmak için tasarlanmış müdahale programları ortaya çıkmıştır. Özellikle Amerika' da yapılan çalışmalar, zorbalığa müdahale programlarını kapsamaktadır. Bu müdahalelerin değerlendirilmesinde, müdahaleden önce ve sonra zorbalık davranışlarının görülme sıklığının ölçülmesi yer almaktadır. Bu tahminler öğrenci öz raporlarına ve öğretmenler veya araştırmacıların sistematik gözlemlerine dayanmaktadır.²⁴¹

²³⁵ Susan Roth ve Lawrence Cohen, "Approach, avoidance, and coping with stress", *American Psychologist*, 1986, Sayı: 41(7), 813-819, s. 813.

²³⁶ Roth ve Cohen, a.g.e., s. 818.

²³⁷ Sandie Kristensen ve Peter K Smith, "The use of coping strategies by Danish children classed as bullies, victims, bully/victims, and not involved, in response to different (hypothetical) types of bullying", *Scandinavian Journal of Psychology*, 2003, Sayı: 44(5), 479-488, s. 485.

²³⁸ Simone Paul vd., "Comparing student perceptions of coping strategies and school interventions in managing bullying and cyberbullying incidents", *Pastoral Care in Education*, 2012, Sayı: 30(2), 127-146, s. 142.

²³⁹ Laura Tenenbaum, "Coping strategies and perceived effectiveness in fourth through eighth grade victims of bullying", *School Psychology International*, 2011, Sayı: 32(3), 263-287, s. 284.

²⁴⁰ Kanetsuna vd., a.g.e. s. 577.

²⁴¹ Pamela Orpinas vd., "School bullying: Changing the problem by changing the school", *School Psychology Review*, 2003, Sayı: 32, 431-444, s. 433.

ABD Cerrahi Gençlik Şiddeti Raporu (U.S. Department of Health and Human Services, 2001) gençlik şiddetinin önlenmesinde en iyi 29 uygulamayı belirlemiştir. En iyi sonucu veren program Olweus'un Zorbalık Önleme Programıdır.^{242 243} Zorbalık Önleme Programının amacı, zorbalık davranışı için daha az fırsat sağlamak ve zorbalık davranışı yoluyla kazanılan olumlu sosyal ödülleri (akran onayı ve desteği gibi) azaltmak için okulların sosyal ortamını yeniden yapılandırmaktır. Genel olarak, program yetişkinlerin olumlu ilgisi ve katılımı ve kabul edilemez davranışlar üzerinde kesin sınırlar ile karakterize edilen bir okul ortamı yaratmaya çalışmaktadır.²⁴⁴ Kural ihlalleri sürekli olarak yaptırımlarla sonuçlanır ve yetişkinler ergenler için otorite figürleri ve olumlu rol modelleri olarak hareket eder. Zorbalık Önleme Programı aktif olarak öğrencileri içermesine rağmen, okuldaki yetişkinleri de içine dâhil etmelidir. Böyle geniş kapsamlı bir değişikliği kolaylaştırmak için program, yetişkinlerin zorbalık sorunlarının farkında olmalarını ve önlenmelerine aktif olarak dâhil olmalarını sağlamayı hedeflemektedir ve zorbalığın sınıfta / okulda kabul edilmediğini ve bu davranışın her zaman bir yaptırımı olacağı okuldaki herkes tarafından norm edinilmelidir.²⁴⁵ Zorbalık Önleme Programı okulda, sınıfta ve bireysel olarak öğrencide değişimi hedefler. Okulun bu konudaki kuralları kesinleştirmesi, sınıfta, sınıf ortamını bozacak bir zorbalık davranışın öğretmen tarafından doğrudan engellenmesi ve hâlihazırda var olan zorbalık için öğrencilerle bireysel görüşme ve müdahale ile önüne geçmeyi ve durdurmayı kapsamaktadır. Veliler ve öğretmenlere zorbalık konusunda bilgilendirme ve bilinçlendirme çalışmaları kapsamında konferans ve toplantılar da düzenlenebilmektedir.²⁴⁶ OBPP (Olweus Bullying Prevention Program) 'nin sonuçlarına bakıldığında hem yetişkinler hem de öğrenciler üzerinde belirgin bir etkisi olduğu görülmektedir. Öğrencilerin zorbalık davranışları bildirme oranlarında, antisosyal katılımı ve mağduriyette gözle görülür bir düşüş olduğu fark edildi. Ayrıca, vandalizm, kavga, hırsızlık ve okuldan kaçış gibi sorunlarda da önemli düşüşler olduğu gösterilmiştir. Sınıfın sosyal ikliminin çeşitli yönleri, daha iyi düzen ve disiplin, gelişmiş sosyal ilişkiler ve okula karşı olumlu tutumlardaki artışlar da dâhil olmak üzere belirgin iyileşme göstermiştir.²⁴⁷

²⁴² U.S. Department of Health and Human Services, *Youth Violence: A Report of Surgeon General*, Department of Health and Human Services, Rockville, MD, 2001.

²⁴³ Dan Olweus ve Susan P. Limber, "The Olweus Bullying Prevention Program: Implementation and Evaluation over Two Decades", (Ed. Shane R. Jimerson, Susan M. Swearer ve Dorothy L. Espelage), *The International Handbook of School Bullying*, Routledge, New York, 2010

²⁴⁴ Olweus ve Limber, a.g.e., s. 2.

²⁴⁵ Olweus ve Limber, a.g.e., s. 3.

²⁴⁶ Olweus ve Limber, a.g.e., s. 8.

²⁴⁷ Olweus ve Limber, a.g.e., s. 44.

Akran zorbalığı için Türkiye’ de sınırlı araştırma bulunmaktadır. Bu araştırmalar literatürde çeşitlenmelidir ve ayrıca müdahale programları Türkiye’ de de arttırılmalıdır. Böylece, ülkemizdeki özellikle okul çağı çocuk ve gençler arasında yaygın olan akran zorbalığından korunma ve önleme için büyük bir adım atılacaktır.

2.3. AİLE AİDİYETİ

Ait olma duygusu, kişi için en önemli yaşamsal ihtiyaçlardan biridir. Hagerty ve arkadaşları (1992), aidiyet duygusunu “bir sisteme veya çevreye kişisel katılım deneyimi” olarak tanımlamıştır, böylece insanlar kendilerini bu sistemin veya çevrenin ayrılmaz bir parçası olarak hissetmektedirler.²⁴⁸ Ait olma ihtiyacı her insanda ve her gelişim aşamasında önemli olsa da, Wallace ve Chhuon (2012) ergenlerde aidiyet duygusunun “anlamak için kilit bir fenomen olarak ortaya çıktığını” bildirmiştir.²⁴⁹ “Ait olma” terimi Maslow (1970) tarafından tanımlanan ihtiyaçlar hiyerarşisinde ön plana çıkmıştır. Maslow, bireylerin birine veya bir çevreye ait olduklarını hissetmesinin, psikolojik ve temel bir insan ihtiyacı olduğunu iddia etti. Maslow ait olma ihtiyacını “temas, yakınlık, aidiyet için açlık” olarak nitelendirdi ve aidiyet ihtiyaçları karşılanmadığında “uyumsuzluk ve daha şiddetli patolojinin” meydana geleceğini söyledi.²⁵⁰ Anant (1966) ait olma ihtiyacının evrensel olduğunu ileri sürerek Maslow’un teorisini genişletmiştir.²⁵¹ Hagerty ve diğ. (1992), aidiyet duygusunun hem sosyal çevrenin hem de benliğin (yani kimlik oluşumunun) olumlu algılanması için önemli olduğunu ileri sürmüştür.²⁵² Kontrol teorisi ait olma, başarılı olma ve gerekli hissetme gereksinimlerinin gençlerin davranışını etkilediğini savunmaktadır.²⁵³ ²⁵⁴ Ait olma ihtiyacının, duygusal ve bilişsel süreçler üzerindeki etkilerinin yanı sıra insanların fiziksel ve psikolojik sağlıklarıyla da bağlantılı olduğu vurgulanmaktadır.²⁵⁵ Çalışmalar aidiyet duygusunun, depresyon belirtilerine karşı koruyucu etkisi olabileceğini göstermiştir.²⁵⁶ ²⁵⁷ Ayrıca başka bir araştırma, güçlü bir

²⁴⁸Bonnie Hagerty vd., “Sense of belonging and indicators of social and psychological functioning” *Archives of Psychiatric Nursing*, Sayı: 10(4), 235-244, s. 236.

²⁴⁹Wallace, T. L.,Ye, F.& Chhuon, “Sub-dimensions of Adolescent belonging in high school”, *Applied Developmental Science*, 2012, Sayı: 16(3) 122-139, s. 123.

²⁵⁰ Abraham Maslow, *Motivation and personality* (2. Ed.), Harper, New York, 1970, s.44

²⁵¹ Santokh S Anant, “The need to belong”. *Canada’s Mental Health*, 1966, 14, 21-27, s. 21.

²⁵² Hagerty vd., a.g.e., s. 236.

²⁵³ William Glasser, *Control theory in the classroom*. Harper & Row, New York, 1986

²⁵⁴ Meral Atıcı, “İstenmeyen Davranışlarla Başa Çıkma Glasser’in Problem Çözme Yaklaşımının Uygulanması”, *Eğilim ve Bilim*, 2003, Cilt: 28, Sayı: 128, 27-34, s. 29.

²⁵⁵ Roy F Baumeister ve Mark R, Leary “The need to belong: Desire for interpersonal attachments as a fundamental human motivation”, *Psychological Bulletin*, 1995, Sayı: 117, 497–529, s. 497.

²⁵⁶ Chanokruthai Choearom, vd., “The role of sense of belonging and social support on stress and depression in individuals with depression”, *Archives of Psychiatric Nursing*, 2005, Sayı: 19, 18-29, s. 26.

aidiyet duygusunun, bireyler arasında daha güçlü bir yaşam arzusu ile ilişkili olduğunu göstermiştir.²⁵⁸ Van Orden ve arkadaşları (2010), aidiyet duygusunun intihar düşünce ve eylemleriyle ilişkili olduğunu öne sürmüşlerdir, çünkü aidiyet engellendiğinde temel bir psikolojik ihtiyacın karşılanmadığı anlamına gelmektedir.²⁵⁹

Buna ek olarak, yapılan bir deneysel çalışmada ise, tatmin edilmeyen aidiyet ihtiyacının, refahın bir ölçüsü olarak kullanılan yaşam memnuniyeti ile negatif ilişkili olduğu bulunmuştur.²⁶⁰

Aile, insanların ilk etkileşim kurduğu sosyal ağıdır. Aileye duyulan aidiyet duygusu, aile bireyelerine olan yakınlık, bağlılık algısı ve ailenin ayrılmaz bir parçası olduğu hissi olarak ifade edilmiştir.²⁶¹ Diğer bir tanımda ise, kişinin ailenin diğer üyeleriyle eşit düzeyde bir aile üyesi gibi hissetme derecesi olarak ifade edilmiştir.²⁶² Bu, aile içindeki belirli bir ilişkiye değil, tüm aileye gönderme yapan, bütüncül bir yapıdır.²⁶³ Aileye duyulan aidiyet hissi, ailenin üyeleri tarafından anlaşılmaya, birlikte eğlenmeye ve değer görmeye dair duyguları da kapsayan, bir kişinin ailesine dâhil olma duygusudur.^{264 265}

Çocukların ailelerine ait olma duygusu beslemesi, hayattan keyif almalarına ve refahlarına katkıda bulunan bir faktör olarak tanımlanmıştır.²⁶⁶ Ebeveynlerle kaliteli ilişkilerin olması, güçlü bir aile aidiyet duygusunu doğurmaktadır. Ergenlik döneminde ebeveynlerin çocuklarla yakın ilişkiler içerisinde olması zor olabilir. Ancak, ergenlerin hem olumlu aile ilişkileri hem de ailenin bir parçası olduğunu hissetmeleri, bu geçiş sürecinin zorluklarıyla baş etmelerinde yardımcı olan etkenler

²⁵⁷ Bonnie M Hagerty ve Reg Arthur Williams, "The effect of sense of belonging, social support, conflict, and loneliness on depression", *Nursing Research*, 1999, Sayı: 48, 215–219, s. 218.

²⁵⁸ Melissa Kissane ve Suzanne McLaren, "Sense of belonging as a predictor of reasons for living among older adults", *Death Studies*, 2006, Sayı: 30, 243–258, s. 256.

²⁵⁹ Kimberly A Van Orden vd., "The Interpersonal Theory of Suicide", *Psychological Review*, 2010, Sayı: 117(2), 575-600, s. 581.

²⁶⁰ David Mellor vd., "Need for belonging, relationship satisfaction, loneliness, and life satisfaction", *Personality and Individual Differences*, 2008, Sayı: 45, 213–218, s. 217.

²⁶¹ Valarie King vd., "Adolescents' perceptions of family belonging in stepfamilies", *Journal of Marriage and Family*, 2015, Sayı: 77, 761-774, s. 761.

²⁶² Nancy H Chubb ve Carl I Fertman, "Adolescents' perceptions of belonging in their families. Families in Society", *The Journal of Contemporary Human Services*, 1992, Sayı: 73(7), 387–394, s. 387.

²⁶³ King vd., a.g.e., s.762.

²⁶⁴ Carol Goodenow, "Strengthening the links between educational psychology and the study of social contexts", *Educational Psychologist*, 1992, Sayı: 27, 177–196, s. 178.

²⁶⁵ Valerie Stephens Leake, "Personal, familial, and systemic factors associated with family belonging for stepfamily adolescents", *Journal of Divorce & Remarriage*, 2007, Sayı: 47, 135–155, s. 135.

²⁶⁶ Shannon E Cavanagh, "Family structure history and adolescent adjustment", *Journal of Family Issues*, 2008, Sayı: 29, 944–980, s. 976.

olduğu düşünölmektedir.²⁶⁷ Ergenler, dünyaya açılmak, bağımsızlık ve otonomi için hala ailelerinin desteğine ihtiyaç duyarlar.²⁶⁸ Yapılan bir araştırmada, ailelerinden duygusal olarak uzak olan ergenlerin, madde kullanımı ve riskli davranışlarda (özellikle riskli sosyal ve cinsel davranışlarda) bulunma eğilimlerinin yüksek olduğu bulunmuştur.²⁶⁹

Hall-Lande ve diğ. (2007) ergenler için en güçlü koruyucu etkilerden birinin cinsiyete bakılmaksızın aile aidiyet hissi olduğunu bulmuşlardır. Aile aidiyetinin erkeklerde depresyon için koruyucu bir faktör olduğu, kızlarda ise depresyonun yanı sıra sosyal izolasyon ve intihar girişimleri için koruyucu faktör olduğu bulunmuştur. Kızlar, aile ilişkilerinin kalitesine erkeklerden daha fazla değer verdiğini belirtmiştir. Aile ilişkileri özellikle ergenlik çağındaki kızlar için önemli olan samimiyet ihtiyacını karşılayabilmektedir.²⁷⁰ Bu nedenle, aile üyeleriyle güçlü ilişkiler, sosyal olarak izole edilmiş kızlar için önemli bir koruyucu faktör olabilir. Böyle bir bağ, ergenlik çağındaki kızları intihar girişiminden koruyabilmektedir.²⁷¹ Birçok çalışma, aileye ait hissetmenin, duygusal sıkıntı, suçluluk, şiddet, intihar düşünceleri ve davranışları, madde kullanımı, erken cinsel deneyimler ve olumsuz akademik davranışlar gibi bir dizi olumsuz ergenlik sonuçlarına karşı koruyucu bir faktör olduğunu göstermektedir.^{272 273}

²⁶⁷ Valarie King vd., "Parent-Adolescent Closeness, Family Belonging, and Adolescent Well-Being Across Family Structures", *J Fam Issues*, 2018, Sayı: 39(7), 2007–2036, s. 2034.

²⁶⁸ Chubb ve Fertman, a.g.e., s. 387.

²⁶⁹ Judith Baer ve Mark Schmitz, "Ethnic differences in trajectories of family cohesion for Mexican American and non-Hispanic White adolescents", *Journal of Youth and Adolescence*, 2007, Sayı: 36, 583–592, s. 589.

²⁷⁰ Jennifer Hall-Lande vd., "Social isolation, psychological health, and protective factors in adolescence", *Adolescence*, 2007, Sayı: 42(166), 265-286. s. 284.

²⁷¹ Hall-Lande vd., a.g.e., s. 285.

²⁷² Cavanagh vd., s. 978.

²⁷³ Robert Crosnoe ve Glen Elder, "Family dynamics, supportive relationships, and educational resilience during adolescence", *Journal of Family Issues*, 2004, Sayı: 25, 571–602, s. 601.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

YÖNTEM

3.1. ARAŞTIRMANIN TÜRÜ

Bu araştırma, betimsel bir araştırmadır. İncelenen popülasyon veya fenomenin özelliklerini tanımak için kullanılan bir yöntem olup, neden sorusunun cevabını değil, 'ne' sorusunun cevabını ele almaktadır.²⁷⁴ Araştırmanın popülasyonu Türkiye'deki 14-18 yaş aralığındaki kız ve erkek lise öğrencilerini kapsamaktadır. Araştırmanın deseni, kesitsel araştırma desenidir. Survey olarak da adı geçmekte olan bu araştırma deseni, sosyal bilimlerin birçok alanında kullanılmaktadır. Bu araştırma deseni, bazı değişkenler arası ilişkilerin incelenmesinde kullanılır. Ancak, bu ilişkinin nedensel olup olmadığına yönelik bilgi veremez, çünkü neden ve sonuç aynı anda incelenmiştir.²⁷⁵

3.2. EVREN VE ÖRNEKLEM

Araştırmanın evrenini İstanbul ilindeki lise öğrencileri oluşturmaktadır. Araştırmanın örneklemini ise, İstanbul ili Küçükçekmece ilçesi Teknik Öğretim Okulları Lisesinin 2019-2020 eğitim-öğretim yılı 2. Döneminde öğrenimine devam eden 9. ve 10. sınıf öğrencilerden araştırmaya katılmayı gönüllü olarak kabul eden ve aileleri katılmalarına onay veren ergenlerden oluşturmaktadır. Araştırmaya toplamda 215 öğrenci katılmıştır. Araştırma 123 erkek öğrenci ve 92 kız öğrenci ile gerçekleştirilmiştir. Katılımcıların yaş aralıkları 14-17'dir.

3.3. VERİ TOPLAMA ARAÇLARI

Araştırmada katılımcılardan Kişisel Bilgi Formu, Olweus Öğrenciler İçin Akran Zorbalığı Anketi ve Aile Aidiyeti Ölçeği'ni doldurmaları istenmiştir. Araştırmadaki verilerin tümü, öğrencilerin kendi görüşlerinden oluşmaktadır.

3.3.1. Kişisel Bilgi Formu

²⁷⁴ Patricia Shields ve Nandhini Rangarajan, *A Playbook for Research Methods: Integrating Conceptual Frameworks and Project Management*, New Forums Press, Stillwater, 2013, s. 109.

²⁷⁵ https://file.toraks.org.tr/TORAKSFD23NJKL4NJ4H3BG3JH/kisokulu6-ppt/pdf/temel_arastirma_teknikleri.pdf (Erişim Tarihi: 22.07.2020)

Kişisel bilgi formu, araştırmacı tarafından oluşturulmuş olup toplamda 7 sorudan oluşmaktadır. Bu sorular katılımcıların bazı demografik bilgilerini içermektedir. Cinsiyet, yaş, anne ve babasının akademik düzeyi, öğrencinin akademik başarısı ve sigara kullanımı ve sıklığı gibi sorulardan oluşmaktadır.

3.3.2. Olweus Öğrenciler İçin Akran Zorbalığı Anketi

Olweus Öğrenciler İçin Akran Zorbalığı Anketi, Dan Olweus tarafından 1996'da 8-16 yaş grubu öğrenciler için geliştirilmiştir. Tıpırdamaz-Sipahi (2008) tarafından Türkçeye uyarlanmıştır.²⁷⁶ Anket 39 maddeden oluşmaktadır. Ankette akran zorbalığının detaylı bir tanımı bulunmaktadır. Anket öğrencilerin hatırlayabileceği geçmişi hedef almaktadır, bu nedenle sorular 'geçtiğimiz aylarda...' şeklinde başlamaktadır. Soruların cevapları ise detaylı şekilde tanımlanmıştır ("Geçtiğimiz aylarda bana bunlar olmadı / akran zorbalığı yapmadım", "Sadece bir ya da iki kez oldu", "Bir ay içinde 2 ya da 3 kez oldu", "Ortalama haftada bir kez oldu", "Haftada birkaç kez oldu" gibi). Zorbalık yapma ile ilgili soruların ardından, zorbalığa uğramayla ilgili sorular gelmektedir. Zorbalığa uğrama bölümünde ise, zorbalığın çeşitli formlarını (sözlü, fiziksel, dolaylı, cinsel, siber vs.) sorgulayan dokuz ek soru bulunmaktadır.²⁷⁷ Anketin orijinal formunda güvenilirlik katsayıları zorbalığa uğrama için .79; zorbalık yapma için .77' dir. Tüm ölçeğin Cronbach alfa değeri ise .80 bulunmuştur. Anket okul düzeyinde uygulandığında ise Cronbach alfa değeri .90 bulunmuştur.²⁷⁸ Türkçe uyarlama çalışmasında ise Cronbach Alfa değeri .81 çıkmıştır. Tek, çift sıralaması içinde Spearman-Brown iki yarım test güvenilirlik katsayısı .85 olarak bulunmuştur.²⁷⁹

3.3.3. Aile Aidiyeti Ölçeği

Aile Aidiyeti Ölçeği, Mavili, Kesen ve Daşbaş tarafından 2014 yılında geliştirilmiştir. Aile, aile aidiyeti ve aileye bağlılık algılarını temsil ettiği düşünülen toplam 17 maddeden oluşan beşli likert tipi bir ölçektir. Katılımcılardan "tamamen katılıyorum (5), katılıyorum (4), kararsızım (3), katılmıyorum (2), tamamen

²⁷⁶ Hilal Tıpırdamaz Sipahi, İzmir ili Bornova ilçesinde ilköğretim 6. Ve 7. Sınıf öğrencilerinde akran zorbalığı, etkileyen ve eşlik eden faktörler, Ege Üniversitesi Tıp Fakültesi Halk Sağlığı Anabilim Dalı, İzmir, 2008 (**Yayımlanmamış Doktora Tezi**).

²⁷⁷ Dan Olweus, School Bullying: Development and Some Important Challenges, *Annu. Rew. Clin. Psychol.*, 2013, Sayı: 9, 751-780, s.755-756

²⁷⁸ Solberg & Olweus, a.g.e., s. 256

²⁷⁹ Hilal Tıpırdamaz Sipahi ve Ali Osman Karababa, "Olweus öğrenciler için akran zorbalığı anketinin Türkçeye ve Türkiye'ye uyarlanması ve geçerlilik, güvenilirlik analizi", *Ege Tıp Dergisi*, 2018, Cilt: 57 Sayı: 4, 222-227, s. 226.

katılmıyorum (1)” olmak üzere beş derecede görüş belirtmeleri istenmiştir. Anketin iki alt boyutu bulunmaktadır; kendilik aidiyeti ve aile aidiyeti. Cronbach Alpha değerleri kendilik aidiyeti alt boyutu için 0,93, aile aidiyeti alt boyutu için 0,82 bulunmuştur. Tüm ölçeğin Cronbach alfa değeri ise 0,94 bulunmuştur.²⁸⁰

3.4. ETİK

Araştırma için İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Etik Kurulundan (27.03.2020 tarih ve 2020-09-15 no) izin alınmıştır. Ölçek, Küçükçekmece Özel Teknik Öğretim Okulları Atakent Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi, 9 ve 10. Sınıf öğrencilerine, idari izin dahilinde (30.03.2020 tarih ve 99986917-91 no) uygulanmıştır. Katılımcılar 18 yaşından küçük olduğundan veli ve vasilelere bilgilendirilmiş onam formu gönderilmiş ve onay alınmıştır. Daha sonra veli ve/veya vasisi onaylayanlar araştırmaya dahil edilmiş, onlardan da yine bilgilendirilmiş onam alınmıştır.

3.5. VERİ TOPLAMA

Araştırmaya katılan öğrenciler, farklı bir sınıfa alınıp, anketle alakalı ön bilgilendirilme verilmiştir ve anonim olarak katıldıklarının altını çizerek soruların tümüne kendilerine en uygun cevabı vermeleri istenmiştir. Anket yaklaşık 30 dakika sürmüştür. Toplam 215 kişi katılmıştır.

3.6. VERİLERİN DEĞERLENDİRİLMESİNDE KULLANILAN YÖNTEMLER

Lise öğrencilerinin demografik özellikleri olarak cinsiyet, yaş, ebeveyn eğitim durumu, akademik başarı ve sigara içme durumu değerlendirilmiştir. Bu bağlamda cinsiyet ve sigara içme durumu değişkenlerini akran zorbalığı ölçeğinin faktörleri açısından inceleyebilmek için Bağımsız Örneklem T-Test istatistiği kullanılmıştır. Öte yandan yaş, ebeveyn eğitim durumu ve akademik başarı durumu değişkenleri açısından akran zorbalığı ölçeğinin faktörlerini inceleyebilmek için Tek Yönlü ANOVA istatistiğinden faydalanılmıştır.

Cinsiyet ve sigara içme durumu değişkenlerini aile aidiyeti ölçeğinin faktörleri açısından inceleyebilmek için Bağımsız Örneklem T-Test istatistiği kullanılmıştır.

²⁸⁰ Mavili vd., a.g.e., s. 41

Diğer taraftan aidiyeti ölçeğinin faktörlerini yaş, ebeveyn eğitim durumu ve akademik başarı durumu değişkenleri açısından aile inceleyebilmek için Tek Yönlü ANOVA istatistiğinden yararlanılmıştır.

Lise öğrencilerinin akran zorbalığı ile aile aidiyeti arasındaki ilişkiyi tespit edebilmek için Pearson Korelasyon Analizi yapılmıştır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

BULGULAR

4.1. KATILIMCILARIN DEMOGRAFİK BİLGİLERİNE İLİŞKİN BULGULAR

4.1.1. Katılımcıların Cinsiyet Değişkenine Göre Dağılımları

Katılımcıların %42.8'i kadınlardan, %57.2'si erkeklerden oluşmaktadır. Bu bulgular Tablo 1'de gösterilmektedir.

Tablo 1- Katılımcıların Cinsiyet Değişkenine Göre Dağılımları

Değişken	Seçenekler	n	%
Cinsiyet	Kadın	92	42.8
	Erkek	123	57.2
	Toplam	215	100.0

4.1.2. Katılımcıların Yaş Değişkenine Göre Dağılımları

Katılımcıların yaşları %12.1'i 14 yaşında, %44.7'si 15 yaşında, %33.4'ü 16 yaşında ve %9.8'i 17 yaşındadır (Tablo 2).

Tablo 2- Katılımcıların Yaş Değişkenine Göre Dağılımları

Değişken	Seçenekler	n	%
Yaş	14 yaş	26	12.1
	15 yaş	96	44.7
	16 yaş	72	33.4
	17 yaş	21	9.8
	Toplam	215	100.0

4.1.3. Katılımcıların Ebeveynlerinin Eğitim Durumlarına Göre Dağılımı

Katılımcıların annelerinin eğitim durumları değerlendirildiğinde, %1.4'ünün okula hiç gitmemiş olduğu; %27.4'ünün ilkökul mezunlarından, %23.3'ünün ortaokul mezunlarından, %34'ünün lise mezunlarından ve %14'ünün üniversite mezunlarından oluştuğugörülmektedir (Tablo 3).

Tablo 3- Katılımcıların Anne Eğitim Durumu Değişkenine Göre Dağılımları

Değişken	Seçenekler	n	%
Eğitim Durumu (Anne)	Okula hiç gitmemiş	3	1.4
	İlkokul	59	27.4
	Ortaokul	50	23.3
	Lise	73	34.0
	Üniversite	30	14.0
	Toplam		215

Katılımcıların babalarının eğitim durumları değerlendirildiğinde, %0.5'inin okula hiç gitmediği; %10.7'sinin ilkokul mezunlarından, %18.1'inin ortaokul mezunlarından, %53'ünün lise mezunlarından ve %17.7'sinin üniversite mezunlarından oluştuğu görülmektedir (Tablo 4).

Tablo 4- Katılımcıların Baba Eğitim Durumu Değişkenine Göre Dağılımları

Değişken	Seçenekler	n	%
Eğitim Durumu (Baba)	Okula hiç gitmemiş	1	0.5
	İlkokul	23	10.7
	Ortaokul	39	18.1
	Lise	114	53.0
	Üniversite	38	17.7
	Toplam		215

4.1.4. Katılımcıların Öğretmenleri Tarafından Değerlendirilen Başarı Düzeylerine Göre Dağılımları

Katılımcıların, okul başarılarının öğretmenleri tarafından nasıl algılandığı sorulduğunda, %15.8'inin başarısı ortanın altı, %33.5'ininki orta, %35.3'ününki iyi ve %15.3'ününki çok iyi olarak değerlendirilmiştir (Tablo 5).

Tablo 5- Okul Başarısı

Değişken	Seçenekler	n	%
Katılımcıların okul başarıları hakkında öğretmenlerinin ne düşündüğüne göre dağılımları	Ortanın altında	34	15.8
	Orta	72	33.5
	İyi	76	35.3
	Çok iyi	33	15.3
	Toplam		215

4.1.5. Katılımcıların Sigara İçme Değişkenine Göre Dağılımları

Sigara içip içmedikleri sorusu yöneltildiğinde katılımcıların %40'ı içtiklerini, %60'ı ise içmediklerini belirtmiştir (Tablo 6).

Tablo 6- Katılımcıların Sigara İçme Değişkenine Göre Dağılımları

Değişken	Seçenekler	n	%
Sigara içme	Evet	86	40.0
	Hayır	129	60.0
	Toplam	215	100.0

4.2. ÇALIŞMADA KULLANILAN ÖLÇEKLERE YÖNELİK YAPILAN ÖN ANALİZLER

Bu çalışmada alanyazındaki çalışmalarda kullanılmış, geçerliği ve güvenilirliği kanıtlanmış ölçeklerden faydalanılarak akran zorbalığı^{281 282} ve aile aidiyeti²⁸³ özellikleri değerlendirilmeye çalışılmıştır. İlgili çalışmalar bu ölçeklerin değerlendirilmeye çalışılan özellikleri ölçmek için geçerli birer araç olduklarını göstermektedir.²⁸⁴ Ancak, güvenilirlik çalışmaları arasında farklılık gösterebileceğinden ve araştırma kapsamında toplanan verilerin niteliği ile ilişkili ilgili olduğundan, bu tez çalışması kapsamında da kontrol edilmesi gereken önemli bir özellik olarak ön plana çıkmaktadır.²⁸⁵ Bu bağlamda, kullanılan ölçeklerin bu tez çalışması için güvenilir olup olmadığını tespit edebilmek amacıyla Cronbach's Alpha güvenilirlik katsayısı (α) değerlendirilmiştir.

Akran zorbalığı ve aile aidiyeti ölçeklerinin referans alınan çalışmalarda faktörel yapıya sahip oldukları görülmektedir.^{286 287} Dolayısıyla ilgili çalışmalardaki güvenilirlik değerlendirme prosedürleri, bu tez çalışmasında da olduğu gibi

²⁸¹ Hilal Tıprıdamaz Sipahi, İzmir ili Bornova ilçesinde ilköğretim 6. Ve 7. Sınıf öğrencilerinde akran zorbalığı, etkileyen ve eşlik eden faktörler, Ege Üniversitesi Tıp Fakültesi Halk Sağlığı Anabilim Dalı, İzmir, 2008 (**Yayımlanmış Doktora Tezi**).

²⁸² Tıprıdamaz Sipahi ve Karababa, a.g.e.

²⁸³ Mavili vd., a.g.e.

²⁸⁴ Allen Rubin ve Earl Babbie, **Research methods for social work**, Cengage Learning, USA, 2017, s. 202-203.

²⁸⁵ Rubin ve Babbie, a.g.e., s.199

²⁸⁶ Tıprıdamaz Sipahi ve Karababa, a.g.e., s. 225

²⁸⁷ Mavili vd., a.g.e., s. 38

kullanılmıştır. Böylelikle ilk olarak ilgili ölçeklere yönelik faktörlerin güvenilirlik skorlarına bakılmış, daha sonra bir bütün olarak ölçeklerin güvenilirlik skorları incelenmiştir. İnceleme sonucunda ölçeklere ilişkin betimsel istatistikler paylaşılmıştır ve çıkarımsal istatistikler gerçekleştirilmeden önce, hipotezleri test etmek için normallik varsayımı analiz edilmiştir.²⁸⁸ Yapılan her bir analiz ve değerlendirme, ilgili başlıklarda detaylı bir şekilde ele alınmış ve yorumlanmıştır.

4.3. AKRAN ZORBALIĞI ÖLÇEĞİ

Akran zorbalığı ölçeğinin bu çalışma kapsamında güvenilir olup olmadığını değerlendirmek için Cronbach's Alpha güvenilirlik analizi uygulanmıştır.

Akran zorbalığı ölçeğine, önce faktörleri sonra da ölçeğin bütünü olmak üzere Cronbach's Alpha güvenilirlik analizi yapılmış ve Tablo 7'deki katsayılar elde edilmiştir.

Tablo 7- Akran Zorbalığı Ölçeğine Yönelik Güvenirlik Analizine İlişkin Sonuçlar

Faktörler	Sorular	α
Akran zorbalığına uğrama	4-5-6-7-8-9-10-11-12-12a-13. Sorular (toplam 11)	0.875
Akran zorbalığı yapma	24-25-26-27-28-29-30-31-32-32a-33. Sorular (toplam 11)	0.940
Ölçeğin bütünü	(toplam 39)	0.848

Tablo 7'de görüldüğü gibi akran zorbalığına uğrama faktörünün α katsayısı 0.875, akran zorbalığı yapma faktörünün α katsayısı 0.940 ve ölçeğin tamamına yönelik elde edilen α katsayısı 0.848'dir. Bu bulgulardan hareketle akran zorbalığı ölçeğinin yüksek derecede güvenilir olduğu yorumu yapılabilir.

Akran zorbalığı ölçeğine yönelik betimsel istatistikler iki aşamada değerlendirilmiştir. Birinci aşamada sıklık şeklinde sorulmuş olan faktör soruları (Örneğin "Geçtiğimiz aylarda okulda akran zorbalığına ne sıklıkta uğradın?" sorusu "Geçtiğimiz aylarda okulda akran zorbalığına uğramadım", "Sadece bir ya da iki kez oldu", "Bir ay içinde 2 ya da 3 kez oldu", "Ortalama haftada bir kez oldu", "Haftada birkaç kez oldu" seçeneklerinden birinin işaretlenmesi suretiyle yanıtlanmaktadır.)

²⁸⁸ Şeref Kalaycı, *SPSS uygulamalı çok değişkenli istatistik teknikleri*, Dinamik Akademi Yayın Dağıtım, Ankara, 2017, s. 53.

için ortalamalar, aritmetik ortalamalar ve standart sapmalar gösterilmiştir (Tablo 8). İkinci aşamada ölçeğin diğer sorularına yönelik frekanslar paylaşılmıştır.

Tablo 8- Faktörlere Yönelik Betimsel İstatistikler

Faktörler ve İlgili Sorular	N	\bar{x}	S.S
Akran zorbalığına uğrama	212	1.44	0.56
4. Geçtiğimiz aylarda okulda akran zorbalığına ne sıklıkta uğradın?	215	1.76	1.15
5. Bana aşağılayıcı isimler takıldı, alay edildi ya da kırıcı bir şekilde sataşıldı.	215	1.89	1.21
6. Diğer öğrenciler beni kasıtlı olarak kendi aralarına almadı, arkadaş gruplarından dışladı ya da tamamen yok saydı.	215	1.57	1.03
7. Dövüldüm, tekmelendim, itilip kakıldım ya da kapalı bir yere kilittlendim	215	1.28	0.70
8. Diğer öğrenciler hakkımda yalanlar söyledi ya da asılsız dedikodular yaydı ve diğer öğrencilerin benden hoşlanmaması için çaba harcadı.	215	1.50	0.88
9. Param ya da eşyalarım çalındı ya da eşyalarım zarar verildi.	215	1.68	1.04
10. İstemediğim şeyleri yapmam için tehdit edildim ya da zorlandım.	215	1.25	0.66
11. Ailemin kökeni ya da inançlarım hakkında aşağılayıcı isimler ya da yorumlar yoluyla akran zorbalığına uğradım.	215	1.33	0.87
12. Cinsel anlamı olan aşağılayıcı isimler, yorumlar ya da el hareketleriyle akran zorbalığına uğradım.	215	1.29	0.73
12a. İnternet (bilgisayar) ya da cep telefonum üzerinden gelen aşağılayıcı ya da kırıcı mesajlar, çağrılar ya da resimler ya da başka yollarla akran zorbalığına uğradım.	215	1.39	0.71
13. Yukarıda sorulanlardan başka bir yolla akran zorbalığına uğradım.	212	1.21	0.63
Akran zorbalığı yapma	215	1.37	0.68
24. Geçtiğimiz aylarda okulda bir ya da birkaç öğrenciye akran zorbalığı yapılırken sen ne sıklıkta katıldın?	215	1.58	1.01
25. Diğer öğrencilere aşağılayıcı isimler taktım, alay ettim ya da kırıcı bir şekilde sataştım.	215	1.69	1.17
26. Onu kasıtlı olarak kendi aramıza almadım, arkadaş grubumdan dışladım ya da tamamen yok saydım.	215	1.51	0.95
27. Onu dövüldüm, tekmeledim, itip kaktım ya da kapalı yere kilitledim.	215	1.41	0.92
28. Onun hakkında yalanlar söyledim ya da asılsız dedikodular yaydım ve diğer öğrencilerin ondan hoşlanmaması için çaba harcadım.	215	1.23	0.71
29. Parasını ya da eşyalarını ondan aldım ya da eşyalarına zarar verdim.	215	1.19	0.67
30. İstemediği şeyleri yapması için tehdit ettim ya da zorladım.	215	1.28	0.78
31. Ailesinin kökeni ya da inançları hakkında aşağılayıcı isimler ya da yorumlar yoluyla akran zorbalığı yaptım	215	1.19	0.68
32. Cinsel anlamı olan aşağılayıcı isimler yorumlar ya da el hareketleriyle akran zorbalığı yaptım.	215	1.29	0.81
32a. İnternet (bilgisayar) ya da cep telefonu üzerinden aşağılayıcı ya da mesajlar, çağrılar ya da göndererek ya da başka yollarla akran zorbalığı yaptım.	215	1.41	0.86
33. Yukarıda sorulanlardan başka bir yolla akran zorbalığı yaptım.	215	1.37	0.85

(1 – Geçtiğimiz aylarda bunlar olmadı; 2 – Sadece bir ya da iki kez oldu; 3 – Bir ay içinde 2 ya da 3 kez oldu; 4 – Ortalama haftada bir kez oldu; 5 – Haftada birkaç kez oldu)

Tablo 8’de faktörlere ilişkin aritmetik ortalamalar incelendiğinde en yüksek ortalamanın akran zorbalığına uğramada olduğu (\bar{x} : 1.44; SS: 1.56), en düşük ortalamanın akran zorbalığı yapmada olduğu (\bar{x} : 1.37; SS: 0.68) belirtilebilir.

Faktörlerdeki sorulara yönelik ortalamalara bakıldığında ise akran zorbalığına uğrama faktöründeki en yüksek ortalamanın “Bana aşağılayıcı isimler takıldı, alay edildi ya da kırıcı bir şekilde sataşıldı.” sorusunda olduğu (\bar{x} : 1.89; SS: 1.21); en düşük ortalamanın “Yukarıda sorulnlardan başka bir yolla akran zorbalığına uğradım.” sorusunda olduğu (\bar{x} : 1.21; SS: 0.68) görülmektedir. Bu bakımdan, öğrencilerin daha sıklıkla aşağılayıcı isimlerin takılması, alay edilmesi ya da kırıcı bir şekilde sataşılması yoluyla akran zorbalığına uğradıkları söylenebilir.

Akran zorbalığı yapma faktöründeki en yüksek ortalamanın “Diğer öğrencilere aşağılayıcı isimler taktım, alay ettim ya da kırıcı bir şekilde sataştım.” sorusunda olduğu (\bar{x} : 1.69; SS: 1.27); en düşük ortalamanın “Ailesinin kökeni ya da inançları hakkında aşağılayıcı isimler ya da yorumlar yoluyla akran zorbalığı yaptım” sorusunda olduğu (\bar{x} : 1.19; SS: 0.68) görülmektedir. Dolayısıyla, en sık akran zorbalığı uygulama biçiminin aşağılayıcı isimler takma, alay etme ya da kırıcı bir şekilde sataşma olduğu, en nadir akran zorbalığı uygulama biçimininse öğrencilerin ailelerinin kökenine ya da inançlarına yönelik aşağılayıcı isimler veya yorumlar yapma olduğu belirtilebilir.

Aşağıdaki tablolarda akran zorbalığı ölçeği kapsamında sorulan diğer sorulara yer verilmiş ve değerlendirmeler yapılmıştır.

Tablo 9- Sana akran zorbalığı yapan öğrenci ya da öğrenciler kaçınıcı sınıftalar?

Değişken	Seçenekler	n	%
Sana akran zorbalığı yapan öğrenci ya da öğrenciler kaçınıcı sınıftalar? (14. soru)	Geçtiğimiz aylarda okulda akran zorbalığına uğramadım	154	71.6
	Benim sınıfımda	40	18.6
	Başka bir sınıf ama benimle aynı yaşta	13	6
	Daha büyük sınıf	1	0.5
	Daha küçük sınıf	2	0.9
	Farklı farklı sınıflarda	5	2.3
Toplam		215	100.0

Öğrencilere kendilerine akran zorbalığı yapan öğrencilerin kaçınıcı sınıfta oldukları sorulduğunda çoğunlukla “geçtiğimiz aylarda okulda akran zorbalığına uğramadım” şeklinde yanıt verdikleri görülmektedir (%71.6). Ancak, %28.4’ ünün

akran zorbalığına uğradığını belirttiği görülmektedir. Akran zorbalığına uğrayanların çoğunluğunun kendi sınıfından öğrenci ya da öğrenciler tarafından zorbalığa maruz kaldığı görülmektedir (%65.5).

Tablo 10- Sana kızlar tarafından mı yoksa erkekler tarafından mı akran zorbalığı yapıldı?

Değişken	Seçenekler	n	%
Sana kızlar tarafından mı yoksa erkekler tarafından mı akran zorbalığı yapıldı? (15. soru)	Geçtiğimiz aylarda okulda akran zorbalığına uğramadım	144	67
	Özellikle bir kız tarafından	11	5.1
	Birkaç kız tarafından	19	8.8
	Özellikle bir erkek tarafından	6	2.8
	Birkaç erkek tarafından	10	4.7
	Hem kızlar hem erkekler tarafından	25	11.6
Toplam		215	100.0

Öğrencilere kendilerine akran zorbalığı yapan kişilerin cinsiyeti sorulduğunda geçtiğimiz aylarda akran zorbalığına uğrayan öğrencilerin %42.2'sinin bir veya birkaç kız tarafından akran zorbalığına uğradığı görülmektedir. %22.5'inin de bir veya birkaç erkek tarafından uğradığı görülmektedir. %35.2' si ise hem kızlar hem erkekler tarafından zorbalığa maruz kaldığını ifade etmiştir.

Tablo 11- Sana Kızlar Tarafından mı Yoksa Erkekler Tarafından mı Akran Zorbalığı Yapıldı? Sorusuna Verilen Yanıtların Cinsiyete Göre Karşılaştırması

Seçenek		Cinsiyet		Toplam	χ^2	df	p
		Kadın	Erkek				
Geçtiğimiz ayda okulda akran zorbalığına uğramadım	n	41	103	144	40.568	5	0.0001
	%	28.5	71.5	100.0			
Özellikle bir kız tarafından	n	7	4	11			
	%	63.6	36.4	100.0			
Birkaç kız tarafından	n	17	2	19			
	%	89.5	10.5	100.0			
Özellikle bir erkek tarafından	n	3	3	6			
	%	50.0	50.0	100.0			
Birkaç erkek tarafından	n	7	3	10			
	%	70.0	30.0	100.0			
Hem kızlar hem de erkekler tarafından	n	17	8	25			
	%	68.0	32.0	100.0			
Toplam	n	92	123	215			

Tablo 11’de akran zorbalığının kız ve erkekler tarafından yapılması durumunun cinsiyete göre anlamlı olarak farklılaştığı tespit edilmiştir ($\chi^2 = 40.568$; $df = 5$; $p < 0.001$). Tablo 11’de belirtildiği üzere kız öğrenciler tarafından yapılan zorbalığa maruz kaldığını ifade edenlerin ağırlıklı olarak kız öğrencilerden oluştuğu görülmektedir. Özellikle bir erkek tarafından akran zorbalığına uğradığını ifade edenler arasında kız ve erkeklerin eşit oranda dağıldığı, birkaç erkek tarafından yapılan zorbalığa maruz kaldığını belirten öğrenciler arasında ise kız öğrencilerin çoğunlukta olduğu görülmektedir. Hem erkek hem kız öğrenciler tarafından zorbalığa maruz bırakıldığını ifaden öğrenciler arasında da kız öğrenciler çoğunluktadır.

Tablo 12- Genellikle Kaç Öğrenci Tarafından Akran Zorbalığına Uğradın?

Değişken	Seçenekler	n	%
Genellikle kaç öğrenci tarafından akran zorbalığına uğradın? (16. soru)	Geçtiğimiz aylarda okulda akran zorbalığına uğramadım	142	66
	Özellikle bir öğrenci tarafından	15	7
	2-3 öğrencilik bir grup tarafından	41	19.1
	4-9 öğrencilik bir grup tarafından	6	2.8
	9 kişiden kalabalık bir grup tarafından	2	0.9
	Birkaç farklı öğrenci ya da öğrenci grupları tarafından	9	4.2
Toplam		215	100.0

Tablo 12’ de öğrencilerin %20.5’inin bir öğrenci tarafından ve %79.5’ lik kısmının ise 2 veya daha fazla öğrenci veya öğrenci grupları tarafından akran zorbalığına uğradıkları görülmektedir.

Tablo 13- Akran Zorbalığı Ne Kadar Sürdü?

Değişken	Seçenekler	n	%
Akran zorbalığı ne kadar sürdü? (17. soru)	Geçtiğimiz aylarda okulda akran zorbalığına uğramadım	141	67.1
	Bir ya da iki hafta sürdü	25	11.9
	Yaklaşık bir ay sürdü	35	16.7
	Yaklaşık altı ay sürdü	5	2.4
	Yaklaşık bir yıl sürdü	1	0.5
	Birkaç yıl boyunca sürdü	3	1.4
Toplam		210	100.0

Tablo 13' de görüldüğü üzere akran zorbalığına uğradığını belirtenlerin %63.7'si zorbalığa en az 1 ay maruz kaldıklarını belirtmişlerdir.

Tablo 14- Akran zorbalığına uğranan yerler

Değişken	Seçenekler	f	%	
Akran zorbalığına uğranan yerler (18. soru)	Sınıfta (öğretmen sınıfta değilken)	52	23.1	
	Tuvallette	37	16.5	
	Bahçe / spor sahasında (tenefüsler ya da aralarda)	26	11.6	
	Koridorlarda / merdivenlerde	25	11.2	
	Sınıfta (öğretmen sınıftayken)	19	8.5	
	Okula giderken ya da okuldan dönerken yolda	17	7.6	
	Yemekhanede	15	6.7	
	Okulda başka bir yerde	12	5.4	
	Serviste	10	4.5	
	Spor salonunda ya da dolap odasında /soyunma odasında / duşta	6	2.7	
	Okul otobüs durağında	5	2.2	
	Toplam		224	100.0

Tablo 14' de öğrencilerin akran zorbalığına nerede uğradıkları sorusuna verdikleri yanıtlar görülmektedir. Bu soruya geçtiğimiz aylarda bu listede belirtilen yerlerin bir ya da birkaçında akran zorbalığına uğradığını belirten 57 (%26.5) öğrencinin verdikleri yanıtlar incelendiğinde zorbalığa uğradığını ifade edenlerin sırasıyla en sık sınıfta öğretmen yokken (%23.1), tuvallette (%16.5), bahçe / spor sahasında (tenefüsler ya da aralarda) (%11.6), koridorlarda / merdivenlerde (%11.2), sınıfta (öğretmen sınıftayken) (%8.5), okula giderken ya da okuldan dönerken yolda (%7.6), yemekhanede (%6.7), okulda başka bir yerde (%5.4), serviste (%4.5), spor salonunda ya da dolap odasında /soyunma odasında / duşta (%2.7), okul otobüs durağında (%2.2) zorbalığa maruz kaldıkları anlaşılmaktadır.

Tablo 15- Geçtiğimiz Aylarda Akran Zorbalığına Uğradığını Hiç Kimseye Söyledin mi?

Değişken	Seçenekler	n	%
Geçtiğimiz aylarda akran zorbalığına uğradığını hiç kimseye söyledin mi? (19. soru)	Geçtiğimiz aylarda okulda akran zorbalığına uğramadım	147	68.4
	Akran zorbalığına uğradım, ama hiç kimseye söylemedim	40	18.6
	Akran zorbalığına uğradım ve birisine söyledim	28	13
	Toplam	215	100.0

Öğrencilere akran zorbalığına uğradıklarını kimseyle söyleyip söylemedikleri sorulduğunda uğrayanların %58.8'inin bunu kimseye söylemediği, %41.2'sininse bunu bir başkası ile paylaştığı anlaşılmaktadır.

Tablo 16- Akran Zorbalığına Uğrayanların Bunu Söyledikleri Kişiye Göre Dağılım

Değişken	Seçenekler	f	%
Akran zorbalığına uğrayanların kime söylediklerinin dağılımı (19. soru)	Arkadaşlar	24	34.2
	Anne baba / veliler	16	22.9
	Okulda başka bir yetişkin kişi (başka bir öğretmen, müdür, okul hemşiresi, bekçi/hizmetli, okul psikoloğu / rehber öğretmen, vb)	12	17.1
	Sınıf öğretmeni	10	14.3
	Başka bir kişi	6	8.6
	Ağabey ya da ablalar ya da kardeşler	2	2.9
	Toplam	70	100.0

Geçtiğimiz aylarda akran zorbalığına uğradığını ve bunu birisine söylediğini belirten öğrencilerin, söyledikleri kişi ya da kişilerin kimler olduğuna dair yanıtları incelendiğinde %34.2 ile ilk sırada arkadaşların geldiği bunu %22.9 sıklıkla velilerin izlediği sonrasında ise okuldaki bir yetişkinin geldiği (başka bir öğretmen, müdür, okul hemşiresi, bekçi/hizmetli, okul psikoloğu / rehber öğretmen, vb) görülmektedir (%17.1).

Tablo 17- Bir Öğrenci Akran Zorbalığına Uğradığında Öğretmenler ya da Okuldaki Diğer Yetişkinler Hangi Sıklıkta Durdurmaya Çalışırlar?

Değişken	Seçenekler	n	%
Bir öğrenci akran zorbalığına uğradığında öğretmenler ya da okuldaki diğer yetişkinler hangi sıklıkta durdurmaya çalışırlar? (20. soru)	Neredeyse hiçbir zaman	45	20.9
	Nadiren	27	12.6
	Bazen	49	22.8
	Sık sık	46	21.4
	Hemen her zaman	48	22.3
	Toplam	215	100.0

Öğrencilerin “bir öğrenci akran zorbalığına uğradığında öğretmenler ya da okuldaki diğer yetişkinler hangi sıklıkla durdurmaya çalışırlar?” sorusuna en sık verdikleri yanıt bazen (%22.8) olup, bunu hemen her zaman (%22.3) ve sık sık

(%21.4) takip etmektedir. %33.5'i zorbalığın öğretmenler ya da okuldaki diğer yetişkinler tarafından nadiren durdurulduğu ya da neredeyse hiç durdurulmadığı yanıtını vermişlerdir.

Tablo 18- Bir Öğrenci Akran Zorbalığına Uğradığında Okuldaki Diğer Öğrenciler Hangi Sıklıkta Durdurmaya Çalışırlar?

Değişken	Seçenekler	n	%
Bir öğrenci akran zorbalığına uğradığında okuldaki diğer öğrenciler hangi sıklıkta durdurmaya çalışırlar? (21. soru)	Neredeyse hiçbir zaman	92	42.8
	Nadiren	28	13
	Bazen	39	18.1
	Sık sık	31	14.4
	Hemen her zaman	25	11.6
	Toplam	215	100.0

Öğrencilere “bir öğrenci akran zorbalığına uğradığında okuldaki diğer öğrenciler hangi sıklıkta durdurmaya çalışırlar?” sorusu yöneltildiğinde 92’ si (%42.8) neredeyse hiçbir zaman, 28’ i ise (%13) nadiren yanıtını vermişlerdir.

Tablo 19- Geçtiğimiz Aylarda, Evdeki Yetişkinlerden Biri Okulda Uğradığın Akran Zorbalığını Durdurmaya Çalışmak İçin Okulla Görüştü mü?

Değişken	Seçenekler	n	%
Geçtiğimiz aylarda, evdeki yetişkinlerden biri okulda uğradığın akran zorbalığını durdurmaya çalışmak için okulla görüştü mü? (22. soru)	Geçtiğimiz aylarda okulda akran zorbalığına uğramadım	152	70.7
	Hayır, okulla görüşmediler	53	24.7
	Evet, okulla bir kez görüştüler	5	2.3
	Evet, okulla birkaç kez görüştüler	5	2.3
	Toplam	215	100.0

Öğrencilere “geçtiğimiz aylarda, evdeki yetişkinlerden biri okulda uğradığın akran zorbalığını durdurmaya çalışmak için okulla görüştü mü?” sorusu yöneltildiğinde geçtiğimiz aylarda akran zorbalığına uğradığını belirtenlerin %84.1’ i ailelerinin okulla görüşmediğini belirtmişlerdir.

Tablo 20- Yaşıtlın Bir Öğrencinin Okulda Akran Zorbalığına Uğradığını Gördüğünde Ne Hissedersin ya da Ne Düşünürsün?

Değişken	Seçenekler	n	%
Yaşıtlın bir öğrencinin okulda akran zorbalığına uğradığını gördüğünde ne hissedersin ya da ne düşünürsün? (23. soru)	Böyle bir şeyi hak etmiş olabilir	34	15.8
	Pek bir şey hissetmem	34	15.8
	Onun için biraz üzülürüm	45	20.9
	Onun için üzülürüm ve ona yardım etmek isterim	102	47.5
	Toplam		215

Öğrencilere “yaşıtlın bir öğrencinin okulda akran zorbalığına uğradığını gördüğünde ne hissedersin ya da ne düşünürsün?” sorusu sorulduğunda en sık verdikleri yanıt (n=102, %47.5) “onun için üzülürüm ve ona yardım etmek isterim” olmuştur.

Tablo 21- Geçtiğimiz Aylarda, Diğer Öğrencilere Okulda Akran Zorbalığı Yaptığın İçin Sınıf Öğretmenin ya da Başka Bir Öğretmenin Seninle Konuştu mu?

Değişken	Seçenekler	n	%
Geçtiğimiz aylarda, diğer öğrencilere okulda akran zorbalığı yaptığın için sınıf öğretmenin ya da başka bir öğretmenin seninle konuştu mu? (34. soru)	Geçtiğimiz aylarda okulda akran zorbalığı yapmadım	157	73.1
	Hayır, benimle bu konuda konuşmadılar	16	7.4
	Evet, benimle bu konuda bir kez konuştular	19	8.8
	Evet, benimle bu konuda birkaç kez konuştular	23	10.7
	Toplam		215

Tablo 21’ de belirtildiği üzere öğrencilerin %73.1’i bu soruya "geçtiğimiz aylarda okulda akran zorbalığı yapmadım" şeklinde yanıt vermiş. Geri kalan grubun %72.1’i ise geçtiğimiz aylarda öğretmenlerinin bir ya da birkaç kez bu konu ile ilgili olarak kendisi ile konuştuğunu belirtmiştir.

Tablo 22- Geçtiğimiz Aylarda, Diğer Öğrencilere Okulda Akran Zorbalığı Yaptığın İçin Evdeki Yetişkinlerden Biri Seninle Konuştu mu?

Değişken	Seçenekler	n	%
Geçtiğimiz aylarda, diğer öğrencilere okulda akran	Geçtiğimiz aylarda okulda akran zorbalığı yapmadım	157	73

zorbalığı yaptığın için evdeki yetişkinlerden biri seninle konuştu mu? (35. soru)	Hayır, benimle bu konuda konuşmadılar	46	21.4
	Evet, benimle bu konuda bir kez konuştular	7	3.3
	Evet, benimle bu konuda birkaç kez konuştular	5	2.3
	Toplam	215	100.0

Öğrencilere “geçtiğimiz aylarda, diğer öğrencilere okulda akran zorbalığı yaptığın için evdeki yetişkinlerden biri seninle konuştu mu?” sorusu sorulduğunda akran zorbalığı yapan öğrencilerin (n= 58, %27) %79.3’ ü ailelerinin kendileri ile bu konuda konuşmadığını belirtmiştir.

Tablo 23- Sevmediğin Bir Öğrenciye Akran Zorbalığı Yapılmasına Katılabileceğini Düşünüyor musun?

Değişken	Seçenekler	n	%
Sevmediğin bir öğrenciye akran zorbalığı yapılmasına katılabileceğini düşünüyor musun? (36. soru)	Evet	33	15.3
	Belki	35	16.3
	Bilmiyorum	27	12.6
	Sanmıyorum	41	19.1
	Kesinlikle hayır	79	36.7
	Toplam	215	100.0

Öğrencilerin “sevmediğin bir öğrenciye akran zorbalığı yapılmasına katılabileceğini düşünüyor musun?” sorusuna verdikleri en sık yanıt %36.7 ile “kesinlikle hayır” olmuştur. Öğrencilerin %31.6’ sı ise bu soruya evet ya da belki şeklinde yanıt vermiştir.

Tablo 24- Yaşıtın Bir Öğrenciye Diğer Öğrenciler Tarafından Akran Zorbalığı Yapıldığını Görür ya da Anlarsan Genellikle Nasıl Tepki Verirsin?

Değişken	Seçenekler	n	%
Yaşıtın bir öğrenciye diğer öğrenciler tarafından akran zorbalığı yapıldığını görür ya da anlarsan genellikle nasıl tepki verirsin? (37. Soru)	Yaşıtım öğrencilere akran zorbalığı yapıldığını hiç fark etmedim	51	23.7
	Akran zorbalığı yapılmasına ben de katılıyorum	17	7.9
	Hiçbir şey yapmam, ama akran zorbalığı yapılmasının normal olduğunu düşünürüm	15	7
	Sadece ne olup bittiğini seyrederim	14	6.5
	Hiçbir şey yapmam, ama akran zorbalığı yapılan çocuğa yardım etmem gerektiğini düşünürüm	45	20.9
	Akran zorbalığı yapılan çocuğa bir şekilde yardım etmeye çalışırım	73	34
Toplam	215	100.0	

Tablo 24’ de öğrencilerin “Yaşıtın bir öğrenciye diğer öğrenciler tarafından akran zorbalığı yapıldığını görür ya da anlarsan genellikle nasıl tepki verirsin? sorusuna çoğunlukla “akran zorbalığı yapılan çocuğa bir şekilde yardım etmeye çalışırım” dediği (%34) görülmektedir. Öğrencilerin %7.9’ u zorbalığa kendisinin de katılacağını belirtmiş, %7’ si hiçbir şey yapmam, ama akran zorbalığı yapılmasının normal olduğunu düşünürüm seçeneğini işaretlemiş; %6.5 ise sadece ne olup bittiğini seyrederim yanıtını vermiştir.

Tablo 25- Geçtiğimiz Aylarda, Akran Zorbalığını Önlemek İçin Sınıf Öğretmeninin Genelde Ne Kadar Çaba Gösterdiğini Düşünüyorsun?

Değişken	Seçenekler	n	%
Geçtiğimiz aylarda, akran zorbalığını önlemek için sınıf öğretmeninin genelde ne kadar çaba gösterdiğini düşünüyorsun? (39. soru)	Neredeyse hiç	40	18.6
	Oldukça az	26	12.1
	Biraz	72	33.5
	Epeyce	39	18.1
	Çok fazla	38	17.7
	Toplam		215

Öğrencilere “geçtiğimiz aylarda, akran zorbalığını önlemek için sınıf öğretmeninin genelde ne kadar çaba gösterdiğini düşünüyorsun?” sorusu sorulduğunda en sık verdikleri yanıt biraz (%33.5) olup, %35.8’ i öğretmenlerinin epeyce veya çok fazla çaba gösterdiğini belirtirken, %30.7’sinin neredeyse hiç veya oldukça az yanıtını verdiği görülmektedir.

4.2.1.1. Kurban, Zorba, Kurban/Zorba Ve Katılmayan Sınıflandırması

Akran zorbalığı ölçeğini yanıtlayan öğrencilerin kurban, zorba, kurban/zorba ve katılmayan (ZVKO) sınıflandırması Tıprıdamaz Sipahi ve Karababa (2018, s. 223) tarafından verilen yönerge yapılarak gerçekleştirilmiş ve söz konusu sınıflandırma elde edilmiştir. Tablo 26’ da bu sınıflandırmaya ilişkin sonuç paylaşılmıştır.

Tablo 26- Kurban, Zorba, Kurban/Zorba ve Katılmayan Sınıflandırmasına Yönelik Sonuçlar

Değişken	Seçenekler	n	%
Akran Zorbalığı Ölçeğine	Kurban	32	15.1
	Zorba	31	14.6

Yönelik Gruplar	Kurban/Zorba	9	4.2
	Akran zorbalığı yapmayan/uğramayan (ZVKO)	140	66.1
	Toplam	212	100.0

Öğrencilerin akran zorbalığı ölçeği çerçevesinde kurban ya da zorba biçiminde sınıflandırılmaları incelendiğinde öğrencilerin çoğunlukla katılmayan (%66.1) grubunda yer aldığı, bunu sırasıyla kurban (%15.1), zorba (%14.6) ve kurban/zorba (%4.2) gruplarının takip ettiği görülmektedir.

4.3.1. Lise Öğrencilerinde Akran Zorbalığı İle İlişkili Faktörlerin Demografik Değişkenler Açısından İncelenmesi

Lise öğrencilerinin demografik özellikleri olarak cinsiyet, yaş, ebeveyn eğitim durumu, akademik başarı ve sigara içme durumu değerlendirilmiştir.

4.3.1.1. Cinsiyetin Akran Zorbalığı Ölçeğinin Faktörleri Açısından İncelenmesi

Tablo 27- Cinsiyetin Akran Zorbalığı Ölçeğinin Faktörleri Açısından İncelenmesi

Faktör	Cinsiyet	n	\bar{x}	SS	t	df	p
Akran Zorbalığına Uğrama	Kadın	89	1,56	0,54	2.760	210	0.006**
	Erkek	123	1,34	0,57			
Akran Zorbalığı Yapma	Kadın	92	1,41	0,66	0.608	213	0.544
	Erkek	123	1,35	0,70			

(1 – Geçtiğimiz aylarda bunlar olmadı; 5 – Haftada birkaç kez oldu); ** $p < 0.01$.

Akran zorbalığı ölçeğinin faktörlerinin cinsiyet değişkeni açısından incelenmesi sonucunda yalnızca akran zorbalığına uğrama faktörünün cinsiyet değişkeni açısından anlamlı bir farklılık oluşturduğu tespit edilmiştir (t : 2.760; df : 210; $p < 0.01$). Bu bağlamda, kız öğrencilerin erkek öğrencilere göre daha çok akran zorbalığına uğradıkları yorumu yapılabilir. Bununla birlikte, akran zorbalığı yapma faktörü, cinsiyet değişkeni açısından istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde farklılaşmamaktadır ($p > 0,05$). Buna göre cinsiyet durumu fark etmeksizin öğrenciler yaklaşık olarak aynı düzeylerde akran zorbalığı yapmaktadır.

4.3.1.2. Yaşın Akran Zorbalığı Ölçeğinin Faktörleri Açısından İncelenmesi

Tablo 28- Yaşın Akran Zorbalığı Ölçeğinin Faktörleri Açısından İncelenmesi

Değişken	Yaş	n	\bar{x}	SS	F	p
Akran Zorbalığına Uğrama	14 yaş	26	1.30	0.32	5.941 (Brown-Forsythe)	0.001**
	15 yaş	95	1.56	0.67		
	16 yaş	70	1.42	0.52		
	17 yaş	21	1.15	0.33		
Akran Zorbalığı Yapma	14 yaş	26	1.06	0.13	4.789 (Brown-Forsythe)	0.005**
	15 yaş	96	1.32	0.54		
	16 yaş	72	1.45	0.82		
	17 yaş	21	1.78	0.93		

(1 – Geçtiğimiz aylarda bunlar olmadı; 5 – Haftada birkaç kez oldu); ** $p < 0.01$.

Akran zorbalığı ölçeğinin faktörlerinin yaş açısından incelenmesi sonucunda yaş ile akran zorbalığına uğrama faktörü ($F = 5.941$; $p < 0.01$) ve akran zorbalığı yapma faktörü ($F = 4.789$; $p < 0.01$) ile istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olduğu tespit edilmiştir. Yaşın akran zorbalığına uğrama faktörü için hangi gruplar arasında anlamlı farklılık oluşturduğunu belirleyebilmek amacıyla işlem sonrası testlerinden “Tamhane” testi yapılmıştır. Tamhane testi sonuçlarına göre 15 yaş ile 17 yaş arasında anlamlı bir farklılık vardır ($md = 0.41$; $p < 0,05$). 15 yaşındaki öğrencilerin 17 yaşındaki öğrencilere göre daha fazla akran zorbalığına uğradıkları söylenebilir.

Yaşın akran zorbalığı yapma faktörü için hangi gruplar arasında anlamlı farklılık oluşturduğunu tespit edebilmek için işlem sonrası testlerinden “Tamhane” testi yapılmıştır. Tamhane testi sonuçlarına göre 14 yaş ile 15 yaş ($md = -0.26$; $p < 0.001$) ve 16 yaş ($md = -0.39$; $p < 0.01$) ve 17 yaş ($md = -0.73$; $p < 0,05$) arasında anlamlı bir farklılık olduğu görülmüştür. Bu bağlamda, daha büyük yaştaki öğrencilerin daha küçük yaştaki öğrencilere göre daha fazla akran zorbalığı yaptıkları belirtilebilir.

4.3.1.3. Ebeveyn Eğitim Durumunun Akran Zorbalığı Ölçeğinin Faktörleri Açısından İncelenmesi

Tablo 29- Anne Eğitim Durumunun Akran Zorbalığı Ölçeğinin Faktörleri Açısından İncelenmesi

Değişken	Anne Eğitim Durumu	n	\bar{x}	SS	F	p
Akran Zorbalığına	İlkokul	57	1.40	0.52	1.751	0.158

Uğrama	Ortaokul	49	1.58	0.67	(Brown-Forsythe) 9.798	0.0001***
	Lise	73	1.39	0.45		
	Üniversite	30	1.32	0.65		
	İlkokul	59	1.75	0.98		
Akran Zorbalığı Yapma	Ortaokul	50	1.23	0.45	(Brown-Forsythe)	0.0001***
	Lise	73	1.24	0.48		
	Üniversite	30	1.15	0.34		

(1 – Geçtiğimiz aylarda bunlar olmadı; 5 – Haftada birkaç kez oldu); *** $p < 0.001$.

Akran zorbalığı ölçeğinin faktörlerinin anne eğitim durumu açısından incelenmesi sonucunda akran zorbalığına uğrama faktörünün istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde farklılaşmadığı tespit edilmiştir ($p > 0.05$). Bununla birlikte, akran zorbalığı yapma faktörü açısından anne eğitim durumunun istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde farklılaştığı sonucuna ulaşılmıştır ($F = 9.798$; $p < 0.001$). Anne eğitim durumunun akran zorbalığı yapma faktörü için hangi gruplar arasında anlamlı farklılık oluşturduğunu tespit edebilmek için işlem sonrası testlerinden “Tamhane” testi uygulanmıştır. Tamhane testi sonuçlarına göre anne eğitim durumu ilkökul olanlar ile ortaokul olanlar ($md = 0.51$; $p < 0.01$), lise olanlar ($md = 0.50$; $p < 0.01$), üniversite olanlar ($md = 0.60$; $p < 0.001$) arasında anlamlı bir farklılık olduğu belirlenmiştir. Bu bulgulara dayanarak anne eğitim durumu düşük düzeyde olan öğrencilerin, anne eğitim durumu yüksek düzeyde olan öğrencilerle kıyaslandığında daha çok akran zorbalığı yapma eğiliminde olduğu değerlendirilebilir.

Tablo 30- Baba Eğitim Durumunun Akran Zorbalığı Ölçeğinin Faktörleri Açısından İncelenmesi

Değişken	Baba Eğitim Durumu	n	\bar{x}	SS	F	p
Akran Zorbalığına Uğrama	İlkokul	21	1.46	0.64	2.088 (Brown-Forsythe) 4.889	0.107
	Ortaokul	38	1.28	0.41		
	Lise	114	1.51	0.57		
	Üniversite	38	1.33	0.59		
Akran Zorbalığı Yapma	İlkokul	23	1.63	1.15	(Brown-Forsythe)	0.005**
	Ortaokul	39	1.71	0.92		
	Lise	114	1.30	0.48		
	Üniversite	38	1.09	0.15		

(1 – Geçtiğimiz aylarda bunlar olmadı; 5 – Haftada birkaç kez oldu); ** $p < 0.01$.

Akran zorbalığı ölçeğinin faktörlerinin baba eğitim durumu açısından incelenmesi sonucunda akran zorbalığına uğrama faktörünün istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde farklılaşmadığı belirlenmiştir ($p > 0.05$). Diğer taraftan, akran zorbalığı yapma faktörü açısından baba eğitim durumunun istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde farklılaştığı sonucuna ulaşılmıştır ($F = 4.889$; $p < 0.01$). Baba eğitim durumunun akran zorbalığı yapma faktörü için hangi gruplar arasında anlamlı

farklılık oluşturduğunu tespit edebilmek için işlem sonrası testlerinden “Tamhane” testi uygulanmıştır. Tamhane testi sonuçlarına göre baba eğitim durumu ilkokul olanlar ile üniversite olanlar arasında anlamlı bir farklılık tespit edilmiştir ($md = 0.54$; $p < 0.01$). Baba eğitim durumu ortaokul olanlar ile lise olanlar ($md = 0.41$; $p < 0.01$) ve üniversite olanlar ($md = 0.62$; $p < 0.001$) arasında anlamlı bir farklılık olduğu görülmüştür. Bu bulgular, anne eğitim durumunda da görüldüğü üzere, baba eğitim durumu düzeyi düşük olan öğrencilerin baba eğitim durumu yüksek olan öğrencilere göre daha fazla akran zorbalığı yapma eğiliminde olduğunu gösterir niteliktedir.

4.3.1.4. Akademik Başarının Akran Zorbalığı Ölçeğinin Faktörleri Açısından İncelenmesi

Tablo 31- Akademik Başarının Akran Zorbalığı Ölçeğinin Faktörleri Açısından İncelenmesi

Değişken	Akademik Başarı	n	\bar{x}	SS	F	p
Akran Zorbalığına Uğrama	Ortanın altında	33	1.47	0.53	2.325 (Brown-Forsythe)	0.077
	Orta	70	1.57	0.66		
	İyi	76	1.34	0.52		
	Çok iyi	33	1.36	0.47		
Akran Zorbalığı Yapma	Ortanın altında	34	2.18	0.96	23.008 (Brown-Forsythe)	0.0001***
	Orta	72	1.34	0.67		
	İyi	76	1.17	0.35		
	Çok iyi	33	1.12	0.21		

(1 – Geçtiğimiz aylarda bunlar olmadı; 5 – Haftada birkaç kez oldu); *** $p < 0.001$.

Akran zorbalığı ölçeği faktörlerinin akademik başarı açısından incelenmesi sonucunda akran zorbalığına uğrama faktörünün istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde farklılaşmadığı belirlenmiştir ($p > 0.05$). Bununla birlikte, akran zorbalığı yapma faktörü açısından akademik başarının istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde farklılaştığı sonucuna ulaşılmıştır ($F = 23.008$; $p < 0.001$). Akademik başarının akran zorbalığı yapma faktörü için hangi gruplar arasında anlamlı farklılık oluşturduğunu tespit edebilmek için işlem sonrası testlerinden “Tamhane” testi gerçekleştirilmiştir. Tamhane testi sonuçlarına göre akademik başarısı ortanın altında olanlar ile orta olanlar ($md = 0.83$; $p < 0.001$), iyi olanlar ($md = 1.01$; $p < 0.001$) ve çok iyi ($md = 1.06$; $p < 0.001$) arasında anlamlı bir farklılık olduğu tespit edilmiştir. Bu bulgulara dayanarak, akademik başarısı düşük olan öğrencilerin akademik başarısı daha yüksek olan öğrencilere göre daha fazla akran zorbalığı yapma eğiliminde olduğu ifade edilebilir.

4.3.1.5. Sigara İçme Durumunun Akran Zorbalığı Ölçeğinin Faktörleri Açısından İncelenmesi

Tablo 32- Sigara İçme Durumunun Akran Zorbalığı Ölçeğinin Faktörleri Açısından İncelenmesi

Faktör	Hiç Sigara İçtiniz Mi?	n	\bar{x}	SS	t	df	p
Akran Zorbalığına Uğrama	Evet	83	1.60	0.63	3.216	148.399	0.002**
	Hayır	129	1.34	0.51			
Akran Zorbalığı Yapma	Evet	86	1.74	0.90	6.057	98.119	0.0001***
	Hayır	129	1.13	0.31			

(1 – Geçtiğimiz aylarda bunlar olmadı; 5 – Haftada birkaç kez oldu); *** $p < 0.001$; ** $p < 0.01$.

Akran zorbalığı ölçeğinin faktörlerinin sigara içme durumu değişkeni açısından incelenmesi sonucunda hem akran zorbalığına uğrama faktörü (t : 3.216; df : 148.399; $p < 0.01$) hem de akran zorbalığı yapma faktörü (t : 6.057; df : 98.119; $p < 0.001$) açısından istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde farklılaştığı belirlenmiştir. Bu bulgular, hiç sigara içmeyen öğrencilerin hem akran zorbalığına daha az uğradığını hem de akran zorbalığını daha az yapma eğiliminde olduğunu gösterir niteliktedir. Sigara içmiş olan öğrencilerin ise akran zorbalığına uğrama ve akran zorbalığı yapma açısından daha riskli bir grubu oluşturdukları söylenebilir.

4.4. AİLE AİDİYETİ ÖLÇEĞİ

Tablo 33- Aile Aidiyeti Ölçeğine Yönelik Güvenirlik Analizine İlişkin Sonuçlar

Faktörler	Sorular	α
Kendilik aidiyeti	1-3-4-6-7*-10-11-12*-13-14-15-17. Sorular (toplam 12)	0.942
Aile aidiyeti	2-5*-8-9*-16. Sorular (toplam 5)	0.711
Ölçeğin tamamı	(toplam 17)	0.942

*Bu sorular ters kodlanmıştır.

Tablo 33' te görüldüğü gibi kendilik aidiyeti faktörünün α katsayısı 0.942, aile aidiyeti faktörüne yönelik α katsayısı 0.711 ve ölçeğin tamamına yönelik α katsayısı

0.942'dir. Bu bulgulardan hareketle aile aidiyeti ölçeğine yönelik alfa katsayılarının oldukça güvenilir ve yüksek derecede güvenilir aralıklarda yer aldığı yorumu yapılabilir.²⁸⁹

4.4.1. Lise Öğrencilerinin Demografik Özelliklerinin Aile Aidiyeti Ölçeğinin Faktörleri Açısından İncelenmesi

4.4.1.1. Cinsiyetin Aile Aidiyeti Ölçeğinin Faktörleri Açısından İncelenmesi

Tablo 34- Cinsiyetin Aile Aidiyeti Ölçeğinin Faktörleri Açısından İncelenmesi

Faktör	Cinsiyet	n	\bar{x}	SS	t	df	p
Kendilik Aidiyeti	Kadın	92	3.56	1.04	-3.198	212	0.002**
	Erkek	122	4.02	1.04			
Aile Aidiyeti	Kadın	92	3.14	0.89	-1.100	211	0.273
	Erkek	121	3.28	1.03			

(1 – Tamamen Katılmıyorum; 5 – Tamamen Katılıyorum); ** $p < 0.01$.

Aile aidiyeti ölçeğinin faktörlerinin cinsiyet değişkeni açısından incelenmesi sonucunda yalnızca kendilik aidiyeti faktörünün cinsiyet değişkeni açısından anlamlı bir farklılık oluşturduğu tespit edilmiştir (t : -3.198; df : 212; $p < 0.01$). Bu bağlamda, erkek öğrencilerin kadın öğrencilere göre daha fazla kendilik aidiyetine sahip oldukları söylenebilir. Bununla birlikte, aile aidiyeti faktörü, cinsiyet değişkeni açısından istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde farklılaşmamaktadır ($p > 0.05$). Cinsiyet durumu fark etmeksizin öğrenciler yaklaşık olarak benzer düzeylerde aile aidiyetine sahiptir.

4.4.1.2. Yaşın Aile Aidiyeti Ölçeğinin Faktörleri Açısından İncelenmesi

Tablo 35- Yaşın Aile Aidiyeti Ölçeğinin Faktörleri Açısından İncelenmesi

Değişken	Yaş	n	\bar{x}	SS	F	p
Kendilik Aidiyeti	14 yaş	26	4.38	0.55	12.741 (Brown-Forsythe)	0.0001***
	15 yaş	95	4.06	0.89		
	16 yaş	72	3.60	1.13		
	17 yaş	21	2.84	1.23		
Aile Aidiyeti	14 yaş	26	3.73	0.81	11.897	0.0001***

²⁸⁹ Kalaycı, a.g.e., s. 405.

15 yaş	94	3.36	0.67	
16 yaş	72	3.17	1.10	(Brown-
17 yaş	21	2.16	1.10	Forsythe)

(1 – Tamamen Katılmıyorum; 5 – Tamamen Katılıyorum); *** $p < 0.001$.

Aile aidiyeti ölçeğinin faktörlerinin yaş açısından incelenmesi sonucunda yaşın kendilik aidiyeti faktörü ($F = 12.741$; $p < 0.001$) ve aile aidiyeti faktörü ($F = 11.897$; $p < 0.001$) açısından istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde farklılık gösterdiği belirlenmiştir.

Yaşın kendilik aidiyeti faktörü için hangi gruplar arasında anlamlı farklılık oluşturduğunu belirleyebilmek amacıyla işlem sonrası testlerinden “Tamhane” testi yapılmıştır. Tamhane testi sonuçlarına göre 14 yaş öğrenciler ile 16 yaş arasındaki öğrenciler ($md = 0.77$; $p < 0.001$) ve 17 yaşındaki öğrenciler ($md = 1.54$; $p < 0.001$) arasında anlamlı bir farklılık olduğu tespit edilmiştir. 15 yaşındaki öğrenciler ile 16 yaşındaki öğrenciler ($md = 0.45$; $p < 0.05$) ve 17 yaşındaki öğrenciler ($md = 1.21$; $p < 0.01$) arasında anlamlı bir farklılık olduğu belirlenmiştir. Bu bulgular ışığında, daha küçük yaşındaki öğrencilerin daha büyük yaştaki öğrencilere göre daha fazla kendilik aidiyetine sahip oldukları değerlendirilebilir. Yaşın aile aidiyeti faktörü için hangi gruplar arasında anlamlı farklılık oluşturduğunu tespit edebilmek için işlem sonrası testlerinden “Tamhane” testi yapılmıştır. Tamhane testi sonuçlarına göre 14 yaş öğrenciler ile 16 yaş arasındaki öğrenciler ($md = 0.56$; $p < 0.05$) ve 17 yaşındaki öğrenciler ($md = 1.58$; $p < 0.001$) arasında anlamlı bir farklılık olduğu görülmüştür. 15 yaşındaki öğrenciler ile 17 yaşındaki öğrenciler ($md = 1.19$; $p < 0.01$) arasında anlamlı bir farklılık olduğu tespit edilmiştir. Kendilik aidiyeti faktöründe elde edilen sonuçlarla da benzer olarak daha küçük yaştaki öğrencilerin daha büyük yaştaki öğrencilere göre daha fazla aile aidiyetine sahip oldukları belirtilebilir.

4.4.1.3. Ebeveyn Eğitim Durumunun Aile Aidiyeti Ölçeğinin Faktörleri Açısından İncelenmesi

Tablo 36- Anne Eğitim Durumunun Aile Aidiyeti Ölçeğinin Faktörleri Açısından İncelenmesi

Değişken	Anne Eğitim Durumu	n	\bar{x}	SS	F	p
Kendilik Aidiyeti	İlkokul	59	2.94	1.22	32.962	0.0001***
	Ortaokul	50	3.87	0.91		
	Lise	72	4.27	0.67		
	Üniversite	30	4.43	0.44		

Aile Aidiyeti	İlkokul	59	2.54	1.06	20.278	0.0001***
	Ortaokul	50	3.24	0.74		
	Lise	72	3.51	0.79	(Brown-	
	Üniversite	29	3.83	0.79	Forsythe)	

(1 – Tamamen Katılmıyorum; 5 – Tamamen Katılıyorum); *** $p < 0.001$.

Aile aidiyeti ölçeğinin faktörlerinin anne eğitim durumu açısından incelenmesi sonucunda kendilik aidiyeti faktörünün ($F = 32.962$; $p < 0.001$) ve aile aidiyeti faktörünün ($F = 20.278$; $p < 0.001$) istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde farklılaştığı sonucuna ulaşılmıştır. Anne eğitim durumunun kendilik aidiyeti faktörü için hangi gruplar arasında anlamlı bir farklılık oluşturduğunu tespit edebilmek amacıyla işlem sonrası testlerinden “Tamhane” testi yapılmıştır. Tamhane testi sonuçlarına göre anne eğitim durumu ilkokul olanlar ile ortaokul olanlar ($md = -0.92$; $p < 0.001$), lise olanlar ($md = -1.32$; $p < 0.001$) ve üniversite olanlar ($md = -1.48$; $p < 0.001$) arasında anlamlı bir farklılık olduğu belirlenmiştir. Bu sonuçlar anne eğitim durumu daha yüksek olan öğrencilerin anne eğitim durumu daha düşük olan öğrencilere göre daha fazla kendilik aidiyetine sahip olduklarını gösterir niteliktedir.

Anne eğitim durumunun aile aidiyeti faktörü için hangi gruplar arasında anlamlı farklılık oluşturduğunu tespit edebilmek için işlem sonrası testlerinden “Tamhane” testi uygulanmıştır. Tamhane testi sonuçlarına göre anne eğitim durumu ilkokul olanlar ile ortaokul olanlar ($md = -0.69$; $p < 0.01$), lise olanlar ($md = -0.97$; $p < 0.001$) ve üniversite olanlar ($md = -1.28$; $p < 0.001$) arasında anlamlı bir farklılık olduğu tespit edilmiştir. Bu bulgular anne eğitim durumu daha yüksek olan öğrencilerin daha düşük olan öğrencilere göre daha fazla aile aidiyetine sahip olduklarını göstermektedir.

Tablo 37- Baba Eğitim Durumunun Aile Aidiyeti Ölçeğinin Faktörleri Açısından İncelenmesi

Faktör	Baba Eğitim Durumu	n	\bar{x}	SS	F	p
Kendilik Aidiyeti	İlkokul	23	3.58	1.30	9.364	0,0001***
	Ortaokul	39	3.14	1.22		
	Lise	113	3.92	0.92	(Brown-	
	Üniversite	38	4.39	0.69	Forsythe)	
Aile Aidiyeti	İlkokul	23	2.90	1.06	12.957	0,0001***
	Ortaokul	39	2.59	1.10		
	Lise	113	3.27	0.81	(Brown-	
	Üniversite	37	3.91	0.73	Forsythe)	

(1 – Tamamen Katılmıyorum; 5 – Tamamen Katılıyorum); *** $p < 0.001$.

Aile aidiyeti ölçeğinin faktörlerinin anne eğitim durumu açısından incelenmesi sonucunda kendilik aidiyeti faktörünün ($F = 9,364$; $p < 0.001$) ve aile aidiyeti faktörünün ($F = 12,957$; $p < 0.001$) istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde farklılaştığı tespit edilmiştir.

Baba eğitim durumunun kendilik aidiyeti faktörü için hangi gruplar arasında anlamlı farklılık oluşturduğunu tespit edebilmek için işlem sonrası testlerinden “Tamhane” testi uygulanmıştır. Tamhane testi sonuçlarına göre ilkokul olanlar ile ortaokul olanlar ($md = -0,92$; $p < 0.001$), lise olanlar ($md = -1,32$; $p < 0.001$) ve üniversite olanlar ($md = -1,48$; $p < 0.001$) arasında anlamlı bir farklılık olduğu tespit edilmiştir. Bu bulgular baba eğitim durumu daha yüksek olan öğrencilerin daha düşük olan öğrencilere göre daha fazla kendilik aidiyetine sahip olduklarını göstermektedir.

Baba eğitim durumunun aile aidiyeti faktörü için hangi gruplar arasında anlamlı farklılık oluşturduğunu tespit edebilmek için işlem sonrası testlerinden “Tamhane” testi uygulanmıştır. Tamhane testi sonuçlarına göre baba eğitim durumu ilkokul olanlar ile ortaokul olanlar ($md = -0.69$; $p < 0.01$), lise olanlar ($md = -0.97$; $p < 0.001$) ve üniversite olanlar ($md = -1.28$; $p < 0.001$) arasında anlamlı bir farklılık olduğu belirlenmiştir. Bu sonuçlar, baba eğitim durumu daha yüksek olan öğrencilerin daha düşük olan öğrencilere göre daha fazla aile aidiyetine sahip olduklarını gösterir niteliktedir.

4.4.1.4. Akademik Başarının Aile Aidiyeti Ölçeğinin Faktörleri Açısından İncelenmesi

Tablo 38- Akademik Başarının Aile Aidiyeti Ölçeğinin Faktörleri Açısından İncelenmesi

Faktör	Akademik Başarı	n	\bar{x}	SS	F	p
Kendilik Aidiyeti	Ortanın altında	34	2.43	0.81	43.019 (Brown-Forsythe)	0.0001***
	Orta	72	3.77	1.00		
	İyi	75	4.25	0.63		
	Çok iyi	33	4.42	0.88		
Aile Aidiyeti	Ortanın altında	34	2.08	0.88	26.842 (Brown-Forsythe)	0.0001***
	Orta	72	3.22	0.83		
	İyi	75	3.46	0.60		
	Çok iyi	32	3.88	1.08		

(1 – Tamamen Katılmıyorum; 5 – Tamamen Katılıyorum); *** $p < 0.001$.

Aile aidiyeti ölçeği faktörlerinin akademik başarı açısından incelenmesi sonucunda kendilik aidiyeti faktörünün ($F = 43.019$; $p < 0.001$) ve aile aidiyeti faktörünün ($F = 26.842$; $p < 0.001$) istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde farklılaştığı tespit edilmiştir.

Akademik başarının kendilik aidiyeti faktörü için hangi gruplar arasında anlamlı farklılık oluşturduğunu tespit edebilmek için işlem sonrası testlerinden “Tamhane” testi gerçekleştirilmiştir. Tamhane testi sonuçlarına göre akademik başarısı ortanın altında olanlar ile orta olanlar ($md = -1.34$; $p < 0.001$), iyi olanlar ($md = -1.81$; $p < 0.001$) ve çok iyi olanlar ($md = -1.99$; $p < 0.001$) arasında anlamlı bir farklılık olduğu belirlenmiştir. Akademik başarısı orta olanlar ile iyi olanlar ($md = -0.47$; $p < 0.01$) ve çok iyi olanlar ($md = -0.65$; $p < 0.01$) arasında anlamlı bir farklılık olduğu görülmüştür. Bu sonuçlara dayanarak akademik başarısı daha yüksek olan öğrencilerin, akademik başarısı daha düşük olan öğrencilere göre daha fazla kendilik aidiyetine sahip oldukları söylenebilir.

Akademik başarının aile aidiyeti faktörü için hangi gruplar arasında anlamlı farklılık oluşturduğunu tespit edebilmek için işlem sonrası testlerinden “Tamhane” testi uygulanmıştır. Tamhane testi sonuçlarına göre akademik başarısı ortanın altında olanlar ile orta olanlar ($md = -1.14$; $p < 0.001$), iyi olanlar ($md = -1.38$; $p < 0.001$) ve çok iyi olanlar ($md = -1.79$; $p < 0.001$) arasında anlamlı bir farklılık olduğu tespit edilmiştir. Akademik başarısı orta olanlar ile çok iyi olanlar ($md = -0.65$; $p < 0.05$) arasında anlamlı bir farklılık olduğu belirlenmiştir. Bu bulgular akademik başarısı daha yüksek olan öğrencilerin, akademik başarısı daha düşük olan öğrencilere göre daha fazla aile aidiyetine sahip olduklarını gösterir niteliktedir.

4.4.1.5. Sigara İçme Durumunun Aile Aidiyeti Ölçeğinin Faktörleri Açısından İncelenmesi

Tablo 39- Sigara İçme Durumunun Aile Aidiyeti Ölçeğinin Faktörleri Açısından İncelenmesi

Faktör	Hiç Sigara İçtiniz Mi?	n	\bar{x}	SS	t	df	p
Kendilik	Evet	85	3.02	1.11	-10.102	115.725	0.0001***

Aidiyeti	Hayır	129	4.35	0.59			
	Evet	85	2.61	0.94			
Aile Aidiyeti	Hayır	128	3.63	0.75	-8.402	152.901	0.0001***

(1 – Tamamen Katılmıyorum; 5 – Tamamen Katılıyorum); *** $p < 0.001$.

Aile aidiyeti ölçeğinin faktörlerinin sigara içme durumu değişkeni açısından incelenmesi sonucunda hem kendilik aidiyeti faktörü ($t = -10.102$; $df = 115.725$; $p < 0.001$) hem de aile aidiyeti faktörü ($t = -8.402$; $df = 152.901$; $p < 0.001$) açısından istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde farklılaştığı tespit edilmiştir. Bu bulgular, hiç sigara içmeyen öğrencilerin sigara içmiş öğrencilerle karşılaştırıldığında daha fazla kendilik aidiyetine ve aile aidiyetine sahip olduklarını göstermektedir.

4.5. LİSE ÖĞRENCİLERİNİN AKRAN ZORBALIĞI İLE AİLE AİDİYETİ ARASINDAKİ İLİŞKİ

Tablo 40- Lise Öğrencilerinin Akran Zorbalıkları İle Aile Aidiyeti Arasındaki İlişki

	1	2	3	4
1. Akran zorbalığına uğrama	-	0.09	-0.15*	-0.05
2. Akran zorbalığı yapma		-	-0.54**	-0.45**
3. Kendilik aidiyeti			-	0.80**
4. Aile aidiyeti				-

** $p < 0.01$; * $p < 0.05$.

Tablo 40'taki bulgulardan hareketle, kendilik aidiyeti ile akran zorbalığı ölçeğinin akran zorbalığına uğrama faktörü arasında istatistiksel olarak anlamlı, negatif ve düşük düzeyde bir ilişki olduğu söylenebilir ($r = -0.15$; $p < 0.05$). Bu sonuca dayanılarak, kendilik aidiyeti yükseldikçe akran zorbalığına maruz kalmanın azaldığı söylenebilir.

Bununla birlikte, akran zorbalığına uğrama ile aile aidiyeti arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki tespit edilememiştir ($p > 0.05$).

Akran zorbalığı ölçeğinin akran zorbalığı yapma faktörü ile aile aidiyeti ölçeğinin kendilik aidiyeti ($r = -0.54$; $p < 0.01$) ve aile aidiyeti ($r = -0.45$; $p < 0.01$) faktörleri arasında istatistiksel olarak anlamlı, negatif ve orta düzeyde bir ilişki olduğu görülmüştür. Bu bağlamda, kendilik aidiyeti ve aile aidiyeti azaldığında akran

zorbalığı yapma durumunun artacağı, kendilik aidiyet ile aile aidiyeti arttıkça da akran zorbalığı yapma durumunun azalacağı ifade edilebilir.

Akran zorbalığına uğrama ile akran zorbalığı yapma arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunamamıştır ($p > 0.05$).

Kendilik aidiyeti ile aile aidiyeti arasında ise istatistiksel olarak anlamlı, pozitif ve yüksek düzeyde bir ilişki olduğu tespit edilmiştir ($r = 0.80$; $p < 0.01$). Kendilik aidiyeti arttığında, aile aidiyetinin artacağı; kendilik aidiyeti azaldığında aile aidiyetinin azalacağı belirtilebilir.

BEŞİNCİ BÖLÜM

SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

5.1. SONUÇ VE TARTIŞMA

Bu araştırmanın amacı öncelikle, lise çağındaki öğrencilerin ailelerine duydukları aidiyet duyguları ile akran zorbalığı yapma/akran zorbalığına uğrama durumları arasındaki ilişkinin incelenmesi ve bunun yanı sıra akran zorbalığı yapma/akran zorbalığına uğrama ve aile aidiyet duygularının demografik değişkenler açısından (cinsiyet, yaş, ebeveyn akademik düzeyi, akademik başarı ve sigara içme durumu) analiz edilmesidir.

Akran zorbalığı, yaşları aynı veya yakın olan bir veya daha fazla kişi tarafından, diğerine karşı uygulanan, kişide korku, endişe ve stres yaratarak üstün gelmek, aşağılamak ve egemenliğini dayatmak amacı ile sürekli tekrarlanan baskı durumudur.²⁹⁰ Akran zorbalığını etkileyen faktörleri saptama ve bunun önlenmesi konusunda çalışmalar yapılırsa da zorbalık özellikle okullarda halen devam etmekte ve endişe yaratmaktadır. Zorbalık davranışı sadece bireysel faktörlerin sonucu değildir, aynı zamanda akranlar, aileler, öğretmenler, komşular ve toplumsal (örn. medya, teknoloji) etkileşimlerden çok etkilenir.²⁹¹ Çocuk bir aile ortamının içine doğar ve aile, çocuğu toplumun bir üyesi olarak, topluma katkıda bulunmaya hazırlar. Ebeveynler sosyal normları ve değerleri doğrudan ve dolaylı yoldan modelleme ile gelecek nesle aktarırlar. Çocuğun saldırgan davranışları ve mağdur olma eğilimi üzerindeki ebeveyn etkisi yok sayılamaz. Ulusal ve uluslararası araştırmalar, zorbalığı anlamak ve önlemek için ailesel özellikler üzerine çalışmalar yapılmasının gerekli olduğunu göstermektedir.^{292 293}

Bu araştırmada elde edilen sonuçlara göre öğrencilerin %19.3' ü akran zorbalığı mağduru (kurban + zorba/kurban) olmuştur. Araştırmamızda ulaşılan bu bulgu hem dünya hem ülkemiz literatürü ile paralellik göstermektedir. Jansen ve ark. (2012) tarafından ilkökul öğrencileriyle yapılan bir çalışmada zorbalığa maruz kalma oranı %17 olarak bildirilmiştir. Bunun %13' ü kurban, %4' ü ise hem zorba hem

²⁹⁰ Farrington, a.g.e., s. 382.

²⁹¹ Bonanno ve Hymel, a.g.e., s. 423.

²⁹² Arslan, a.g.e., s. 86.

²⁹³ Lucy Bowes vd., "School, Neighborhood, and Family Factors Are Associated With Children's Bullying Involvement: A Nationally Representative Longitudinal Study", *J Am Acad Child Adolesc Psychiatry*, 2009, Sayı: 48(5), 545–553, s. 551.

kurban olarak sınıflandırılmaktadır.²⁹⁴ İtalya'da 8. sınıf öğrencileri ile yapılan çalışmada, zorbalığa uğrama oranları sırasıyla %14 olarak bildirmiştir.²⁹⁵ İngiltere'de yapılan bir başka çalışmada, 9-16 yaş arası öğrencilerin %21' inin zorbalığa uğradığı bildirilmiştir.²⁹⁶ OECD (Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü) PISA 2015 programı kapsamında 72 ülkeden alınan verilere göre; zorbalığa maruz kaldığını söyleyen 15 yaşındaki öğrencilerin oranı Türkiye'de %19, Norveç'te %18, Yunanistan'da %17 ve Almanya'da %16'dır.²⁹⁷ Ülkemize bakıldığında ise Totan (2008) tarafından ergenlerle yapılan bir çalışmada zorbalığa maruz kalma oranı %20 olarak bildirilmiştir.²⁹⁸ Lise öğrencileriyle yapılan bir diğer çalışmada ise, akranları tarafından zorbalığa maruz kaldığı belirtilen ergenlerin oranı %18.3 bulunmuştur.²⁹⁹ Yine lise öğrencileri arasında yapılan bir çalışmada, öğrencilerin %24'ünün zorbalığa maruz kaldığı bildirilmiştir.³⁰⁰ Arslan' nın (2008) çalışmasında, 15-17 yaş arası çocuklarda zorbalık davranışının görülme sıklığının %17 olduğu tespit edilmiştir.³⁰¹

Araştırmamız sonucunda lise öğrencileri arasında akran zorbalığı yapma oranı %18.8 olarak tespit edilmiştir. Amerika' da 6-10 sınıf kademesi öğrencileriyle yapılan bir çalışmada ise bu oran %19.3 olarak bulunmuştur.³⁰² Bir diğer çalışmada 10-15 yaş arası çocuklarda zorbalık yapma oranı ise %18 olarak bildirilmiştir.³⁰³ Kanada' da ve Portekiz' de yapılan çalışmalarda ise, zorbalık yapma oranı benzer şekilde %21 olarak saptanmıştır.³⁰⁴ ³⁰⁵ Tıpırdamaz Sipahi (2008) tarafından ülkemizde yapılan bir çalışmada zorbalık davranışı sergileme oranı %20.3 bulunmuştur.³⁰⁶ Ergenlerle yapılan bir başka çalışmada yine akran

²⁹⁴ Pauline W Jansen vd., "Prevalence of bullying and victimization among children in early elementary school: Do family and school neighbourhood socio-economic status matter?" *Bmc Public Health*, 2012, Sayı: 12, 494, s. 490

²⁹⁵ Anna Costanza Baldry ve David P Farrington, "Types of bullying among Italian school children", *J Adolescence*, 1999, Sayı: 22, 423-426, s. 426.

²⁹⁶ Alexander T Vazsonyi vd., "A Cyberbullying in context: direct and indirect effects by low self-control across 25 European countries", *Euro J Dev Psychol*, 2012, Sayı: 9, 210-227, s. 224.

²⁹⁷ OECD, a.g.e., s. 15.

²⁹⁸ Tarık Totan, Ergenlerde zorbalığın anne, baba ve aile ilişkileri açısından incelenmesi. Yüksek Lisans Tezi, Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bolu, 2008, s. 75. (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi)

²⁹⁹ Genç, a.g.e., s. 135.

³⁰⁰ Hesapçioğlu & Yeşilova, a.g.e., s. 286

³⁰¹ Arslan, a.g.e., s. 91

³⁰² Nansel vd., a.g.e., s. 2097.

³⁰³ Kristensen ve Smith, a.g.e., s. 486

³⁰⁴ Karen M Bentley ve Anita Li, "Bully and victim problems in elementary schools and students' beliefs about aggression", *Canadian Journal of School Psychology*, 1995, Sayı: 11, 153-165, s. 162.

³⁰⁵ Ana Tomas De Almeida, "Portugal", (Ed. Peter K Smith, Y. Morita, Josune Junger-Tas, Dan Olweus, Ralph Catalano & Phillip Slee), *The nature of school bullying: A cross-national perspective*, Routledge, London and New York, 1999, 174-186, s. 184.

³⁰⁶ Tıpırdamaz Sipahi, a.g.e., s. 57

zorbalığı yapma oranı benzer şekilde %20.2 olarak bildirilmiştir.³⁰⁷ Ülkemizde yapılan bir diğer araştırmada zorbalık davranışına katılma oranı %19.2 çıkmıştır.³⁰⁸ Bu araştırmada elde edilen bulgular ve literatür dünyada ve ülkemizde akran zorbalığı yapma sıklığının benzer olduğunu göstermektedir. Bu sonuçlar, akran zorbalığının, küresel anlamda okullarda sıkça karşılaşılan ciddi bir sorun olduğuna işaret etmektedir.

Bu araştırmada elde edilen bulgulara göre, akran zorbalığına uğradığını belirten öğrencilerin oranı akran zorbalığı yaptığını belirten öğrencilere göre daha yüksektir. Yine bulgularımıza bakıldığında öğrencilerin en sık kendilerine aşağılayıcı isimler takılması, alay edilmesi ya da kırıcı bir şekilde sataşılması yoluyla zorbalığa maruz bırakıldıkları görülmektedir. Buna paralel şekilde akran zorbalığı yaptığını belirten öğrencilerin en sık sergiledikleri zorbalık davranışı da diğer öğrencilere aşağılayıcı isimler takma, alay etme ya da kırıcı bir şekilde sataşma olarak saptanmıştır. Literatür gözden geçirildiğinde araştırmamız bulguları ile benzer şekilde en sık rastlanan akran zorbalığı davranışının aşağılayıcı isimler takma, alay etme ya da kırıcı bir şekilde sataşma olduğu görülmektedir.³⁰⁹ ³¹⁰ Bu bulgular bize göstermektedir ki lise öğrencileri arasında en sık yapılan ya da maruz kalınan zorbalık türü sözel zorbalıktır. Ülkemizde yapılan diğer araştırmalarda da bu görüşü destekler biçimde, sözel zorbalık türünün, diğer zorbalık türlerine göre daha fazla yapılan ya da uğranılan bir zorbalık türü olduğu bildirilmiştir.³¹¹ ³¹² ³¹³ Ülkemiz dışında yapılan çalışmalarda da sözel zorbalığın öne çıktığı görülmektedir. Wang ve arkadaşlarının (2009) 6-10 sınıf öğrencileri arasında yaptığı çalışmada, sözel zorbalığın, diğer zorbalık türlerinden daha sık görüldüğü bulunmuş olup en çok 'kötü ve aşağılayıcı isimler takma ve alay etme' yoluyla zorbalık yapıldığı veya zorbalığa uğranıldığı bildirilmiştir.³¹⁴ Birisine isim/lakap takmanın, şaka mı zorbalık mı olduğu konusu kafa karıştırıcı olabilmektedir. Böyle bir durumun bir kez gerçekleşmesi şaka

³⁰⁷ Sunay Bulgurcu, İstanbul ilinde bir ilköğretim okulunda 6-8. Sınıflarda akran zorbalığı sıklığının araştırılması, İstanbul Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, 2011, 112, s. 58 (**Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi**)

³⁰⁸ Totan, a.g.e., s. 75.

³⁰⁹ Zeynep Kurt, İlköğretim 3, 4 ve 5. Sınıf öğrencilerinde akran zorbalığı ve sosyal beceriler arasındaki ilişkiyi etkileyen ve bu ilişkiye eşlik eden faktörler ile birlikte incelenmesi, Işık Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2019, s. 46 (**Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi**).

³¹⁰ Tarık Totan ve Zeynep Deniz Yöndem, Ergenlerde Zorbalığın Anne, Baba ve Akran İlişkileri Açısından İncelenmesi, *Ege Eğitim Dergisi*, 2007, Sayı: 8(2), 53-68, s. 63.

³¹¹ Nevin Dölek, Öğrencilerde zorbaca davranışların araştırılması ve bir önleyici program modeli, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, 2002, s. 345 (**Yayımlanmış Doktora Tezi**).

³¹² Selma Tural Hesapçioğlu ve Habibe Yeşilova, Lise öğrencilerinin zorbalığa ve zorbalara ilişkin duyguları, düşünceleri ve tutumları, *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 2015, Sayı: 16(4), 284-293, s. 290.

³¹³ Kasım Karaca, Ortaokullarda akran zorbalığının yaygınlığının ve zorba-mağdurların depresyon ve anksiyete düzeylerinin incelenmesi, *Ekev Akademi Dergisi*, 2019, Sayı: 78, 315-330, s. 324.

³¹⁴ Jing Wang vd., "School Bullying Among Adolescents in the United States: Physical, Verbal, Relational, and Cyber", *J Adolesc Health*, 2009, Sayı: 45(4) 368-375, s. 372.

olarak kabul edilebilirken, kalıcı ve sürekli bir hale gelmesi zorbalığı düşündürülebilir.³¹⁵ Sözel zorbalığın diğer zorbalık türlerine göre daha sık rastlanan bir zorbalık davranışı olması sözel şakalar ile zorbalık arasında yalnızca ince bir çizgi olmasından kaynaklanıyor olabilir. Buna ek olarak bu davranışın bir otorite tarafından cezalandırılma ya da akranlar tarafından dışlanmaya yol açma riskinin diğer zorbalık türlerine göre düşük olması daha sık görülmesinin bir diğer nedeni sayılabilir.

Araştırmamız sonuçlarına göre, öğrencilerin çoğunlukla kendi sınıflarındaki öğrenci veya öğrenciler tarafından zorbalığa maruz bırakıldıkları görülmektedir. Yine akran zorbalığına uğrayanların %79.5'lik kısmı kendilerine zorbalık yapanların en az 2 veya daha fazla kişiden oluşan öğrenci grupları olduğunu belirtmişlerdir. Yani akran zorbalığının genellikle çoklu kişi ve gruplar şeklinde yapıldığı dikkat çekmektedir. Tural Hesapçioğlu ve Yeşilova' nın (2015) araştırmaları sonucunda benzer biçimde akran zorbalığı davranışının daha çok 2-3 kişilik gruplar halinde gerçekleştirildiği bildirilmiştir. Aynı çalışmada zorbalığa uğrayan öğrenciler kendilerine zorbalık yapan kişilerin daha çok kendi sınıflarından öğrenciler olduğunu belirtmişlerdir.³¹⁶ Literatürde yer alan diğer çalışmalar da bu bulguları destekler biçimde zorbalık davranışının grup halinde sergilenmekte olduğuna işaret etmektedir.³¹⁷ ³¹⁸ Olweus (1993) zorbalık davranışı için bir güç eşitsizliği olmasının esas olduğunu söylemektedir.³¹⁹ Bu durum kendini grup içinde daha güçlü hisseden ergenlerin kendilerine göre güçsüz bir konumda bulunan akranlarına zorbalık yapma konusunda daha fazla cesaret bulduklarını düşündürmektedir.

Akran zorbalığına maruz kalma durumunun ne kadar sürdüğüne bakıldığında öğrencilerin %63.7'sinin zorbalığa en az 1 ay ve daha fazla süre maruz kaldığı görülmektedir. Bu, maruz kalma durumunun süregelen olduğunu ve uzun vadede tekrarlandığını göstermektedir. Literatürdeki araştırmalar, zorbalık davranışının genellikle bir eğitim dönemi boyunca devam ettiğini ve zorbalık mağduru kişilerin, 1 ayda yaklaşık 2 veya 3 kez bu davranışlara maruz kaldıklarını bulmuşlardır.³²⁰ ³²¹ ³²²

³¹⁵ Barbara Coloroso, *The bully, the bullied, and the bystander: from preschool to high school : how parents and teachers can help break the cycle of violence*, Quill, New York, 2004, s. 32

³¹⁶ Tural Hesapçioğlu ve Yeşilova, a.g.e., s. 287.

³¹⁷ Deniz Ergün, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde Ortaöğretim 6., 7., Ve 8. Sınıf Öğrencilerinde Akran Zorbalığı Yaygınlığı ve Risk Faktörlerinin Belirlenmesi, İstanbul Üniversitesi, Adli Tıp Enstitüsü, Sosyal Bilimler Anabilim Dalı, İstanbul, 2011, s. 64 (**Yayımlanmış Doktora Tezi**)

³¹⁸ Kurt, a.g.e., s. 66.

³¹⁹ Olweus, a.g.e., s. 9.

³²⁰ Helen Mynard ve Stephen Joseph, "Development of the multidimensional peer-victimization scale", *Aggressive Behavior*, 2000, Sayı: 26, 169-178, s. 175.

³²¹ Kristensen ve Smith, a.g.e., s. 485.

Akran zorbalığına uzun süre ve devamlı maruz kalmak stres ve kaygı artışına neden olur ve bu da pek çok ruhsal sorun için zemin hazırlamaktadır. Uzun süre akran zorbalığına maruz kalan kişilerde rastlanan ruhsal sorunlar arasında düşük öz güven, düşük benlik saygısı, depresyon ve anksiyete bozuklukları yer almaktadır.³²³

324 325

Araştırmamızın sonuçlarına göre akran zorbalığına en çok uğranan mekânın sınıf olduğu ve zorbalığın öğretmen gözetimi olmazken gerçekleştiği görülmektedir. Öğrencilerin zorbalığa en çok nerelerde uğradıklarını bilmek, gözetim ve önleme açısından önemlidir. Literatürdeki diğer araştırmalara bakıldığında, araştırmamız bulgularını destekler biçimde, zorbalığın en çok sınıfta öğretmen gözetimi olmazken gerçekleştiğinin bildirildiği görülmektedir.^{326 327 328} Daha sonra zorbalığa en sık uğranan yerler sırasıyla bahçe/spor sahası ve okul yoludur. Bu durum yetişkin gözetiminin artırılmasının zorbalığı önlemede önemli bir adım olabileceğini düşündürmektedir.

Araştırma bulgularına göre, akran zorbalığına uğrayanların %58.8'inin bunu kimseye bildirmedeği dikkat çekmektedir. Okuldaki yetişkinlerin akran zorbalığını ne sıklıkla önlediği sorulduğunda ise nadiren veya neredeyse hiç cevabını verenlerin oranının %23.5'dir. Tural Hesapçioğlu ve Yeşilova'nın (2015) çalışmasında, "Zorbalığa uğradıklarında bu durumu kimlerle paylaştıkları" sorusuna, kurbanlar tarafından verilen en sık (%45) cevap 'hiç kimse' olmuştur.³²⁹ Geçmiş araştırmalara bakıldığında, okuldaki yetişkinlerin zorbalığı önlemek için ne kadar uğraştığı sorusuna, az ya da hiç yanıtını verenlerin çoğunlukta olduğu görülmektedir.^{330 331} Araştırmamız bulgularına göre geçtiğimiz aylarda akran zorbalığına uğradığını ve bunu birisine söylediğini belirten öğrencilerin, söyledikleri kişi ya da kişilerin kimler olduğuna dair yanıtları incelendiğinde %34.2 ile ilk sırada arkadaşların geldiği bunu %22.9 sıklıkla velilerin izlediği sonrasında ise okuldaki bir yetişkinin geldiği (başka bir öğretmen, müdür, okul hemşiresi, bekçi/hizmetli, okul psikoloğu / rehber

³²² Robin M Kowalski ve Susan P Limber, "Electronic bullying among middle school students", *Journal of Adolescent Health*, 2007, Sayı: 41, 22-30, s. 25.

³²³ Wendy M Craig, "The relationship among bullying, victimization, depression, anxiety and aggression in elementary school children", *Person. Individ. Diff*, 1998, Sayı: 24, 123-130, s. 126.

³²⁴ Roberto Forero vd., "Bullying behaviour and psychosocial health among school students in New South Wales, Australia: cross sectional survey". *BMJ*, 1999, Sayı: 319, 344-348, s. 346.

³²⁵ Ken Rigby, "Consequences of bullying in schools", *Can J Psychiatry*, 2003, Sayı: 48, 583-590, s. 586.

³²⁶ Tural Hesapçioğlu ve Yeşilova, a.g.e., s. 287.

³²⁷ Sipahi – Tıprıdamaz, a.g.e., s. 61.

³²⁸ Kepenekçi ve Çinkır, a.g.e., s. 200

³²⁹ Tural Hesapçioğlu ve Yeşilova, a.g.e., s. 287

³³⁰ Kirk C Harlow ve Roe Roberts, "An Exploration Of The Relationship Between Social And Psychological Factors And Being Bullied", *Children & Schools*, 2010, Sayı: 32(1), 15-28. s. 23.

³³¹ Tural Hesapçioğlu ve Yeşilova, a.g.e., s. 289

öğretmen, vb) görülmektedir. (%17.1). Pişkin (2003), zorbalığa uğradığını ve bunu birisine söylediğini belirten öğrenciler bunu en çok arkadaşlarına söylediklerini bildirmiştir (%44).³³² Tıpırdamaz-Sipahi' nin çalışmasında ise, zorbalığa uğradığını söyleyenlerin, bunu yine en çok arkadaşları (%49.7), daha sonra sınıf öğretmenleri (%29) ve anne babaları/velileri (%29) ile paylaştıkları görülmektedir.³³³ Bu sonuçlar, zorbalığa uğradığını söyleyen öğrencilerin bunu, bu araştırma bulgularına benzer şekilde en çok arkadaşlarıyla paylaştığını göstermektedir. Araştırmamız sonuçlarına göre akran zorbalığına uğradığını ailesine söyleyen ve bu konuda ebeveynlerinin okulla iletişime geçmediğini bildirenlerin oranı da oldukça yüksektir. (%84.1). Ergün' ün (2011) yaptığı çalışmada, zorbalığa uğradıklarını ebeveynlerine bildirdikleri ve ebeveynlerinin okulla konuşmadığını söyleyenlerin oranının, okulla konuşanlardan yüksek olduğu saptanmıştır.³³⁴ Tüm bu bulgular göstermektedir ki zorbalığa uğrayan öğrenciler bunu yetişkinlerle paylaşmama ve okuldaki yetişkinlerden ya da ebeveynlerinden bu konuda yeterince yardım alamadıklarını düşünme eğilimindedirler. Bu durum zorbalığın açığa çıkarılması ve bu sayede önlenmesi açısından önemli bir engel oluşturabilir.

Akran zorbalığı yapma konusundaki bulgular incelendiğinde, öğretmenlerin çoğunlukla zorbalık yapan öğrencilerle bu konuda konuştukları görülmektedir. Ancak, ebeveynlerin zorbalık davranışı gösteren çocuklarıyla bu konuda çoğunlukla konuşmadıkları dikkat çekmektedir. Kurt' un (2019) ilkökul öğrencileriyle yaptığı çalışmada, bu çalışma bulgularına benzer şekilde, zorbalık yapan öğrencilerle öğretmenlerin çoğunlukla konuştuğu, ebeveynlerinse çoğunlukla konuşmadığı görülmektedir.³³⁵ Bu durum, zorbalık davranışı gösteren çocukların denetiminde ebeveyn katılımının yetersiz olduğunu düşündürmektedir.

Araştırmamız kapasamında öğrencilerin zorbalığa karşı tutumlarına ilişkin bulgular incelendiğinde, bir öğrenci akran zorbalığına uğradığında okuldaki diğer öğrencilerin hangi sıklıkta durdurmaya çalıştığı sorusuna öğrencilerin %42.8' inin *neredeysen hiçbir zaman*, %13' ünün ise *nadiren* yanıtını verdiği görülmektedir. "Yaşıtın bir öğrenciye diğer öğrenciler tarafından akran zorbalığı yapıldığını görür ya da anlarsan genellikle nasıl tepki verirsin? sorusuna ise çoğunlukla (%34) "akran zorbalığı yapılan çocuğa bir şekilde yardım etmeye çalışırım" yanıtı verilmiştir.

³³² Metin Pişkin, "Okullarımızda yaygın bir sorun: akran zorbalığı", **7. Ulusal Psikolojik Danışma ve Rehberlik Kongresi Bildiri Özetleri Kitabı**, 2003, s. 125 - 126.

³³³ Tıpırdamaz-Sipahi, a.g.e., s. 61.

³³⁴ Ergün, a.g.e., s. 68.

³³⁵ Kurt, a.g.e., s. 71.

Öğrencilere başkasının akran zorbalığına uğradığını gördüğünde ne yapacakları sorulduğunda ise en sık verdikleri cevap (%47.5), "Onun için üzülürüm ve ona yardım etmek isterim" olmuştur. Bununla birlikte yardım etmesi gerektiğini düşünüp yardım etmeyenlerin, olup biteni sadece seyredenlerin, zorbalığın normal olduğunu düşünenlerin ve zorbalığa katılırim diyenlerin oranı da oldukça yüksektir (%42.3). Öğrenciler "Sevmediğin bir öğrenciye akran zorbalığı yapılmasına katılabileceğini düşünüyor musun?" sorusuna ise, çoğunlukla "kesinlikle hayır" yanıtını vermişlerdir. Ancak "belki ve evet yanıtının" yanıtı verenlerin oranının da azımsanmayacak düzeyde olduğu (%31.6) görülmektedir. Bu durum, zorbalığın önlenmesi açısından endişe yaratmaktadır. Kurt (2019) tarafından yapılan bir çalışmada araştırmamızla paralel şekilde zorbalık karşısında öğrencilerin %32' sini n akran zorbalığını neredeyse hiçbir zaman, %13' ünün de nadiren durdurmaya çalıştığı sonucu bulunmuştur. Aynı çalışmada öğrencilerin "Başkasının akran zorbalığına uğradığını gördüğünde ne yaparsın?" sorusuna en sık verdikleri cevap (%66.5) "Onun için üzülürüm ve ona yardım etmek isterim" olarak bildirilmiştir. Buna ek olarak, yardım etmesi gerektiğini düşünüp yardım etmeyenlerin, olup biteni sadece seyredenlerin, zorbalığın normal olduğunu düşünenlerin oranı ise %33.6' dır. ³³⁶ Akçıl (2015) tarafından yapılan bir araştırmanın bulgularına göre ise, İstanbul'un Etiler ilçesindeki öğrencilerinin %40.6' sı, Gaziosmanpaşa ilçesindekilerin ise %30' unun "akran zorbalığı yapılan çocuğa bir şekilde yardım etmeye çalışırım" yanıtını vermişlerdir. Araştırmamızda olduğu gibi Olweus Öğrenciler İçin Akran Zorbalığı Ölçeği kullanılan bu araştırmada *Sevmediğin bir öğrenciye akran zorbalığı yapılmasına katılabileceğini düşünüyor musun?" sorusuna* öğrencilerin %45' inin verdiği yanıt, *hayır ve kesinlikle hayır* olmuş ancak evet ve belki cevaplarının oranı, araştırmamıza benzer şekilde %32 bulunmuştur.³³⁷ Bu sonuçlar, bize akran zorbalığını önleme konusunda akran desteğinin düşük olduğunu göstermektedir. Öğrenciler zorbalığa maruz kalan birini gördüklerinde yardım etmeyi isteseler dahi çoğunlukla yardım etmemektedirler. Bu durum için getirilen bir açıklama kurban öğrencilerin diğer öğrenciler tarafından zayıflık ve güçsüzlükle bağdaştırılması ve diğer kişilerin benzer şekilde algılanmak ve/veya zorbalığa uğrama tehlikesi nedeniyle bu öğrencilere yardım etmekten kaçınmalarıdır.³³⁸ Bunun yanında yardım etmeye çalışırken durumu daha kötü hale getirmekten korkmaları ve ne yapılması gerektiğini tam olarak bilememeleri de bir etken olabilir.³³⁹ Bunun yanında araştırmamız ve Akçıl

³³⁶ Kurt, a.g.e., s. 69

³³⁷ Akçıl, a.g.e., s. 88.

³³⁸ Tıpırdamaz Sipahi, a.g.e., s. 31

³³⁹ Rıza Gökler, İlköğretim öğrencilerinde akran zorbalığının bazı değişkenler açısından incelenmesi, Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara, 2007, s. 58 (**Yayımlanmış Doktora Tezi**)

(2015)'in bulguları öğrencilerin zorbalığa katılma eğilimlerinin de yüksek olduğunu göstermektedir.³⁴⁰ Zorbalık davranışının popülerlik ve güç ile ilişkilendirilmesi³⁴¹ öğrenciler arasında zorbalığa katılma eğiliminin yüksek olmasının bir nedeni olarak düşünülebilir.

Akran zorbalığı ile demografik değişkenler arasındaki ilişki incelendiğinde, öncelikle kızlar ve erkekler arasında akran zorbalığına uğrama bakımından istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık tespit edilmiştir. Sonuçlar göstermektedir ki, kız öğrenciler, erkeklere göre daha fazla zorbalığa maruz kalmaktadırlar. Ancak zorbalık yapma konusunda, kız ve erkekler arasında anlamlı bir farklılaşma bulunmamaktadır. Buna göre, lise çağındaki öğrenciler için, kızlar da erkekler de neredeyse eşit düzeyde zorba konumunda olmaktadır. Ancak, literatürdeki araştırmaların çoğu çalışmamızda elde edilen sonuçlarla çelişmektedir. Birçok araştırma, akran zorbalığı konusunda cinsiyet farklılığı olabileceğine işaret etmekte; akran zorbalığına katılma ve uğrama konusunda, erkeklerin kızlardan daha fazla risk taşıdığını bildirmektedir.^{342 343 344} Wei ve Williams (2004) tarafından yapılan bir araştırmada ise kızlar ve erkeklerin akran zorbalığına uğrama ve akran zorbalığı yapma durumunun cinsiyet fark etmeksizin eşit oranda olduğu belirtilmektedir.³⁴⁵ Literatürde yer alan geçmiş çalışmalarla mevcut çalışmanın sonuçlarının çelişmesinin sebebi, erkeklerin zorbalığı sergileme biçimlerinin daha çok fiziksel olması olabilir. Erkekler, kültürel anlamda saldırgan davranışlarla daha fazla eşleşmektedir ve agresif davranışlar sergileme eğilimleri daha yüksektir.³⁴⁶ Kızlar zorbalık için daha perde arkasında, belirgin olmayan ve daha karmaşık yolları seçmektedir.³⁴⁷ Kızlar özellikle lise çağında ilişkisel ve sözel zorbalığı daha fazla yapmaktadır ve bu zorbalık türleri, fiziksel zorbalığa kıyasla daha az fark edilmektedir.^{348 349} Diğer araştırmaların daha küçük yaşlarda katılımcılardan oluşan örnekleme sahip olmaları araştırmamız ile çelişen sonuçları açıklayabilecek bir etken olabilir. Yani, ergenlik döneminde akran zorbalığı yapma konusunda cinsiyetler arasındaki farkın daha çok niteliksel bir fark olduğu söylenebilir. Kızlar da

³⁴⁰ Akçıl, a.g.e., s. 90.

³⁴¹ Andrew V Beale, "Bullybusters: Using drama to empower students to take a stand against bullying behavior", *Professional School Counseling*, 2001, Sayı: 4, 300-306, s. 302.

³⁴² Pişkin, 2002, a.g.e., s. 541.

³⁴³ Tıprıdamaz-Sipahi, a.g.e., s. 9.

³⁴⁴ Griezeld vd, a.g.e., s. 443

³⁴⁵ Wei ve Williams, a.g.e., s.560

³⁴⁶ Salmivalli ve Nieminen, a.g.e., s. 32

³⁴⁷ <https://www.havenwoodacademy.org/what-leads-girls-to-be-targeted-by-bullies-or-become-one-themselves/> (Erişim Tarihi: 21.04.2020)

³⁴⁸ Dölek, a.g.e., s. 315

³⁴⁹ Mynard ve Joseph, a.g.e., s. 174.

erkekler kadar zorbalık yapmaktadır ancak, zorbalık yapma biçimleri farklılık göstermektedir. Bu durum hem kızların hem de erkeklerin temelde agresif olduklarına ancak bunu farklı davranış biçimleri ile sergileme eğilimi gösterdiklerine işaret etmektedir.³⁵⁰

Akran zorbalığı ile yaş arasındaki ilişki incelendiğinde, yaşın akran zorbalığına uğrama ve akran zorbalığı yapma açısından anlamlı bir şekilde farklılık gösterdiği tespit edilmiştir. 15 yaşındaki öğrencilerin 17 yaşındaki öğrencilere göre daha fazla akran zorbalığına uğradıkları görülmüştür. Ayrıca, 14 yaş ve 15 yaş, 16 yaş ve 17 yaş arasında anlamlı bir farklılık olduğu saptanmıştır. Bu bağlamda, daha büyük yaştaki öğrencilerin daha küçük yaştaki öğrencilere göre daha fazla akran zorbalığı yaptıkları söylenebilmektedir. Zorbalık yapanların, kendilerine hedef olarak daha çok fiziksel ve duygusal anlamda kendinden güçsüz olanları seçtiği bilinmektedir.³⁵¹ Bu durum, büyük yaştaki çocukların, küçükleri daha fazla hedef seçmesini açıklamaktadır. Literatür incelendiğinde daha küçük sınıflardaki öğrencilerin okulda zorbalık kurbanı olma risklerinin daha yüksek olduğuna dair bulgumuzun desteklendiği görülmektedir. İlkokul ve ortaokul öğrencileri arasındaki akran zorbalığı ilişkisini inceleyen bir çalışmada, ortaokul öğrencileri ile ilkokul öğrencileri arasında akran zorbalığı sıklığının neredeyse aynı olduğu bulunmuş olup, akran zorbalığı mağduru olma durumunun ise ortaokulda, ilkokula göre azaldığı görülmüştür.³⁵² Yani, zorbalık durumu ortaokulda ve ilkokulda aynı düzeyde ilerlerken, kurban olma durumu ilkokul öğrencileri arasında daha fazla bulunmuştur. Lise çağındaki öğrencilerle yapılan bir çalışmada ise, akran zorbalığının ilkokul ve ortaokuldan daha az görüldüğü, yani yaşla birlikte azaldığı bulunmuştur. Ancak, aynı araştırma sözel ve ilişkisel zorbalığın özellikle 16 yaş grubunda arttığı bildirilmiştir.³⁵³ Bu durum, zorbalığın devam ettiğini ancak şekil değiştirdiğini ve daha az görünür hale geldiğini göstermektedir.

Akran zorbalığı ile ebeveyn akademik düzeyi arasındaki ilişkiye bakıldığında, annenin eğitim düzeyi (ilkokul, ortaokul, lise ve üniversite) ile akran zorbalığı yapma arasında anlamlı bir farklılık olduğu belirlenmiştir. Yani, annenin daha düşük eğitim düzeyine sahip olması, daha fazla akran zorbalığı yapma ile yakından ilişkilidir. Aynı şekilde, babanın eğitim düzeyinin düşük olmasının daha fazla zorbalık yapma ile

³⁵⁰ Crick ve Grotpeter, a.g.e., s. 721.

³⁵¹ Olweus, a.g.e., s. 9

³⁵² Riittakerttu Kaltiala-Heino vd., "Bullying, depression, and suicidal ideation in Finnish adolescents: School survey", *BMJ Clinical Research*, Sayı: 319(7206), 348-351, s. 350.

³⁵³ Gültekin, a.g.e., s. 51.

ilişkili olduğu söylenebilmektedir. Ancak, akran zorbalığına uğrama ile anne ve babanın eğitim düzeyi arasında anlamlı bir farklılaşmaya saptanamamıştır. Özellikle akran zorbalığı yapmanın anne baba eğitim düzeyinin düşük olması ile ilişkisi dikkat çekmektedir. Bu durumun sebebi anne baba eğitim düzeyi ile saldırganlık eğilimi arasındaki ilişki olabilir. Yapılan bir araştırmada, anne babanın eğitim düzeyinin düşük olması, aile içi şiddet ve ailenin saldırgan davranışları onaylaması ile ilişkili bulunmuştur.³⁵⁴ Bu durum, çocukların okulda zorbalık yapma eğiliminde olmasında etkili olabilmektedir. Çünkü, aile ilişkisi ve sosyal yaşam birbiriyle yakından ilişkilidir. Aileden öğrenilen norm ve davranış kalıplarını, kişiler sosyal hayatlarında yansıtmaktadır.³⁵⁵ Bu nedenle ebeveyn eğitim düzeyi ve entelektüel kaynakları, normları ve değerleri, problem çözme becerileri, çocuk yetiştirme davranışıyla ilgili olabilecek yönleridir ve bu da çocukların sosyal beceriler kazanması ve baş etme stratejileri geliştirmesi ile yakından ilişkilidir.³⁵⁶ Bir çalışmada, ebeveynin akademik düzeyi ile zorbalık davranışı arasındaki bağlantı araştırılmıştır ve ebeveyn akademik düzeyi düştükçe, çocuğun okulda zorbalık yapma oranının arttığı bulunmuştur.³⁵⁷ Benzer şekilde, bir başka araştırmada çocukların ebeveynlerinin düşük eğitim seviyesine sahip olmasının, çocuğun zorba veya kurban olma riskini arttırdığı bildirilmiştir.³⁵⁸ Geçmiş araştırma bulguları da, mevcut araştırmanın sonuçlarını desteklemektedir.

Araştırmamız bulgularında akran zorbalığı ile akademik başarı arasındaki ilişkiye bakıldığında, akran zorbalığına uğrama ile akademik başarı konusunda anlamlı bir farklılaşma bulunmamıştır. Yani, araştırmaya göre, akran zorbalığına uğrama öğrencinin akademik başarısının iyi ya da kötü olmasına göre farklılaşma göstermemektedir. Ancak, diğer bir yandan, akran zorbalığı yapma akademik başarı düzeyine göre farklılaşmaktadır. Buna göre akademik başarısı düşük olan öğrencilerin akademik başarısı daha yüksek olan öğrencilere göre daha fazla akran zorbalığı yapma eğilimi gösterdiği söylenebilir. Literatürde yer alan araştırmalar kişiler arası ilişkilerin akademik başarıyı etkileyebileceğine işaret etmektedir. Geçmiş araştırmalar da çalışmamız sonuçlarına paralel şekilde okul başarısı azaldıkça zorbalık davranışı riskinin arttığını göstermektedir. Beran (2009) tarafından yapılan araştırma, akran zorbalığı yapan çocukların zayıf akademik

³⁵⁴ Osman Gönültaş, Ortaokul Son Sınıf Öğrencilerinin Öfke ve Saldırganlık Düzeylerinin Bazı Değişkenlere Göre İncelenmesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çukurova Üniversitesi, Adana, 2013, s. 40 (**Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**).

³⁵⁵ Debra Pepler vd., "Developmental trajectories of bullying and associated factors", *Child Dev.*, 2008, Sayı: 79(2), 325-338, s. 326.

³⁵⁶ Olweus, a.g.e., s. 141.

³⁵⁷ Genç, a.g.e., s. 172.

³⁵⁸ Jansen vd., a.g.e., s. 499.

başarı ve okula devamsızlık için yüksek risk altında olduklarını göstermektedir.³⁵⁹ Zorbalık yapan öğrencilerin akademik başarılarına bakıldığında, daha düşük performansları olduğu ve akademik anlamda da riskli davranışlarda bulunma konusunda eğilimli oldukları görülmektedir (kopya çekmek, okuldan kaçmak, okulu bırakmak gibi).³⁶⁰ Bir başka çalışma da yine, zorbalık davranışı ile akademik başarı arasında negatif korelasyon olduğu bildirilmektedir. Yani zorbalığa katılım arttıkça, akademik başarı düşmektedir.³⁶¹ Diğer bir yandan, akademik başarı ile zorbalığa maruz kalma arasında da ilişki olduğunu saptayan çalışmalar mevcuttur. Akranları tarafından zorbalığa uğrayan bir öğrencinin alay konusu olmasından veya dövülmesinden endişe ettiği ve bu nedenle derse katılmayı bıraktığı veya akademik görevlere odaklanmakta zorlandığı varsayılmaktadır. Genel olarak, daha fazla zorbalığa uğrayan öğrencilerin, diğer öğrencilere göre daha düşük not alma ve daha az akademik görev alma olasılıklarının yüksek olduğu bulunmuştur.³⁶² Bu araştırma sonuçlarının, mevcut araştırma bulgularıyla çelişmesinin bir sebebi, araştırmanın ortaokul öğrencileri arasında yapılması olabilir. Lise öğrencileri ile ortaokul öğrencilerinin zorbalık davranışını sergileme ve sorunlarla başa çıkma stratejileri farklılık göstermektedir. Lise çağında zorbalık formunun doğrudan olandan dolayı olana doğru şekil değiştirmesi de etkili bir unsur olabilir.

Akran zorbalığı ile sigara içme durumu değerlendirildiğinde hem akran zorbalığına uğrama hem de akran zorbalığı yapma açısından anlamlı bir farklılaşma saptanmıştır. Bu bulgular, hiç sigara içmeyen öğrencilerin hem akran zorbalığına daha az uğradığını hem de akran zorbalığını daha az yapma eğiliminde olduğunu gösterir niteliktedir. Literatürdeki araştırmalar da bu sonuçları destekler niteliktedir. Yapılan bir çalışmada, sigara içmeyen öğrencilerle içen öğrenciler arasındaki zorbalık tutumu farklılıkları incelemiştir. Sigara içen öğrencilerin, zorbalık davranışına daha yatkın olduğu bulunmuştur.³⁶³ Lise grubu ergenlerle yapılan çalışmada, zorbalık yapanlar ile zorbalığa uğrayanlar arasında karşılaştırma yapıldığında, zorbalıkların sigara, alkol ve uyuşturucu kullanımının, kurbanlardan daha fazla olduğu bulunmuştur.³⁶⁴ Buna karşılık araştırmacılar, zorbalık mağduru olan

³⁵⁹ Beran, a.g.e., s. 358.

³⁶⁰ Schwartz, a.g.e., s. 671

³⁶¹ Murat Başar ve Özer Çetin, "İlk ve orta öğretim öğrencilerinin zorba davranışlara başvurma düzeyleri ve bu davranışları öğrenme ortamlarının incelenmesi", *E-Journal of New World Sciences Academy*, 2013, Sayı: 8(4), 474-488, s. 483.

³⁶² Jaana Juvonen vd., "Bullying Experiences and Compromised Academic Performance Across Middle School Grades", *The Journal of Early Adolescence*, Sayı: 31(1), 152-173, s. 167,

³⁶³ Sunday Azagba, School bullying and susceptibility to smoking among never-tried cigarette smoking students, *Preventive Medicine*, 2016, Sayı: 85, 69-73, s. 70.

³⁶⁴ Kisha M Radliff vd., "Illuminating the relationship between bullying and substance use among middle and high school youth", *Addict Behav*, 2012, Sayı: 37(4), 569-572. s. 570.

ergenlerin kaygılarını azaltmak için ya da akranları arasındaki sosyal imajlarını ve azalan öz değerlerini artırmak için sigara kullanabileceklerini öne sürmektedirler.³⁶⁵ Bir araştırmada, zorbalık kurbanı olanların, olmayanlara göre daha fazla sigara kullandığı gösterilmiştir.³⁶⁶ Zorbalık kurbanı olmak, gençlerin madde kullanım riskinin artmasıyla ilişkili bulunmuştur. Araştırmacılar en yüksek madde kullanım yaygınlığının hem zorbalık yapanlar hem de zorbalık mağdurları arasında olduğu sonucuna varmıştır (esrar, alkol ve sigara). Kurbanlarda sigara kullanımının oldukça yüksek olması bir sebebi, sigara içmeyi akran baskısı kaynaklı stres ile yanlış bir başa çıkma yöntemi olarak benimsemiş olmaları olabilir. Buna ek olarak, akran baskısına karşı koymada zayıf olduklarından sigarayı daha kolay deneme ve başlama eğilimi gösterdikleri düşünülebilir. Bu durum, zorbalı olduğu kadar kurbanları da riskli sağlık davranışlarına meyilli hale getirebilmektedir.

Araştırmamızda aile aidiyeti ile demografik özellikler arasındaki ilişkiye bakıldığında, yalnızca kendilik aidiyeti faktörünün cinsiyet değişkeni açısından anlamlı bir farklılık oluşturduğu tespit edilmiştir. Bu bağlamda, erkek öğrencilerin kız öğrencilere göre daha fazla kendilik aidiyetine sahip oldukları söylenebilir. Aile aidiyeti alt boyutunda ise cinsiyetler arasında anlamlı bir farklılık tespit edilememiştir. Genç yetişkinlerle yapılan bir çalışmada kadınların aile aidiyet düzeyleri, erkeklere göre daha yüksek bulunmuştur.³⁶⁷ Araştırmamız ile sözü geçen araştırma sonuçları arasındaki farklılık, araştırmamız örnekleminin lise öğrencilerinden oluşması ile ilişkili olabilir. Kahramanmaraş'ta lise son sınıf öğrencileriyle yapılan araştırmada, aile aidiyeti alt boyutunun cinsiyete göre farklılaşmadığı, ancak kendilik aidiyetinin kızlarda, erkeklerden yüksek çıktığı görülmektedir.³⁶⁸ Bu araştırma ile mevcut araştırmamız karşılaştırıldığında, aile aidiyeti alt boyutunda sonuçlar benzerlik gösterse de kendilik aidiyeti alt boyutunda farklı sonuçlar elde edilmiştir. Bu çelişkinin sebebi, iki örneklemin farklı sınıf kademelerinde olması olabilir. Ayrıca, iki çalışma farklı illerde gerçekleştirilmiştir. Yani sonuçlar arasındaki farklılık, kültürel faktörlerle ilişkili olabilir.

Yaş ile kendilik ve aile aidiyeti arasındaki ilişkiye bakıldığında, kendilik ve aile aidiyetinin yaşa göre anlamlı bir farklılık gösterdiği belirlenmiştir. Sonuçlara göre

³⁶⁵ Houbre vd., a.g.e., s. 204

³⁶⁶ Tharp-Taylor vd., a.g.e., s. 565

³⁶⁷ Duygu Alptekin, *Toplumsal Aidiyet ve Gençlik: Üniversite Gençliğinin Aidiyeti Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma*, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 2011, s. 155 (**Yayımlanmış Doktora Tezi**)

³⁶⁸ Durmuş Ali İlik ve Nur Feyzal Kesen, "Ergenlerde Bağlanma ve Aile Aidiyetinin İlişkinin İncelenmesi", *Pediatric Practice and Research*, 2019, Cilt: 7 , Sayı: 4, 116 – 120, s. 120.

daha küçük yaşındaki öğrencilerin kendilik aidiyeti ve aile aidiyeti daha büyük yaşta öğrencilere göre daha yüksektir. Lise çağı yaşları bakımından öğrencilerin çocukluktan yetişkinliğe adım attığı bir dönemdir. Bağımsızlaşma eğilimleri ve aileyle çatışmaları daha fazladır. Yani lisenin ilk yılındaki öğrencilerin, aile aidiyetlerinin daha yüksek çıkması, bir geçiş döneminde olmaları ve yeni yeni kendi kimliklerini keşfetmeye başlamalarıyla bağlantılı olabilir. Buna göre, 16 ve 17 yaşındaki ergenlerin aile aidiyet duygularının daha az olması ise, ailelerinden daha fazla bağımsız olmak istemeleri ve bağılıklarını akranlarıyla ilişkilerine yöneltmeleriyle açıklanabilir.³⁶⁹ Literatürde yer alan bir araştırmada yaş arttıkça, aileye duyulan bağıllık duygusunun azaldığı bulunmuş; yaşla birlikte bağımsızlık hissini de artacağı öne sürülmektedir.³⁷⁰ Bu da mevcut araştırmanın bulgularını desteklemektedir.

Ebeveyn eğitim durumu ile aile aidiyeti arasındaki ilişki incelendiğinde anne eğitim durumu daha yüksek olan öğrencilerin daha düşük olan öğrencilere göre daha fazla kendilik aidiyetine ve aile aidiyetine sahip oldukları görülmektedir. Aynı şekilde, baba eğitim durumu daha yüksek olan öğrencilerin daha düşük olan öğrencilere göre daha fazla kendilik aidiyetine ve aile aidiyetine sahip oldukları görülmektedir. Bu durum, anne babanın eğitim düzeyinin yüksek olmasının, çocuğa olan yaklaşımları ve iletişimlerinin daha sağlıklı ve doğru olmasını sağlayabildiğini düşündürmektedir. Aile içi iletişimin sağlıklı olmasıyla birlikte bireyler arası yakınlık ve bağın da kuvvetlendiği söylenebilir. Böylece kişiler kendilerini daha çok ailenin bir parçası olarak hissetmektedir. Geçmiş bir araştırmada, özellikle annenin düşük eğitim düzeyine sahip olması, aile içi disiplin ve otoritenin daha fazla olmasıyla ilişkili bulunmuştur.³⁷¹ Bu durum çocuğun aile içi baskıdan kaçmak istemesi sonucu aile aidiyet duygusunun daha az olmasıyla ilişkili olabilir. Başka bir çalışma ise, üniversite mezunu olan ebeveynlerin, aile içi ilişkilerde daha destekleyici ve yapıcı bir tutum sergilediklerini saptamıştır.³⁷² Bu durum aile içinde daha sağlıklı bir iletişimin oluşmasıyla aile bağlarını sağlamlaştırabilmektedir.

³⁶⁹ Marlene Moretti ve Roy Holland, "The journey of adolescence: Transitions in self within the context of attachment relationships", (Ed. S. M. Johnson & V. E. Whiffen), **Attachment Processes in Couple and Family Therapy**, New York: Guilford Press, 2003, 234-257, s. 253.

³⁷⁰ Hilla Shlomi, The Relationship between Childhood Family Instability, Secure Attachment, and the Sense of Belonging of Young Adults, University of British Columbia, Okanagan, Vancouver, Canada, 2010, s. 24.

³⁷¹ Muhammad Shafiq, Anne çocuk bağlanması ve aile durumu, Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesi, Ankara, 2010, s. 73, (**Yayımlanmamış Uzmanlık Tezi**).

³⁷² Brian D. Feinstein, "The Dynasty Advantage: Family Ties in Congressional Elections", **Legislative Studies Quarterly**, 2010, 35 (4), 571-598, s. 592.

Lise öğrencilerinin akademik başarıları ile aile aidiyetleri arasındaki ilişkiye bakıldığında, akademik başarısı daha yüksek olan öğrencilerin, akademik başarısı daha düşük olan öğrencilere göre daha fazla kendilik aidiyetlerine ve aile aidiyetine sahip oldukları bulunmuştur. Bu durum aile içi ilişkilerin çocukların akademik başarılarıyla da ilişkili olduğunu göstermektedir. Yapılan bir araştırmada, anne babanın baskıcı ve fazla otoriter tutumda olması ile çocuğun okul başarısı arasında negatif ilişki bulunmaktadır. Yani anne babanın baskıcı tutumu arttıkça, çocuğun okuldaki başarısı düşmektedir. Aynı şekilde daha demokratik bir aile ortamında yetişen çocuğun okul başarısının daha yüksek olduğu görülmektedir.³⁷³ Yine bu bulguları destekleyen bir başka araştırmada, iyi bir aile içi iletişime ve olumlu anne baba tutumuna sahip olan çocukların, diğerlerine göre okulda daha başarılı olduğu görülmüştür.³⁷⁴ Öğrencilerin aile yapılarıyla okul türleri karşılaştıran bir araştırmada, Anadolu lisesine giden öğrencilerin daha çok demokratik aile yapısına sahip oldukları görülmektedir. Otoriter ve aşırı korumacı aile yapılarına sahip öğrencilerin ise daha çok Endüstri meslek lisesine giden öğrenciler olduğu bulunmuştur.³⁷⁵ Anne babanın desteği ve okul başarısı arasındaki ilişkiye bakıldığında, yine anne baba desteğine yüksek derecede sahip olan çocukların, okul performanslarının da yüksek olduğu, düşük anne baba desteğine sahip olanlarınsa, diğerlerine göre daha düşük performansa sahip oldukları görülmüştür.³⁷⁶ Çocukların kendi okul başarı algısı ile aile aidiyeti arasındaki ilişki incelendiğindeyse, okul başarısını çok iyi ve iyi olarak algılayan çocukların kendilik aidiyetleri ve aile aidiyetleri, okul başarısını orta-zayıf algılayanlara göre anlamlı biçimde yüksek olduğu görülmüştür.³⁷⁷ Bu araştırmaların bulguları, mevcut araştırma sonuçları ile paralellik göstermektedir.

Sigara içme durumu ile aile aidiyeti arasındaki ilişki incelendiğinde ise, sigara içmeyen öğrencilerin sigara içen öğrencilerle karşılaştırıldığında daha fazla kendilik aidiyetlerine ve aile aidiyetine sahip olduklarını göstermektedir. Literatürdeki araştırma bulguları da bu sonuçları desteklemektedir. Yapılan bir araştırmada, aile içi sıcak ve yakın ilişkiler kuran çocukların madde kullanımı (sigara, alkol,

³⁷³ Sevda Gökçedağ, Lise Öğrencilerinin Okul Başarısı ve Kaygı Düzeyi Üzerine Ana Baba Tutumlarının Etkilerinin Belirlenip Karşılaştırılması, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 2001, s. 73 (**Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**).

³⁷⁴ Laurence Steinberg vd., "Authoritative parenting, psychosocial maturity, and academic success among adolescents", *Child development*, 1989, 1424-1436, s. 1433.

³⁷⁵ Ayşe Ünüvar, Lise Öğrencilerinin Algıladıkları Ana-Baba Tutumları ile Kendine Saygı Düzeylerinin İncelenmesi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 2007, s. 54 (**Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**).

³⁷⁶ Ünal Şentürk, "Parçalanmış Aile Çocuklarının Eğitimdeki Başarı/Başarısızlık Durumu", *Sosyal Politika Çalışmaları*, 2012, Cilt: 7 Sayı: 29, 105-126, s. 124

³⁷⁷ Gizem G Başar, Ergenlerin aile aidiyeti ve ebeveyn ilişkileri ile ahlaki olgunluk düzeyleri arasındaki ilişkilerin incelenmesi, Karabük Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Karabük, 2019, s. 47. (**Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**).

uyuşturucu), diğerlerine göre anlamlı biçimde daha düşük bulunmuştur. Bu nedenle ergenlik döneminde aile içi iyi ilişkilerin olması, gencin sapkın akran gruplarına yönelmesine ve yeni arayışlar içine girmesine engel olabileceği düşünülmektedir.³⁷⁸ Madde kullanım bozukluğu olan ergenlerle yapılan bir çalışmada, madde kullanımı ile aile içi ilişkilerin kalitesi arasındaki ilişki incelenmiştir. Bu çalışmada madde bağımlılığı olan ergenlerin, aile içinde sorunlar yaşadığı, aileleriyle yakınlıklarının az olduğu bulunmuştur. Yani aile içi iletişimin sorunlu olması ve yakınlığın az olmasının madde kullanımı için risk oluşturduğu saptanmıştır. Bu anlamda, ergenlik döneminde aileden gelen destek, iyi bir aile içi iletişim ve sağlıklı aile ilişkileri, gençleri madde kullanımı gibi riskli davranışlardan uzak tutmada önemli bir role sahiptir.³⁷⁹ Bu bulgular gösteriyor ki, aile içi ilişkiler ile ergenlerin riskli sağlık davranışlarına eğilimi konusunda ilişki vardır. Yani sağlıklı bir aile ortamına sahip ergen, sigara ve madde kullanımı gibi riskli davranışlara katılabilmektedir. Aile desteği ve ailesinin bir parçası olduğu hissi, ergen için bu gibi riskli durumlara karşı koruyucu faktör olabilmektedir.

Araştırmamızın bulgularına göre, akran zorbalığı yapma davranışı ile aile aidiyet duygusu yakından ilişkilidir. Kendilik aidiyeti ve aile aidiyeti azaldıkça akran zorbalığı yapma riski artmaktadır. Akran zorbalığına uğrama durumu ile kendilik ve aile aidiyeti arasındaki ilişkiye bakıldığında ise, yüksek kendilik aidiyetinin daha az zorbalık mağduru olma ile ilişkili olduğu görülmektedir. Buna ek olarak akran zorbalığına uğrama ile aile aidiyeti alt boyutu arasında istatistiksel olarak anlamlı olmasa da anlamlılığa yakın bir ilişki olduğu bulunmuştur. Aile faktörü ile akran zorbalığı arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışmalar, araştırmamızda elde edilen bu bulguları destekler niteliktedir. Yapılan bir çalışmada, destekleyici olmayan ve ihmal edici aile ilişkileri, çocukta düşük sosyal yeterlilik becerisi ve riskli davranışlara eğilim göstermeyle ilişkili bulunmuştur.³⁸⁰ Düşük sosyal yeterlilik becerisi, çocuğun akranlarıyla sağlıklı ilişkiler kurmasını engelleyebilir ve diğerleri tarafından dışlanmasına sebep olabilir. Bu durum, çocuğu zorbalık için açık hedef haline getirebilmektedir. Ayrıca, olumsuz aile ilişkileri yaşayan çocukların kişilerarası ilişkilerde çatışmayı tetikleyebilecek davranış geliştirme olasılıkları daha yüksek bulunmuştur.³⁸¹ Aile ilişkilerinin sosyal yaşamı yakından etkilediği bilinmektedir.

³⁷⁸ Melissa A Lippold vd., "Lability in the Parent's Hostility and Warmth Toward Their Adolescent: Linkages to Youth Delinquency and Substance Use", *Developmental Psychology*, 2017, Sayı: 56(2), 348-361, s. 356.

³⁷⁹ Ömer Miraç Yaman, "Uyuşturucu Madde Bağımlısı Gençlerin Aile İçi İlişkilere Yönelik Görüşleri: Esenler-Bağcılar Örneği", *The Turkish Journal on Addictions*, 2014, Sayı: 1(1), 99-132, s. 116

³⁸⁰ Repetti vd., a.g.e., s. 355

³⁸¹ Repetti vd., a.g.e., s. 337.

Buna göre olumsuz ilişkiler, ergenlerin sosyal çevreleriyle daha çatışmacı davranışlar sergilemesine neden olabilir. Ayrıca, aile içi ilişkilerde şiddete eğilim, aile içindeki saldırgan davranışın modellenmesi yoluyla zorbalık davranışını şekillendirmektedir. Yani aile saldırganlık davranışını ve şiddeti onaylayan bir yapıya sahipse, çocuk bunu model almaya meyillidir ve çocukta zorbalık davranışı görülebilir. Diğer çalışmalara göre, hem ebeveynler arası çatışmaya maruz kalma hem de ergenlerin ebeveynler tarafından fiziksel cezalarla cezalandırılması ile zorbalık eylemi arasında pozitif bir ilişki gösterilmiştir.^{382 383} Özellikle ergenlerin fiziksel cezalandırılması, öfke dürtülerini tetikleyebilir ve sosyal çevrelerinde benzer davranış kalıplarını sergileme eğilimlerini arttırabilir. Yapılan başka bir çalışmada da aile içi iletişimi sağlıklı olan ergenlerin, zorbalık davranışını daha fazla sergiledikleri bulunmuştur. Birbirine gereken ilgiyi gösteren ailelere sahip ergenlerin ise, zorbalık davranışına katılımlarının daha az olduğu saptanmıştır.³⁸⁴ Özetle, literatürdeki yer alan araştırma bulgularıyla araştırmamızda elde edilen sonuçlar göstermektedir ki iyi bir aile içi iletişim ve sağlam bir aile aidiyeti hissi akran zorbalığına karşı koruyucu bir unsur olabilir.

Bu araştırmada elde edilen bulgular araştırmanın sınırlılıkları göz önünde bulundurularak dikkatle ele alınmalıdır. Öncelikle araştırmamızın örneklemini İstanbul ilinde Küçükçekmece Teknik Öğretim Okulları Lisesinde öğrenim gören 215 öğrenciyle sınırlıdır. Bu durum çalışmamızın sonuçlarının genellenebilirliğini kısıtlamaktadır. Bunun yanında akran zorbalığına uğrama ve maruz kalma durumu anket yöntemi ile değerlendirilmiş, öğrencilerle buna yönelik bir görüşme yapılmamıştır. Bu da elde edilen bulguların geçerliliğini kısıtlayan bir unsurdur.

5.2. ÖNERİLER

Araştırmanın örneklemini İstanbul Küçükçekmece Teknik Öğretim Okulları Lisesi öğrencilerinden oluşmaktadır. Örneklemin küçüklüğü bu araştırmanın en önemli sınırlılıklarındandır. Yapılacak diğer çalışmalarda farklı ilçe ve illerde yer alan okulların dâhil edilmesi ve daha geniş bir örnekleme çalışılması sonuçların genelleştirilebilirliğini arttıracaktır.

³⁸² Nerissa S Bauer vd., "Childhood bullying involvement and exposure to intimate partner violence", *Pediatrics*, 2006, Sayı: 118(2), 235-242, s. 239.

³⁸³ Anna Costanza Baldry, "Bullying in schools and exposure to domestic violence", *Child Abuse Negl.*, 2003, Sayı: 27(7), 713-732, s. 728.

³⁸⁴ Nilüfer Ünal, Akran zorbalığı ile ergenlerin algıladıkları aile işlevselliğinin incelenmesi, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara, 2019, s. 90. (**Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi**)

Akran zorbalığı, okullarda yaşanan en büyük sorunlardan biridir. Bu araştırmada lise çağındaki öğrencilerin akran zorbalığı ile aile aidiyeti arasındaki ilişki incelenmiş ve aile aidiyetinin akran zorbalığı davranışı açısından etkili bir unsur olabileceği bulgusuna ulaşılmıştır. Bunun yanı sıra ebeveynlerin eğitim düzeyinin akran zorbalığı davranışı açısından bir diğer önemli etken olduğu tespit edilmiştir. Araştırmamızda elde edilen bu sonuçlar göstermektedir ki akran zorbalığına ilişkin olarak yapılacak araştırmalarda ailelere ilişkin etmenlerin incelenmesi önemlidir ve akran zorbalığıının önlenmesinde katkıları olabilir.

Ebeveynlerin akran zorbalığı konusunda bilgilendirilmeleri, bu konuya ilişkin denetim işlevlerinin güçlendirilmesi ve aile içi iletişimin artırılmasına yönelik çalışmalar yapılarak ergenlerin aile aidiyetlerinin artırılması akran zorbalığıının önlenmesinde yararlı bir adım olabilir.

KAYNAKÇA

KİTAPLAR

ADAMS John Frank, **Ergenliği anlamak** (Çev. A. Dönmez), İmge Yayınevi, Ankara, 1995.

BANDURA Albert, "Psychological mechanisms of aggression", (Ed. Russell G. Geen ve Edward Donnerstein), **Aggression: Theoretical and Empirical Reviews**, Academic Press, New York, 1983.

BANDURA Albert & WALTERS Richard, "**Adolescent Aggression: a Study of the Influence of Child-Training Practices and Family Interrelationships**", Ronald Press Co., New York, 1959.

BERGER Kathleen Stassen, **Invitation to the Life Span**, Worth Publishers, New York, 2014.

BOWLBY John, **Attachment and Loss**, Volume 1 Basic Books; New York, NK, USA, 1969.

BURGESS-PROCTOR Amanda, HINDUJA Sameer, PATCHIN Justin W., "Cyberbullying and online harassment: Reconceptualizing the victimization of adolescent girls", (Ed. V. Garcia and J. Clifford) **Female crime victims: Reality reconsidered**, Prentice Hall, Upper Saddle River, NJ, 2010.

COLOROSO Barbara, **The bully, the bullied, and the bystander: from preschool to high school: how parents and teachers can help break the cycle of violence**, Quill, New York, 2004

DACEY John ve TRAVERS John, **Human development**, Benchmark Publishers, Chicago, 1996.

EKŞİ Aysel, **Çocuk, genç, ana babalar**, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1990.

FARRINGTON David P, "Understanding and preventing bullying", (Ed. Michael Tonry), **Crime & justice: A review of the research**, University of Chicago Press, Chicago, 1993,

FRAÇZEK Adam ve KIRWIL Lucyna, "Family life and child aggression: studies on some socialization conditions for development of aggression", (Ed. Adama Fraçzek ve Horsta Zumkley), **Socialization and aggression**, Springer,1992.

ELLIOTT Michele, **101 Ways of Dealing with Bullying**, Hodder Childrens's Book, London, 1997.

ERIKSON Erik, **Identity: Youth and Crisis**, Norton, NewYork, 1968.

GLASSER William, **Control theory in the classroom**, Harper & Row, New York, 1986.

GÜNEŞ Âdem, **Aile ile bağlanma: Aidiyet**. Timaş yayınları, İstanbul, 2018.

GÜVENİR Taner, **Okulda Akran İstismarı**, Kök Yayıncılık, Ankara, 2004.

HALL G. Stanley, **Adolescence**, Appleton, New York, 1904.

HANSEN David J, **Handbook of adolescent psychopathology: A guide to diagnosis and treatment**, Lexington Books, New York, 1995.

KALAYCI Şeref, **SPSS uygulamalı çok değişkenli istatistik teknikleri**, Dinamik Akademi Yayın Dağıtım, Ankara, 2017.

KORKUT Fidan, **Okul Temelli Önleyici Rehberlik ve Psikolojik Danışma**, Anı Yayıncılık, Ankara, 2004.

KÖKNEL Özcan, **Türk Toplumunda Bugünün Gençliği**, Bozak Matbaası, İstanbul, 1970.

KULAKSIZOĞLU Adnan, **Ergenlik Psikolojisi**, Remzi Kitapevi, İstanbul, 1998.

LEE Chris, ***Preventing bullying in schools: A guide for teachers and other professionals***, Paul Chapman Publishing, London, 2004.

LÖSEL Friedrich ve BLIESENER Thomas, "Germany", (Ed Peter K Smith, Y. Morita, Josune Junger-Tas, Dan Olweus, Ralph Catalano & Phillip Slee) ***The Nature of School Bullying: A Cross-National Perspective***, Routledge, London, 1999.

MASLOW Abraham, ***Motivation and personality***. Harper, New York, 1954.

MCEWEN Bruce S ve MCEWEN Craig A, ***Emerging Trends in the Social and Behavioral Sciences: An Interdisciplinary, Searchable, and Linkable Resource***, J. Wiley, New York, 2015.

MCNAMARA Barry E ve MCNAMARA Francine J, ***Keys to dealing with bullies***, Hauppauge, NY: Barron's, 1997.

METİN Mustafa, ***Kuramdan Uygulamaya Eğitimde Bilimsel Araştırma Yöntemleri***, Pegem Akademi Yayıncılık, Ankara, 2014.

MORETTI Marlene ve HOLLAND Roy, "The journey of adolescence: Transitions in self within the context of attachment relationships", (Ed. Susan M Johnson ve Valerie E Whiffen), ***Attachment Processes in Couple and Family Therapy***, Guilford Press, New York, 2003.

MICUCCI Joseph A, ***The adolescent in family therapy: Breaking the cycle of conflict and control***, Guilford, New York, 1998.

MICUCCI Joseph A, ***The Guilford family therapy series. The adolescent in family therapy: Breaking the cycle of conflict and control***, Guilford Press, New York, NY, 1998.

OLWEUS Dan, ***Bullying at school: What we know and what we can do***, Blackwell, Cambridge, 1993.

OLWEUS Dan, ***Aggression in Schools: Bullies and Whipping Boys***, Hemisphere, Washington, DC, 1978.

OLWEUS Dan ve LIMBER Susan P, "The Olweus Bullying Prevention Program: Implementation and Evaluation over Two Decades", (Ed. Shane R. Jimerson, Susan M. Swearer ve Dorothy L. Espelage), ***The International Handbook of School Bullying***, Routledge, New York, 2010.

ÖZBAY Haluk ve ÖZTÜRK Emine, ***Gençlik***, İletişim Yayıncılık A.Ş., İstanbul, 1992.

PAPALIA Diane, OLDS Sally Wendkos, FELDMAN Ruth Duskin, ***Human development***, McGraw-Hill, Boston, 1998.

PERRY Cheryl L, "Preadolescent and Adolescent Influences on Health", (Ed. Brian D. Smedley ve S. Leonard Syme), ***Promoting Health: Intervention Strategies from Social and Behavioral Research***, National Academies Press, Washington DC, 2000,

PICKHARDT Carl E, ***Surviving Your Child's Adolescence***, Wiley, New York, 2013.

RIGBY Ken, ***Bullying in Australian schools-and what to do about it***, Jessica Kingsley, London, 1997.

RIGBY Ken, ***New Perspectives On Bullying***, Jessica Kingsley Publishers, London and Philadelphia, 2002.

RUBIN Allen ve BABBIE Earl, ***Research methods for social work***, Cengage Learning, USA, 2017.

SALIVALLI Christina, KAUKIAINEN Ari, LAGERSPETZ Kirsti M. J., "Aggression in the social relations of school-aged girls and boys", (Ed. Philliph Slee ve Ken Rigby), ***Children's Peer Relations***, Routeledge, London, 1998.

SAVIN-WILLIAMS Ritch C ve BERNDT Thomas J, "Friendship and peer relations", (Ed. S. Shirley Feldman ve Glen R. Elliot), ***At the threshold: The developing adolescent***, Harvard University Press, Cambridge, 1990.

SANTROCK John W, **Adolescence**, McGraw-Hill, New York, 2001.

STEINBERG Laurence, **Age of opportunity: Lessons from the new science of adolescence**, Houghton Mifflin Harcourt, Boston, 2014.

TOMAS DE ALMEIDA Ana, "Portugal", (Ed. Peter K Smith, Y. Morita, Josune Junger-Tas, Dan Olweus, Ralph Catalano & Phillip Slee), **The nature of school bullying: A cross-national perspective**, Routledge, London and New York, 1999.

YAVUZER Haluk, **Çocuk Psikolojisi**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2007.

YAZGAN İNANÇ Banu, BİLGİN Mehmet, KILIÇ ATICI Meral, **Gelişim psikolojisi, çocuk ve ergen psikolojisi**, Pegem A Yayıncılık, Ankara, 2007.

MAKALELER

AL-RAQQAD Hanaa, "The Impact of School Bullying On Students' Academic Achievement from Teachers Point of View", **Journal of Research in International Education**, 2017, Sayı: 10(5), 1-14.

ANANT Santokh S., "The need to belong", **Canada's Mental Health**, 1966, Sayı: 14, 21-27.

ASHLEY Olivia Silber ve FOSHEE Vangie A, "Adolescent help-seeking for dating violence: prevalence, sociodemographic correlates, and sources of help", **J Adolesc Health**, 2005, Sayı: 36(1), 25-31.

ATICI Meral, "İstenmeyen Davranışlarla Başa Çıkmada Glasser'in Problem Çözme Yaklaşımının Uygulanması", **Eğilim ve Bilim**, 2003, Cilt: 28, Sayı: 128, 27-34.

Augusto Palmonari, Erich Kirchler, Maria Luisa Pombeni, Differential effects of identification with family and peers on coping with developmental tasks in adolescence. **European Journal of Social Psychology**, 1991, Sayı: 21, 381-402, s. 392.

AVCI Müjdat, "Ergenlikte Toplumsal Uyum Sorunları", **Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 2006, Cilt:7, Sayı:1, 39-64.

AZAGBA Sunday, "School bullying and susceptibility to smoking among never-trying cigarette smoking students", **Preventive Medicine**, 2016, Sayı: 85, 69-73.

BAER Judith C ve SCHMITZ Mark F, "Ethnic differences in trajectories of family cohesion for Mexican American and non-Hispanic White adolescents", **Journal of Youth and Adolescence**, 2007, Sayı: 36, 583-592.

BAGWELL Catherine L, NEWCOMB Andrew F ve BUKOWSKI William M, "Preadolescent friendship and peer rejection as predictors of adult adjustment", **Child Development**, 1998, Sayı: 69, 140-153.

BALDRY Anna Costanza ve FARRINGTON David P, "Bullies and delinquents: Personal characteristics and parental styles", **Journal of community & applied social psychology**, 2000, Sayı: 10(1) 17-23.

BALDRY Anna Costanza ve FARRINGTON David P, "Types of bullying among Italian school children", **J Adolescence**, 1999, Sayı: 22, 423-426.

BALDRY Anna Costanza, "Bullying in schools and exposure to domestic violence", **Child Abuse Negl.**, 2003, Sayı: 27(7), 713-732.

BALDWIN Jessie, ARSENEAULT Louise ve DANESE Andrea, "Childhood bullying and adiposity in young adulthood: Findings from the E-Risk Longitudinal Twin Study", **Psychoneuroendocrinology**, 2015, Sayı: 61, 1-16.

BAŞAR Murat ve ÇETİN Özer, "İlk ve orta öğretim öğrencilerinin zorba davranışlara başvurma düzeyleri ve bu davranışları öğrenme ortamlarının incelenmesi", **E-Journal of New World Sciences Academy**, 2013, Sayı: 8(4), 474-488.

BATSCHE George M ve KNOFF Howard M, "Bullies and their victims understanding a pervasive problem in the schools", **Social Psychology Review**, 1994, Sayı: 23 (2), 165-174.

BAUER Nerissa S, HERRENKOHL Todd I., LOZANO Paula, RIVARA Frederick P., HILL Karl G., and HAWKINS J. David, "Childhood bullying involvement and exposure to intimate partner violence", *Pediatrics*, 2006, Sayı: 118(2), 235-242.

BAUMEISTER Roy F ve LEARY Mark R, "The need to belong: Desire for interpersonal attachments as a fundamental human motivation", *Psychological Bulletin*, 1995, Sayı: 117, 497-529.

BEALE Andrew V, "Bullybusters: Using drama to empower students to take a stand against bullying behavior", *Professional School Counseling*, 2001, Sayı: 4, 300-306.

BENTLEY Karen M ve LI Anita, "Bully and victim problems in elementary schools and students' beliefs about aggression", *Canadian Journal of School Psychology*, 1995, Sayı: 11, 153-165.

BERAN Tanya N, "Correlates of peer victimization and achievement: An exploratory model", *Psychology in the Schools*, 2009, Sayı: 46(4), 348-361.

BERGER Christian ve RODKIN Philip C, "Group influences on individual aggression and prosociality: Early adolescents who change peer affiliations", *Journal of Social Development*, 2011, Sayı: 21 (2), 396-413.

BERGER Kathleen Stassen, "Update on bullying at school: science forgotten?", *Developmental Review*, 2007, 90-126.

BISHOP Julia A ve INDERBITZEN Heidi M, "Peer acceptance and friendship: An investigation of their relationship to self-esteem", *Journal of Early Adolescence*, 1995, Sayı: 15, 476-489.

BJORKQVIST Kaj, LAGERSPETZ Kirsti M.J., KAUKIAINEN Ari, "Do girls manipulate and boys fight? Developmental trends in regard to direct and indirect aggression", *Aggressive Behavior*, 1992, Sayı: 18(2), 117-127.

BOGART Laura M, ELLIOTT Marc N., KLEIN David J., TORTOLERO Susan R., MRUG Sylvie, PESKIN Melissa F., DAVIES Susan L., SCHINK Elizabeth T., SCHUSTER Mark A., "Peer victimization in fifth grade and health in tenth grade", *Pediatrics*, 2014, Sayı: 133(3), 440–447.

BONANNO Rina A ve HYMEL Shelley, "Beyond hurt feelings: Investigating why some victims of bullying are at greater risk for suicidal ideation", *Merrill-Palmer Quarterly*, 2010, Sayı: 56, 420–440.

BOWERS Louise, SMITH Peter K., BINNEY Valerie, "Perceived family relationships of bullies, victims and bully/victims in middle childhood", *Journal of Social and Personal Relationships*, 1994, Sayı: 11, 215- 232.

BOWES Lucy, ARSENEAULT Louise, MAUGHAN Barbara, TAYLOR Alan, CASPI Avshalom, MOFFITT Terrie E., "School, Neighborhood, and Family Factors Are Associated With Children's Bullying Involvement: A Nationally Representative Longitudinal Study", *J Am Acad Child Adolesc Psychiatry*, 2009, Sayı: 48(5), 545–553.

BOXER Paul ve TISAK Marie S, "Children's beliefs about the continuity of aggression", *Aggressive Behavior*, 2000, Sayı: 00, 1-17.

BRAVEMAN Paula A, CUBBIN Catherine, EGERTER Susan, CHIDEYA Sekai, MARCHI Kristen Skenfield, METZLER Marilyn, POSNER Sam, "Socioeconomic status in health research: one size does not fit all", *JAMA*, 2005, Sayı: 294 (22), 2879-2888.

BROWN Michael E, TREVIÑO Linda K., HARRISON David A., "Ethical leadership: A social learning perspective for construct development and testing", *Organizational Behavior and Human Decision Processes*, 2005, Sayı: 92, 117-134.

CARBONE-LOPEZ Kristin, ESBENSEN Finn-Aage, BRICK Bradley T., "Correlates and Consequences of Peer Victimization: Gender differences in direct and indirect forms of bullying", *Youth Violence and Juvenile Justice*, 2010, Sayı: 8(4), 332–350.

CARLSON Cindy, UPPAL Sarika ve PROSSER Ellie C, "Ethnic differences in processes contributing to the self-esteem of early adolescent girls", *Journal of Early Adolescence*, 2000, Sayı: 20, 44-68.

CARLYLE Kellie E ve STEINMAN Kenneth J, "Demographic differences in the prevalence, co-occurrence, and correlates of adolescent bullying at school", *J Sch Health*, 2007, Sayı: 77, 623-629.

CAVANAGH Shannon E, "Family structure history and adolescent adjustment", *Journal of Family Issues*, 2008, Sayı: 29, 944-980.

Centers for Disease Control and Prevention, "Bullying among middle and high school students—Massachusetts", 2009, *Morbidity and Mortality Weekly Report*, 2011, Sayı: 60(15), 465-471.

CERTAIN Laura ve KAHN Robert S, "Prevalence, correlates, and trajectory of television viewing among infants and toddlers", *Pediatrics*, 2002, Sayı: 109(4), 634-642.

CHAPELL Mark S, HASSELMAN Stefanie L, KITCHIN Theresa, LOMON Safiya N, MACIVER Kenneth W, SARULLO Patrick L, "Bullying in elementary school, high school, and college", *Adolescence*, 2006, Sayı: 41(164), 633-647.

CHOENAROM Chanokruthai, WILLIAMS Reg Arthur, HAGERTY Bonnie M, "The role of sense of belonging and social support on stress and depression in individuals with depression", *Archives of Psychiatric Nursing*, 2005, Sayı: 19, 18-29.

CHUBB Nancy H ve FERTMAN Carl I, "Adolescents' perceptions of belonging in their families. Families in Society", *The Journal of Contemporary Human Services*, 1992, Sayı: 73(7), 387-394.

CLAES Michel E, "Friendship and personal adjustment during adolescence", *Journal of Adolescence*, 1992, Sayı: 15, 39-55.

- CRAIG Wendy M, "The relationship among bullying, victimization, depression, anxiety and aggression in elementary school children", *Person. Individ. Diff*, 1998, Sayı: 24, 123-130.
- CRICK Nicki R ve GROTPETER Jennifer K, "Relational aggression, gender, and socialpsychological adjustment", *Child Development*, 1995, Sayı: 66(3), 710-722.
- CROSNOE Robert ve ELDER Glen H, "Family dynamics, supportive relationships, and educational resilience during adolescence", *Journal of Family Issues*, 2004, Sayı: 25, 571–602.
- CROTHERS Laura M, FIELD Julaine E., KOLBERT Jered B., "Navigating power, control, and being nice: Aggression in adolescent girls' friendships", *Journal of Counseling and Development*, 2005, Sayı: 82, 349-354.
- DALLMAN Mary F, "Chronic stress and obesity: A new view of "comfort food", *Proceedings of the National Academy of Sciences of the United States of America*, 2003, Sayı: 100(20), 11696–11701.
- DEMERAY Michelle Kilpatrick ve MALECKI Christine Kerres, "Perceptions of the frequency and importance of social support by students classified as victims, bullies, and bully/victims in an urban middle school". *School Psychology Review*, 2003, Sayı: 32, 471-489.
- DONOGHUEA Christopher, ALMEIDAB Angela, BRANDWEINB David, ROCHAC Gabriela, CALLAHAN Ian "Coping With Verbal and Social Bullying in Middle School", *The International Journal of Emotional Education*, 2014, Sayı: 6(2), 40-53.
- DORNBUSCH Sanford M, RITTER Philip L., LEIDERMAN P. Herbert, ROBERTS Donald F., FRALEIGH Michael J., "The relation of parenting style to adolescent school performance", *Child Development*, 1987, Sayı: 58, 1244-1257.

DUY Baki ve YILDIZ Mehmet Ali, "Ergenler İçin Duygu Düzenleme Ölçeği' nin Türkçe'ye Uyarlanması", *Turkish Psychological Counseling and Guidance Journal*, 2014, Sayı: 5 (41), 23-35.

EISENBERGER Naomi I, "The neural bases of social pain: Evidence for shared representations with physical pain", *Psychosomatic Medicine*, 2012, Sayı: 74(2), 126–135.

ESLEA Mike ve SMITH Peter K, "Pupil and Parent Attitudes Towards Bullying in Primary Schools", *European Journal of Psychology of Education*, 2012, Sayı: 15(2), 207-219.

ESPINOZA Guadalupe, GONZALES Nancy A., FULIGNI Andrew J., "Daily school peer victimization experiences among Mexican-American adolescents: Associations with psychosocial, physical, and school adjustment", *Journal of Youth and Adolescence*, 2013, Sayı: 42(12), 1775–1788.

FEINSTEIN Brian D, "The Dynasty Advantage: Family Ties in Congressional Elections", *Legislative Studies Quarterly*, 2010, Sayı: 35(4), 571-598.

FEKKES Minne, PIJPERS Frans I M, FREDRIKS A Miranda, VOGELS Ton, VERLOOVE-VANHORICK S Pauline, "Do bullied children get ill, or do ill children get bullied? A prospective cohort study on the relationship between bullying and health-related symptoms", *Pediatrics*, 2006, Sayı: 117(5), 1568-1574.

FORERO Roberto, MCLELLAN Lyndall, RISSEL Chris, BAUMAN Adrian, "Bullying behaviour and psychosocial health among school students in New South Wales, Australia: cross sectional survey". *BMJ.*, 1999, Sayı: 319, 344-348.

FRANK Susan J, AVERY Catherine B ve LAMAN Mark S, "Young adults' perceptions of their relationships with their parents: Individual differences in connectedness, competence and emotional autonomy", *Developmental Psychology*, 1988, Sayı: 24, 729–737.

- GIBSON Donna M ve JEFFERSON Renee N, "The effect of perceived parental involvement and the use of growth-fostering relationships on self-concept in adolescents participating in GEAR UP", **Adolescence**, 2006, Sayı: 41, 111–125.
- GINI Gianluca ve ESPELAGE Dorothy, "Peer victimization, cyberbullying, and suicide risk in children and adolescents", **JAMA Pediatrics**, 2014, Sayı: 312, 545-546.
- GINI Gianluca ve POZZOLI Tiziana, "Bullied children and psychosomatic problems: A meta-analysis", **Pediatrics**, 2013, Sayı: 132(4), 720–729.
- GINI Gianluca, "Associations between bullying behaviour psychosomatic complaints emotional and behavioural problems", **J Paediatr Child Health**, 2007, Sayı: 44(9), 492-497.
- GLOVER Derek, GOUGH Gerry, JOHNSON Michael, "Bullying In 25 Secondary Schools: Incidence, Impact And Intervention", **Educational Research**, 2000, Sayı: 42, 141-156.
- GOODENOW Carol, "Strengthening the links between educational psychology and the study of social contexts", **Educational Psychologist**, 1992, Sayı: 27, 177–196.
- GÖKLER Rıza, "Okullarda Akran Zorbalığı", **Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi**, 2009, Cilt:6 Sayı:2, 512-537,
- GRAHAM Sandra, BELLMORE Amy D, MIZE Jennifer, "Peer victimization, aggression, and their co-occurrence in middle school: Pathways to adjustment problems", **Journal of Abnormal Child Psychology**. 2006, Sayı: 34(3), 349–364.
- GRAHAM Sandra ve JUVONENI Jaana, "Self-blame and peer victimization in middle school: An attributional analysis", **Developmental Psychology**, 1998, Sayı: 34(3), 587–599.

- GRIEZEL Lucy, FINGER Linda R., BODKIN-ANDREWS Gawaian H., CRAVEN Rhonda G. & YEUNG Alexander Seeshing, "Uncovering the Structure of and Gender and Developmental Differences in Cyber Bullying", *The Journal of Educational Research*, 2012, Sayı: 105(6) 442-455.
- GROSS James J, "Emotion regulation: Past, present, future", *Cognition and Emotion*, 1999, Sayı: 13(5), 551–573.
- HAGERTY Bonnie M, WILLIAMS Reg A., COYNE James C., EARLY Margaret R., "Sense of belonging and indicators of social and psychological functioning", *Archives of Psychiatric Nursing*, 1996, Sayı: 10, 235-244.
- HAGERTY Bonnie M ve WILLIAMS Reg Arthur, "The effect of sense of belonging, social support, conflict, and loneliness on depression", *Nursing Research*, 1999, Sayı: 48, 215– 219.
- HAGERTY Bonnie, LYNCH-SAUER Judith, PATUSKY Kathleen L., BOUWSEMA Maria, COLLIER Peggy, "Sense of belonging: A vital mental health concept", *Archives of Psychiatric Nursing*, 1992, Sayı: 6, 172–177.
- HALL-LANDE Jennifer, EISENBERG Marla E, CHRISTENSON Sandra L, NEUMARK-SZTAINER Dianne, "Social isolation, psychological health, and protective factors in adolescence", *Adolescence*, 2007, Sayı: 42(166), 265-286.
- HAMPEL Petra, MANHAL Simone, HAYER Tobias, "Direct and relational bullying among children and adolescents: Coping and psychological adjustment", *School Psychology International*, 2009, Sayı: 30(5), 474-490.
- HAREL-FISCH Yossi, WALSH Sophie D, FOGEL-GRINVALD Haya, AMITAI Gabriel, PICKETT William, MOLCHO Michal, DUE Pernille, GASPARD DE MATOS Margarida, CRAIG Wendy, Members of the HBSC Violence and Injury Prevention Focus Group "Members of the HBSC Violence and Injury Prevention Focus Group (2011). Negative school perceptions and involvement in school bullying: A universal relationship across 40 countries", *Journal of Adolescence*, 2011, Sayı: 34, 639-652.

HARLOW Kirk C ve ROBERTS Roe, "An Exploration Of The Relationship Between Social And Psychological Factors And Being Bullied", *Children & Schools*, 2010, Sayı: 32(1), 15-28.

HAWKER David S ve BOULTON Michael J, "Twenty years' research on peer victimization and psychosocial maladjustment: A meta-analytic review of cross-sectional studies", *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 2000, Sayı: 41(4), 441-455.

HELSTROM Amy W, BRYAN Angela, HUTCHISON Kent E., RIGGS Paula D. & BLECHMAN Elaine A., "Tobacco and alcohol use as an explanation for the association between externalizing behavior and illicit drug use among delinquent adolescents", *Prevention Science*, 2004, Sayı: 5(4), 267-277.

Herbert Scheithauer, Tobias Hayer, Franz Petermann & Gert Jugert, Physical, verbal, and relational forms of bullying among German students: Age trends, gender differences, and correlates, *Aggressive Behavior*, 2006, Sayı: 32, 261-275, s. 262.

HINDUJA Sameer & PATCHIN Justin W, "Cyber bullying and Self-Esteem", *Journal of school health*, 2007, Sayı: 80(12), 614-621.

HOERTEL Nicolas, STRAT Yann Le, LAVAUD Pierre, LIMOSIN Frédéric, "Gender effects in bullying: Results from a national sample", *Psychiatry Research*, 2011, Sayı: 200(2-3), 921-927.

HONG Jun Sung & ESPELAGE Dorothy L, "A review of research on bullying and peer victimization in school: An ecological system analysis", *Aggression and Violent Behavior*, 2012, Sayı: 17(4), 311-322.

HOOVER John H, STRAT Yann Le, LAVAUD Pierre, LIMOSIN Frédéric, "Description of bullies/victims and effective interventions", *The Bullying Prevention Handbook*, 1996, Sayı: 2(4), 6-10.

HOUBRE Barbara, "Bullying among students and its consequences on health", *European Journal of Psychology of Education*, 2006, Sayı: 21, 183-208.

HUNTER Simon C, DURKINA Kevin, BOYLEA James M. E., BOOTHB Josephine N., RASMUSSENA Susan, “Booth, Susan Rasmussen, Adolescent bullying and sleep difficulties”, *Europe's Journal of Psychology*, 2014, Sayı: 10(4), 740–755.

HUTTUNEN Arja, SALMIVALLI Christina & LAGERSPETZ Kirsti M. J. “Friendship networks and bullying in schools”, *Annals of the New York Academy of Sciences*, 1996, Sayı: 79, 355-359.

Irene Connolly & Mona O'Moore, M, “Personality and family relations of children who bully”, *Personality and Individual Differences*, 2003, Sayı: 35, 559-567.

İLİK Durmuş Ali ve KESEN Nur Feyzal, “Ergenlerde Bağlanma ve Aile Aidyetinin İlişkinin İncelenmesi”, *Pediatric Practice and Research*, 2019, Cilt 7 , Sayı: 4, 116 – 120.

JANSEN Pauline W, VERLINDEN Marina, BERKEL Anke Dommissie-van, MIELOO Cathelijne, VAN DER ENDE Jan, VEENSTRA René, VERHULST Frank C, JANSEN Wilma & TIEMEIER Henning, “Prevalence of bullying and victimization among children in early elementary school: do family and school neighbourhood socioeconomic status matter?”, *BMC Public Health*, 2012, Sayı: 12, 494-504.

JOSEPH Stephen ve MYNARD Helen, “Development of the multidimensional peer-victimization scale”, *Aggressive Behavior*, 2000, Sayı: 26, 169-178.

JUVONEN Jaana, GRAHAM Sandra, SCHUSTER Mark A, “Bullying among young adolescents: the strong, the weak, and the troubled”, *Pediatrics*, 2003, Sayı: 112(6), 1231-1237.

KALTIALA-HEINO Riittakerttu, RIMPELÄ Matti, MARTTUNEN Mauri, RIMPELÄ Arja & RANTANEN Päivi, “Bullying, depression, and suicidal ideation in Finnish adolescents: School survey”, *BMJ Clinical Research*, Sayı: 319(7206), 348-51.

KANETSUNA Tomoyuki, SMITH Peter K, MORITA Yohji, "Coping with bullying at school: children's recommended strategies and attitudes to school-based interventions in England and Japan", **Aggressive Behavior**, 2006, Sayı: 32(6), 570-580.

KARACA Kasım, "Ortaokullarda akran zorbalığının yaygınlığının ve zorba-mağdurların depresyon ve anksiyete düzeylerinin incelenmesi", **Ekev Akademi Dergisi**, 2019, Sayı: 78, 315-330.

KARATAŞ Hülya ve ÖZTÜRK Candan, "Relationship between bullying and health problems in primary school children", **Asian Nurs Res (Korean Soc Nurs Sci)**, 2011, Sayı: 5, 81-87.

KARTAL Hülya ve BİLGİN Asude, "İlköğretim öğrencilerine yönelik bir zorbalık karşıtı program uygulaması: okulu zorbalıktan arındırma programı", **Eğitimde Kuram ve Uygulama**, 2007, Sayı: 3(2), 207-227.

KEPENEKÇİ Yasemin ve ÇINKIR Şakir, "Bullying Among Turkish High School students", **Child Abuse and Neglect**, 2006, Cilt 30, Sayı: 30, 193-204.

KIBRIYA Shahriar, XU Zhicheng Phil, ZHANG Yu, "The impact of bullying on educational performance in Ghana: A Bias-reducing Matching Approach", **Agricultural and Applied Economics Association**, 2015, 1-30.

KIDGER Judi, HERON Jon, LEON David A, TILLING Kate, LEWIS Glyn, GUNNELL David, "Self-reported school experience as a predictor of self-harm during adolescence: A prospective cohort study in the south west of England (ALSPAC)", **Journal of Affective Disorders**, 2015, Sayı: 173, 163–169.

KING Valarie, BOYD Lisa M., THORSEN Maggie L., "Adolescents' perceptions of family belonging in stepfamilies", **Journal of Marriage and Family**, 2015, Sayı: 77, 761-774.

KING Valarie, BOYD Lisa M ve PRAGG Brianne, "Parent-adolescent closeness, family belonging, and adolescent well-being across family structures", **J Fam Issues**, 2018, Sayı: 39(7), 2007–2036.

KIRAN-ESEN Binnaz, "Analyzing peer pressure and self-efficacy expectations among adolescents", ***Social Behavior and Personality: An international journal***, 2012, Sayı: 40, 1301-1310.

KISSANE Melissa ve MCLAREN Suzanne, "Sense of belonging as a predictor of reasons for living among older adults", ***Death Studies***, 2006, Sayı: 30, 243–258.

KISTNER Janet A, COUNTS-ALLAN Carla, DUNKEL Stephanie, DREW Catherine Hardee, DAVID-FERDON Corinne, LOPEZ Cristina, "Sex differences in relational and overt aggression in the late elementary school years", ***Aggressive Behavior***, 2010, Sayı: 36, 282-291.

KLEIN William M, "Objective standards are not enough: Affective, self-evaluative, and behavioral responses to social comparison information", ***Journal of Personality and Social Psychology***, 1997, Sayı: 72(4), 763–774.

KOWALSKI Robin M ve LIMBER Susan P, "Electronic bullying among middle school students", ***Journal of Adolescent Health***, 2007, Sayı: 41, 22-30.

KOWALSKI Robin ve LIMBER Susan P, "Psychological, physical, and academic correlates of cyberbullying and traditional bullying", ***Journal of Adolescent Health***, 2013, Sayı: 53(1), 13–20.

KÖSE Nihat, "Ergenlerde akran ilişkilerinin mutluluk düzeyine etkisi", ***İnönü Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Dergisi***, 2015, Cilt: 2 (4), 1-6.

KRISTENSEN Sandie M ve SMITH, Peter K, "The use of coping strategies by Danish children classed as bullies, victims, bully/victims, and not involved, in response to different (hypothetical) types of bullying", ***Scandinavian Journal of Psychology***, 2003, Sayı: 44(5), 479-488.

KUMPULAINEN Kirsti, RÄSÄNEN Eila, HENTTONEN Irmeli, ALMQVIST Fredrik, KRESANOV Kaija, LINNA Sirkka-Liisa, MOILANEN Irma, PIHA Jorma, PUURA Kaija, TAMMINEN Tuula, "Bullying and psychiatric symptoms among elementary school-age children", ***Child Abuse & Neglect***, 1998, Sayı: 22, 705-717.

KUPERSMIDT Janis B ve COIE John D, "Preadolescent peer status, aggression, and school adjustment as predictors of externalizing problems in adolescence", **Child Development**, 1990, Sayı: 61, 1350- 1363.

LAGERSPETZ Kirsti M J, BJÖRKQVIST Kaj, PELTONEN Tarja, "Is indirect aggression typical of females? Gender differences in aggressiveness in 11-to 12-year-old children", **Aggressive Behavior**, 1988, Sayı: 14(6), 403-414.

STEINBERG Laurence, ELMEN Julie D., MOUNTS Nina S., "Authoritative parenting, psychosocial maturity, and academic success among adolescents", **Child development**, 1989, 1424-1436.

LAZARUS Richard ve FOLKMAN Susan, "Transactional theory and research on emotions and coping. In L. Laux & O. Vossel (Eds.), Personality in biographical stress and coping research", **European Journal of Personality**, 1987, Sayı: 1, 141-169.

LEAKE Valerie Stephens, "Personal, familial, and systemic factors associated with family belonging for stepfamily adolescents", **Journal of Divorce & Remarriage**, 2007, Sayı: 47, 135–155.

LI Qing, "Cyberbullying in Schools: A Research of Gender Differences", **School Psychology International**, 2006, Sayı: 27(2), 157-170.

LIANG Holan, FLISHER Alan J, LOMBARD Carl, "Bullying, violence, and risk behavior in South-African school students", **Child Abuse & Neglect**, 2007, Sayı: 31(2), 161-171.

LIPPOLD Melissa A, HUSSONG Andrea, FOSCO Gregory M., RAM Nilam "Lability in the Parent's Hostility and Warmth Toward Their Adolescent: Linkages to Youth Delinquency and Substance Use", **Developmental Psychology**. 2017, Sayı: 56(2), 348-361.

LOEBER Rolf ve DISHION Thomas J, "Boys who fight at home and school: Family conditions influencing cross-setting consistency", **Journal of Consulting and Clinical Psychology**, 1984, Sayı: 52 (5), 759-768.

MANZI Claudia, VIGNOLES Vivian L., REGALIA Camillo, SCABINI Eugenia, “Cohesion and Enmeshment Revisited: Differentiation, Identity, and Well-Being in Two European Cultures”, *Journal of Marriage and Family*, 2006, Sayı: 68(3), 673–689.

MARKUS Hazel Rose ve NURIUS Paula, “Possible selves”. *American Psychologist*, 1986, Sayı: 41, 954-969.

MARSHAL Michael P ve CHASSIN Laurie, “Peer influence on adolescent alcohol use: The moderating role of parental support and discipline”, *Applied Developmental Science*, 2000, Sayı: 4(2), 80-88.

MAVİLİ Aliye, KESEN Nur Feyzal, DAŞBAŞ Serap, “Aile Aidiyeti Ölçeği: Bir ölçek geliştirme çalışması”, *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 2014, Cilt: (33), 29-45.

MAXWELL Kimberly A, “Friends: The role of peer influence across adolescent risk behaviors”, *Journal of Youth and Adolescence*, 2002, Sayı: 31, 267–277.

MCCALLION Gail ve FEDER Jody, “Student bullying: Overview of research, federal initiatives, and legal issues”, *Congressional Research Service*, 2013, 1–29.

MELLOR David, STOKES Mark, FIRTH Lucy, HAYASHI Yoko, CUMMINS Robert, “Need for belonging, relationship satisfaction, loneliness, and life satisfaction”, *Personality and Individual Differences*, Sayı: 45, 213–218.

MENESINI Ersilia, ESLEA Mike J, SMITH Peter K., GENTA Maria Luisa, GIANNETTI Enrichetta, FONZI Ada, COSTABILE Angela, “Cross-national comparison of children’s attitudes towards bully/victim problems in school”, *Aggressive Behaviour*, 1997, Sayı: 23, 245-257.

MERZ Eva-Maria ve JAK S, “The long reach of childhood. Childhood experiences influence close relationships and loneliness across life”, *Adv. Life Course Res*, 2013, Sayı: 18, 212–222.

MEYER-ADAMS Nancy ve CONNER Bradley T, "School Violence: Bullying Behaviors and the Psychosocial School Environment in Middle Schools", *Children & Schools*, 2008, Sayı: 30(4), 211-221.

MODECKI Kathryn Lynn, MINCHIN Jeannie, HARBAUGH Allen G, GUERRA Nancy G, RUNIONS Kevin C, "Bullying prevalence across contexts: A meta-analysis measuring cyber and traditional bullying", *Journal of Adolescence Health*, 2014, Sayı: 55, 602-611.

MORGAN Zoe, FLETCHER Lynn, WADSWORTH Michael E.J., "The effects of parent-child relationships on later life mental health status in two national birth cohorts", *Social Psychiatry and Psychiatric Epidemiology*, 2012, Sayı: 47, 1707-1715.

MOUTTAPA Michele, VALENTE Tom, GALLAHER Peggy, ROHRBACH Louise Ann, UNGER Jennifer B, "Social network predictors of bullying and victimization". *Adolescence*, 2004, Sayı: 39, 315-336.

MYNARD Helen ve JOSEPH Stephen, "Bully/Victim problem and their association with Eysenck's personality dimensions in 8 to 13 years-olds", *British Journal of Educational Psychology*, 1997, Sayı: 67(1), 51-54.

NANSEL Tonja, OVERPECK Mary, PILLA Ramani S., RUAN W. June, SIMONS-MORTON Bruce, SCHEIDT Peter, "Bullying Behaviors Among US Youth: Prevalence and Association with Psychosocial Adjustment", *JAMA*, 2001, Sayı: 285(16), 2094-2100.

NISHINA Adrienne, JUVONEN Jaana, WITKOW Melissa R, "Sticks and stones may break my bones, but names will make me feel sick: The psychosocial, somatic, and scholastic consequences of peer harassment", *Journal of Clinical Child and Adolescent Psychology*, 2005, Sayı: 34 (1), 37-48.

O'KOON Jeffrey, "Attachment to parents and peers in late adolescence and their relationship with self-image", *Adolescence*, 1997, Sayı: 32, 471-482.

- OLAFSEN R N ve VÍEMERÖ V, "Bully/Victim problems and coping with stres in school among 10-to-12 year old pupils in Aland, Finland", **Aggressive Behavior**, 2000, Sayı: 26, 57-65.
- OLWEUS Dan, "A profile of bullying at school", **Educational Leadership**, 2003, Sayı: 60(6) 12-17.
- OLWEUS Dan, "Bully/Victim Problems in School", **Prospects**, 26(2), 1996, 331-359.
- ORPINAS Pamela, HORNE Arthur M ve STANİSZEWSKI Deborah, "School bullying: Changing the problem by changing the school", **School Psychology Review**, 2003, Sayı: 32, 431-444.
- OWENS Laurence, SHUTE Rosalyn, SLEE Phillip, "Guess what I just heard!": Indirect aggression among teenage girls in Australia", **Aggressive Behavior**, 2000, Sayı: 26(1), 67-83.
- PAUL Simone, SMITH Peter K ve BLUMBERG Herbert H, "Comparing student perceptions of coping strategies and school interventions in managing bullying and cyberbullying incidents", **Pastoral Care in Education**, 2012, Sayı: 30(2), 127-146.
- PEPLER Debra, JIANG Depeng, CRAIG Wendy, CONNOLLY Jennifer, "Developmental trajectories of bullying and associated factors", **Child Dev.**, 2008, Sayı: 79(2), 325-38.
- PETERSEN Jennifer ve HYDE Janet Shibley, "A longitudinal investigation of peer sexual harassment victimization in adolescence", **Journal of Adolescence**, 2009, Sayı: 32(5), 1173-1188.
- PİŞKİN Metin, "Ankara'daki ilköğretim öğrencileri arasında akran zorbalığının incelenmesi", **Eğitim ve Bilim**, 2010, Sayı: 35(156), 175-189.
- PİŞKİN Metin, "School bullying: Definiton, types and relational factors and measures", **Educ Sci Theor Pract**, 2002, Sayı: 2, 531-562.

- PRINSTEIN Mitchell J, BOERGERS Julie & VERNBERG Eric M., "Overt and relational aggression in adolescents: Social-psychological adjustment of aggressors and victims", *Journal of Clinical Child Psychology*, 2001, Sayı: 30(4), 479-491.
- RADLIFF Kisha M, WHEATON Joe E, ROBINSON Kelly, MORRIS Julie, "Illuminating the relationship between bullying and substance use among middle and high school youth", *Addict Behav*, 2012, Sayı: 37(4), 569-572.
- REPETTI Rena L, TAYLOR Shelley E ve SEEMAN Teresa E, "Risky Families: Family Social Environments and the Mental and Physical Health of Offspring", *Psychological Bulletin*, 2002, Sayı: 128, 330-366.
- RESNICK Michael D, BEARMAN Peter S., BLUM Robert Wm., BAUMAN Karl E., HARRIS Kathleen M., JONES Jo, TABOR Joyce, BEUHRING Trish, SIEVING Renee E., SHEW Marcia, IRELAND Marjorie, BEARINGER Linda H., UDRY J. Richard, "Protecting adolescents from harm. Findings from the National Longitudinal Study on Adolescent Health", *JAMA: Journal of the American Medical Association*, 1997, Sayı: 278(10), 823-832.
- RETTEW David C ve PAWLOWSKI Sara, "Bullying", *Child and adolescent psychiatric clinics of North America*, 2016, Sayı: 25(2), 235-242.
- RIGBY Ken, "Consequences of bullying in schools", *Can J Psychiatry*, 2003, Sayı: 48, 583-590.
- RIGBY Ken, "Why do some children bully at school? The contributions of negative attitudes towards victims and the perceived expectations of friends, parents and teachers", *Social Psychology International*, 2004, Sayı: 25, 287-300.
- RIVERS Ian ve SMITH Peter K, "Types of bullying behaviour and their correlates", *Aggressive Behavior*, 1994, Sayı: 20(5), 359-368.
- ROTH Susan ve COHEN Lawrence J, "Approach, avoidance, and coping with stress", *American Psychologist*, 1986, Sayı: 41(7), 813-819.

- RUEGER Sandra Yu, MALECKI Christine Kerres, DEMARAY Michelle Kilpatrick, "Stability of peer victimization in early adolescence: Effects of timing and duration", *Journal of School Psychology*, 2011, Sayı: 49(4), 443–464.
- SALMIVALLI Christina ve NIEMINEN Eija, "Proactive and reactive aggression among school bullies, victims, and bully-victims", *Aggressive Behavior*, 2002, Sayı: 28, 30-44.
- SALMIVALLI Christina, "Group view on victimization: Empirical findings and their implications", (Ed. Jaana Juvonen & Sandra Graham), *Peer harassment in school: The plight of the vulnerable and victimized*, Guilford Press, New York, 2001, 398– 419.
- SCHULTHEISS Donna E. Palladino ve BLUSTEIN David L, "Role of adolescent–parent relationships in college student development and adjustment", *Journal of Counseling Psychology*, 1994, Sayı: 41(2), 248–255.
- SCHWARTZ David, DODGE Kenneth A., PETTIT Gregory S. & BATES John E., "The Early Socialization of Aggressive Victims of Bullying, Child Development", *Cilt: 68*, Sayı: 4, 665-675.
- SCHWARTZ David, HOPMEYER Andrea, NAKAMOTO Jonathan, TOBLIN Robin L. "Victimization in the peer group and children's academic functioning", *Journal of Educational Psychology*, 2005, Sayı: 97(3), 425–435.
- SCHWARTZ David, "Subtypes Of Victims And Aggressors In Children's Peer Groups", *Journal Of Abnormal Child Development*, 2000, Sayı: 68, 665-675.
- SEIXAS Raquel, COELHO Joaquim ve NICOLAS-FISCHER Gustave, "Bullies, victims and bully-victims impact on health profile", *Educação, Sociedade & Culturas*, 2013, Sayı: 38, 53-75.
- SELEKMAN Jeremy B, "Safeguarding relationships to promote belonging and health in modern society", *Dissertation Abstract International*, 1998, Sayı: 66(09), 5105B.

- SESSA Frances M ve STEINBERG Laurence, "Family structure and the development of autonomy during adolescence", *Journal of Early Adolescence*, 1991, Sayı: 11, 38-55.
- SHUJJA Sultan, ATTA Mohsin & SHUJJAT Jawwad Muhammad, "Prevalence of Bullying and Victimization among Sixth Graders with Reference to Gender, Socio-economic Status and Type of Schools", *J Soc Sci*, Sayı: 38(2), 159-165.
- SLABY Ronald G & GUERRA Nancy G, "Cognitive mediators of aggression in adolescent offenders: I. Assessment", *Developmental Psychology*, 1988, Sayı: 24(4), 580–588.
- SMITH Peter K, TALAMELLI Lorenzo, COWIE Helen, NAYLOR Paul, CHAUHAN Preeti, "Profiles of non-victims, escaped victims, continuing victims and new victims of school bullying", *British Journal of Educational Psychology*, 2004, Sayı: 74, 565–581.
- SMITH Thomas Ewin, "Adolescent gender differences in time alone and time devoted to conversation", *Adolescence*, 1997, Sayı: 26, 83-87.
- SMOKOWSKI Paul R ve KOPASZ Kelly Holland, "Bullying in school: an overview of types, effects, family characteristics and intervention strategies", *Children & Schools*, 2005, Sayı: 27, 101-110.
- SOLBERG Mona E ve OLWEUS Dan, "Prevalence estimation of school bullying with the Olweus Bully/Victim Questionnaire", *Aggressive Behavior*, 2003, Sayı: 29. 239-268.
- SOURANDER Andre, JENSEN Peter, RÖNNING John A., ELONHEIMO Henrik, NIEMELÄ Solja, HELENIUS Hans, KUMPULAINEN Kirsti, PIHA Jorma, TAMMINEN Tuula, MOILANEN Irma, ALMQVIST Fredrik, "Childhood bullies and victims and their risk of criminality in late adolescence: the Finnish From a Boy to a Man study", *Arch Pediatr Adolesc Med*, 2007, Sayı: 161(6), 546-552.

- SPENCER Nick J, "Disentangling the effects of different components of socioeconomic status on health in early childhood", **J Epidemiol Community Health**, 2005, Sayı: 59 (1), 2-10.
- STEINBERG Laurence, "We know some things: Parent-adolescent relations in retrospect and prospect", **Journal of Research in Adolescence**, 2001, Sayı: 11(1), 1-19.
- SUTTON Jon, SMITH Peter K ve SWETTENHAM John, "Social cognition and bullying: Social inadequacy or skilled manipulation?", **British Journal of Developmental Psychology**, 1999, Sayı: 17, 435-450.
- SWEARER, Susan M., SONG Samuel Y., CARY Paulette Tam, EAGLE John W., MICKELSON William T., "Psychosocial Correlates in Bullying and Victimization: The Relationship Between Depression, Anxiety, and Bully/Victim Status", **Journal of Emotional Abuse**, 2001, Sayı: 2(2/3), 95-121.
- ŞENTÜRK Ünal, "Parçalanmış Aile Çocuklarının Eğitimdeki Başarı/Başarısızlık Durumu", **Sosyal Politika Çalışmaları**, 2012, Cilt 7, Sayı: (29).
- ŞİRVANLI-ÖZEN Dilek, "Ergenlerde akran zorbalığına maruz kalmanın yaş, çocuk yetiştirme stilleri ve benlik imgesi ile ilişkisi", **Türk Psikoloji Dergisi**, 2006, Sayı: 58, 77-94.
- TENENBAUM Laura S, VARJAS Kris, MEYERS Joel, PARRIS Leandra, "Coping strategies and perceived effectiveness in fourth through eighth grade victims of bullying", **School Psychology International**, 2011, Sayı: 32(3), 263–287.
- THARP-TAYLOR Shannah, HAVILAND Amelia, D'AMICO Elizabeth J., "Victimization from mental and physical bullying and substance use in early adolescence", **Addictive Behaviours**, 2009, Sayı: 34(6), 561-567.
- THOMPSON Ross A, "Emotion regulation: A theme in search of definition. Monographs of the Society for Research", **Child Development**, 1994, Cilt 59(2-3), Sayı: 25–52, 250–283.

- TIPIRDAMAZ SİPAHİ Hilal ve KARABABA Ali Osman, “Olweus öğrenciler için akran zorbalığı anketinin Türkçeye ve Türkiye’ye uyarlanması ve geçerlilik, güvenirlik analizi”, **Ege Tıp Dergisi**, 2018, Sayı: 57(4), 222-227.
- TOTAN Tarık ve YÖNDEM Zeynep Deniz, “Ergenlerde zorbalığın anne, baba ve akran ilişkileri açısından incelenmesi”, **Ege Eğitim Dergisi**, 2007, Sayı: 8(2), 53–68.
- TURAL HESAPÇIOĞLU Selma ve YEŞİLOVA Habibe, “Lise öğrencilerinin zorbalığa ve zorbalara ilişkin duyguları, düşünceleri ve tutumları”, **Anadolu Psikiyatri Dergisi**, 2015, Sayı: 16, 284-293.
- UNDHEIM Anne M & SUND A M, “Prevalence of bullying and aggressive behavior and their relationship to mental health problems among 12- to 15-year-old Norwegian adolescents”, **Eur Child Adolesc Psychiatry**, 2010, Sayı: 19(11), 803-811.
- VAILLANCOURT Tracy, HYMEL Shelley ve MCDOUGALL Patricia, “The biological underpinnings of peer victimization: Understanding why and how the effects of bullying can last a lifetime”, **Theory Into Practice**, 2013, Sayı: 52(4), 241–248.
- VAN GEEL Mitch, GOEMANS Anouk, VEDDER Paul H., “The relation between peer victimization and sleeping problems: A meta-analysis”, **Sleep Medicine Reviews**, 2015, Sayı: 27, 89–95.
- VANDELEUR Caroline, JEANPRÊTRE Nicolas, PERREZ Meinrad ve SCHOEBI Dominik, “Cohesion, satisfaction with family bonds, and emotional well-being in families with adolescents”, **Journal of Marriage and Family**, 2009, Sayı: 71, 1205–1219.
- VAN ORDEN Kimberly A, WITTE Tracy K., CUKROWICZ Kelly C., BRAITHWAITE Scott, SELBY Edward A., & JOINER, JR. Thomas E., “The Interpersonal Theory of Suicide”, **Psychological Review**, 2010, Sayı: 117(2), 575-600.
- VAZSONYI Alexander T, MACHACKOVA Hana, SEVCIKOVA Anna, SMAHEL David, CERNA Alena, “A Cyberbullying in context: direct and indirect effects

by low self-control across 25 European countries”, *Euro J Dev Psychol*, 2012, Sayı: 9, 210-227.

WAASDORP Tracy Evian, PAS Elise T., ZABLOTSKY Benjamin, BRADSHAW Catherine P., “Ten-Year Trends in Bullying and Related Attitudes Among 4th- to 12th Graders”, *Pediatrics*, 2017, Sayı: 139(6), 1-8.

WAASDORP Tracy Evian ve BRADSHAW Catherine P, “Examining variation in adolescent bystanders’ responses to bullying”, *School Psychology Review*, 2018, Sayı: 47.

WEICH Scott, PATTERSON Jacoby, SHAW Richard, STEWART-BROWN Sarah, “Family relationships in childhood and common psychiatric disorders in later life: Systematic review of prospective studies”, *Br. J. Psychiatry*, 2009, Sayı: 194, 392–398.

WHO, “Prevention of bullying-related morbidity and mortality: a call for public health policies”, *Bulletin of the World Health Organization*, 2010, Sayı: 88, 403-403.

WILSON Michael L, DUNLAVY Andrea C, BERCHTOLD André, “Determinants for bullying victimization among 11– 16-year- olds in 15 low- and middle-income countries: A multi-level study”, *Soc Sci*, 2013, Sayı: 2, 208–220

YAMAN Ömer Miraç, “Uyuşturucu Madde Bağımlısı Gençlerin Aile İçi İlişkilere Yönelik Görüşleri: Esenler-Bağcılar Örneği”, *The Turkish Journal on Addictions*, 2014, 1(1), 99-132.

YAZICI Saadet, DOLGUN Gülümser, ÖZTÜRK Yıldız, YILMAZ Fatma, “The level of knowledge and behavior of adolescent male and female students in Turkey on the matter of reproductive health”, *Sex Disabil*, 2011, 29, 217-227.

YEUNG Rachel ve LEADBEATER Bonnie, “Adults make a difference: The protective effects of parent and teacher emotional support on emotional and behavioural problems of peer-victimized adolescents”, *Journal of Community Psychology*, 2010, Sayı: 38(1), 80-98.

YÖNDEM Zeynep Deniz ve TOTAN Tarık, Ergenlerde stresle başetme ve zorbalık, **Çukurova Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**, 2008, Cilt: 3(35), 28-37.

TEZLER

AKÇIL Sinem, Ortaöğretim 7. Ve 8. Sınıf Öğrencilerinde Akran Zorbalığı (Sosyo – Ekonomik Açıdan Farklı İki Bölgede Bulunan Ortaöğretim 7. ve 8. Sınıf Öğrencilerinin Karşılaştığı Akran Zorbalığının Karşılaştırılması), Haliç Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2015, (**Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi**).

AKTUĞ Taylan, Ergenlerde akran baskısı ve benlik saygısının incelenmesi, Mersin Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mersin, 2006, (**Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi**).

ALPTEKİN Duygu, Toplumsal Aidiyet ve Gençlik: Üniversite Gençliğinin Aidiyeti Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 2011 (**Yayımlanmış Doktora Tezi**)

ARSLAN Sevda, Lise Öğrencilerinde Öz-Kavram ve Aile İlişkinin Akran Zorbalığına Etkisi, İstanbul Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, 2008, (**Yayımlanmamış Doktora Tezi**).

BAŞAR Gizem G, Ergenlerin aile aidiyeti ve ebeveyn ilişkileri ile ahlaki olgunluk düzeyleri arasındaki ilişkilerin incelenmesi, Karabük Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Karabük, 2019, (**Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi**).

Berna Çetinkaya, İlköğretim İkinci Kademe Öğrencilerinde Siber Zorbalığın Yaygınlığı, Selçuk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Konya, 2010, s. 4 (**Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi**)

BULGURCU Sunay, İstanbul ilinde bir ilköğretim okulunda 6-8. Sınıflarda akran zorbalığı sıklığının araştırılması, İstanbul Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, 2011, (**Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi**).

DAŞCI Elif, Bilişsel Duygu Düzenleme Stratejilerinin Ebeveyn Kontrolü ile Akran İlişkileri ve Akran Baskısı Arasındaki İlişkide Aracılık Rolünün İncelenmesi, Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara, 2015, (**Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi**).

DÖLEK Nevin, Öğrencilerde zorbaca davranışların araştırılması ve bir önleyici program modeli, Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, 2002, (**Yayımlanmış Doktora Tezi**).

ERGÜN Deniz, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde Ortaöğretim 6., 7., Ve 8. Sınıf Öğrencilerinde Akran Zorbalığı Yaygınlığı Ve Risk Faktörlerinin Belirlenmesi, İstanbul Üniversitesi, Adli Tıp Enstitüsü, İstanbul, 2011, (**Yayımlanmış Doktora Tezi**).

GENÇ Gülten, Genel liselerde akran zorbalığı ve yönetimi, İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya, 2007, (**Yayımlanmamış Doktora Tezi**).

GÖKÇEDAĞ Sevda, Lise Öğrencilerinin Okul Başarısı ve Kaygı Düzeyi Üzerine Ana Baba Tutumlarının Etkilerinin Belirlenip Karşılaştırılması, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 2001, (**Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi**).

GÖKLER Rıza, İlköğretim öğrencilerinde akran zorbalığının bazı değişkenler açısından incelenmesi, Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara, 2007, (**Yayımlanmış Doktora Tezi**).

GÖNÜLTAŞ Osman, Ortaokul Son Sınıf Öğrencilerinin Öfke ve Saldırganlık Düzeylerinin Bazı Değişkenlere Göre İncelenmesi, Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana, (**Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**).

GÜLTEKİN Zeynep, Akran Zorbalığı Belirleme Ölçeği Geliştirme Çalışması, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2003, (**Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi**).

GÜLTEKİN Zeynep, Akran Zorbalığı Belirleme Ölçeği Geliştirme Çalışması, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara Hacettepe Üniversitesi, Ankara, 2003, (**Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi**).

KAYA Şule, Ergenlerde Ana-Babaya Bağlanma Örüntüsünün Benlik Saygısı ve Yalnızlık ile İlişkisi. F. S. M. Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2017 **(Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi)**.

KEPENEKÇİ Yasemin ve ÇINKIR Şakir, Lise Düzeyinde Öğrenciler Arasında Kabagüç, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi, Ankara, 2001, **(Yayımlanmamış Araştırma Raporu)**.

KURT Zeynep, İlköğretim 3, 4 ve 5. Sınıf öğrencilerinde akran zorbalığı ve sosyal beceriler arasındaki ilişkiyi etkileyen ve bu ilişkiye eşlik eden faktörler ile birlikte incelenmesi, Işık Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2019, **(Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi)**.

MERMER Filiz, Ortaöğretim öğrencilerinde akran çatışmasının incelenmesi, Gaziantep Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Gaziantep, 2012 **(Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi)**.

POLAT Ozan, Ergenlerde aile aidiyetinin psiko-sosyal değişkenler bakımından incelenmesi, Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir, 2019, **(Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi)**.

SARIBEYOĞLU Nuriye Sevda, Lise Öğrencilerinde Aile İçi Çocuk İstismarı İle Zorbalık Arasındaki İlişkinin İncelenmesi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007, **(Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi)**.

SHAFIQ Muhammad, Anne çocuk bağlanması ve aile durumu, Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesi. Ankara, 2010, **(Yayımlanmamış Uzmanlık Tezi)**.

SHLOMI Hilla, The Relationship between Childhood Family Instability, Secure Attachment, and the Sense of Belonging of Young Adults, University of British Columbia, Okanagan, Vancouver, Canada, 2010, **(Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi)**.

SUKUT Özge, Lise öğrencilerinde akran istismarı, Haliç Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, 2009, **(Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi)**.

TIPIRDAMAZ SİPAHİ Hilal, İzmir ili Bornova ilçesinde ilköğretim 6. Ve 7. Sınıf öğrencilerinde akran zorbalığı, etkileyen ve eşlik eden faktörler, Ege Üniversitesi, Tıp Fakültesi, İzmir, 2008, (**Yayımlanmış Doktora Tezi**).

TOTAN Tarık, Ergenlerde zorbalığın anne, baba ve aile ilişkileri açısından incelenmesi, Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bolu, 2008, (**Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi**).

TURGUT A, The relationship between bullying tendency, parental acceptance rejection, and self-concept among seventh grade students, Boğaziçi Üniversitesi, İstanbul, Türkiye, 2005, (**Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**)

ÜNAL Nilüfer, Akran zorbalığı ile ergenlerin algıladıkları aile işlevselliğinin incelenmesi, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara, 2019, (**Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi**).

ÜNÜVAR Ayşe, Lise Öğrencilerinin Algıladıkları Ana-Baba Tutumları ile Kendine Saygı Düzeylerinin İncelenmesi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 2007, (**Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi**).

WILKES Steve J, The relationship between involvement in extracurricular activities and a sense of belonging in middle school students, University of Wisconsin-Stout, Menomonie, 1995, (**Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**).

BİLDİRİLER

American Psychological Association (APA), **Bullying**, APA, Washington, DC, US, 2014.

Center for Disease Control, **National Center for Injury Prevention and Control Preventing bullying**, CDC, 2017, <https://www.cdc.gov/violenceprevention/pdf/bullying-factsheet508.pdf>

HINDUJA Sameer ve PATCHIN Justin W, **Cyberbullying: emotional and psychological consequences**, Cyberbullying Research Center, 2009.

National Center for Education Statistics, **Indicators of School Crime and Safety: 2016. U.S. Department of Education**, NCES, U.S, 2016.

NORTON Chris, **What is the Definition of Relational Bullying / Social Bullying - BRIM Anti-Bullying Software**, BRIM Anti-Bullying Software, 2016.

OECD, **PISA 2015 Results (Volume III): Students' Well-Being**, OECD Publishing, Paris, 2017.

PİŞKİN Metin, "Okullarımızda yaygın bir sorun: akran zorbalığı" **7. Ulusal Psikolojik Danışma ve Rehberlik Kongresi Bildiri Özetleri Kitabı**, 09-11 Temmuz 2003, İnönü Üniversitesi, Malatya, 2003, 125- 126.

UNESCO, **School-related Gender-based Violence is Preventing the Achievement of Quality Education**, UNESCO, Paris, 2017.

U.S. Department of Health and Human Services, **Youth Violence: A Report of Surgeon General**, Department of Health and Human Services, Rockville, MD, 2001.

WHO, **Health Policy Children and Adolescents, No:5**, Bulletin of the World Health Organization, 2008.
http://www.euro.who.int/__data/assets/pdf_file/0005/53852/E91416.pdf

YURTAL Filiz ve CENKSEVEN Fulya, "İlköğretim Okullarında Zorbalığın İncelenmesi" **1. Şiddet Ve Okul: Okul Ve Çevresinde Çocuğa Yönelik Şiddet Ve Alınabilecek Tedbirler Uluslararası Katılımlı Sempozyumu**, İstanbul, 2005.

İNTERNET KAYNAKLARI

<https://www.havenwoodacademy.org/what-leads-girls-to-be-targeted-by-bullies-or-become-one-themselves/> (Erişim Tarihi: 21.04.2020)

<https://www.unicef.org/turkey/bas%C4%B1n-b%C3%BCltenleri/unicef-d%C3%BCnyadaki-gen%C3%A7lerin-yar%C4%B1s%C4%B1-okulda-ve-okul-%C3%A7evresinde-akran-%C5%9Fiddetine-maruz> (Erişim Tarihi: 15.01.2020)

<https://www.psychologytoday.com/intl/basics/adolescence> (Erişim Tarihi: 02.12.2019)

<http://www.who.int> (Erişim Tarihi: 02.12.2019)

<http://www.unesco.org> (Erişim Tarihi: 02.12.2019)

EKLER

Kişisel Bilgi Formu

1- Yaşınız:

2- Anneniz en son hangi okulu bitirdi?

- a) Okula gitmedi
- b) İlkokul
- c) Ortaokul
- d) Lise
- e) Üniversite

3- Babanız en son hangi okulu bitirdi?

- a) Okula gitmedi
- b) İlkokul
- c) Ortaokul
- d) Lise
- e) Üniversite

4- Sizce sınıf arkadaşlarınızla kıyaslandığında genel olarak öğretmenleriniz okul başarınız hakkında ne düşünüyor?

- a) Çok iyi
- b) İyi
- c) Orta
- d) Ortanın altında

5- Hiç sigara içtin mi?

- a) Evet
- b) Hayır

OLWEUS ÖĞRENCİLER İÇİN AKRAN ZORBALIĞI ANKETİ

Bu kitapçıkta okuldaki hayatınızla ilgili sorular bulacaksınız. Her soru için çeşitli yanıtlar var. Okul hakkındaki duygularınızı en iyi anlatan yanıtın yanındaki yuvarlağa X (çarpı) işareti koyarak soruyu yanıtla. Eğer okulu gerçekten sevmiyorsan “Okulu hiç sevmiyorum” yanıtının yanındaki yuvarlağa X (çarpı) işareti koy. Eğer okulu gerçekten seviyorsan “Okulu çok seviyorum” yanıtının yanındaki yuvarlağa X işareti koy ve bu şekilde soruları yanıtlamaya devam et. Her bir soru için yalnızca bir kutucuğu işaretle. İşaretlerinin kutucuğun içinde kalmasına dikkat et.

Şimdi okul hakkındaki duygularınızı en iyi anlatan yanıtın yanındaki yuvarlağa X işareti koyarak soruyu yanıtla.

- Okulu ne kadar seversin?

- Okulu hiç sevmiyorum
- Okulu sevmiyorum
- Okulu ne seviyorum ne de sevmiyorum
- Okulu seviyorum
- Okulu çok seviyorum

Soruların çoğu yaz tatilinden ya da yarıyıl tatilinden bugüne kadar geçmiş olan birkaç aylık süredeki okul hayatıyla ilgilidir. Bu yüzden yanıtlarken sadece şimdi nasıl olduğunu değil geçtiğimiz 2 ya da 3 ay içinde de nasıl olduğunu düşünmelisin.

2-Kız mısın erkek misin?

- Kız
- Erkek

3-Sınıfta kaç tane iyi arkadaşın var?

- Hiç iyi arkadaşım yok
- Sınıfımda 1 iyi arkadaşım var
- 2 ya da 3 iyi arkadaşım var
- 4 ya da 5 iyi arkadaşım var
- Sınıfımda 6 ya da daha fazla iyi arkadaşım var

Akran zorbalığı nedir?

Burada akran zorbalığı ile ilgili bazı sorular var. Bu soruları daha iyi yanıtlayabilmek için ilk önce akran zorbalığının ne olduğunu açıklayalım.

Eğer bir öğrenciye, başka bir ya da birkaç öğrenci;

- Aşağılayıcı ve kırıcı şeyler söylüyor, alay ediyor ya da aşağılayıcı ve kırıcı isimler takıyor;
- Arkadaş gruplarında tamamen yok sayıyor, gruplarından dışlıyor ya da kasıtlı olarak faaliyetlerinin dışında tutuyor;
- Dövüyor, tekmeliyor, itip kakıyor ya da bir odaya kilitliyor;
- Onun hakkında yalanlar söylüyor, asılsız dedikodular yayıyor, aşağılayıcı yazılar gönderiyor ve diğer öğrencilerin ondan hoşlanmaması için çaba harcıyor;
- Ve tüm bunlara benzer diğer kırıcı şeyleri yapıyor

Ve bunlar tekrarlayan bir şekilde gerçekleşiyor ise bu durum akran zorbalığı olarak adlandırılır. Akran zorbalığına uğrayan öğrenci için kendini savunmak zordur. Ayrıca biz bir öğrenciye tekrar tekrar aşağılayıcı ve kırıcı bir biçimde sataşılmasına da akran zorbalığı diyoruz. Ama biz sataşmanın arkadaşça ve oyun olarak yapılmasına akran zorbalığı demiyoruz. Bunun yanında aynı kuvvet ya da güce sahip iki öğrencinin tartışması ya da kavgası da akran zorbalığı değildir.

4-Geçtiğimiz aylarda akran zorbalığına ne sıklıkla uğradın?

- Geçtiğimiz aylarda okulda akran zorbalığına uğramadım
- Sadece bir ya da iki kez oldu
- Bir ay içinde 2 ya da 3 kez oldu
- Ortalama haftada bir kez oldu
- Haftada birkaç kez oldu

Geçtiğimiz aylarda aşağıdaki durumlardan bir ya da birkaçı yoluyla okulda akran zorbalığına uğradın mı? Lütfen tüm soruları yanıtla.

5-Bana aşağılayıcı isimler takıldı, alay edildi ya da kırıcı bir şekilde sataşıldı.

- Geçtiğimiz aylarda okulda akran zorbalığına uğramadım
- Sadece bir ya da iki kez oldu
- Bir ay içinde 2 ya da 3 kez oldu
- Ortalama haftada bir kez oldu
- Haftada birkaç kez oldu

6-Diğer öğrenciler beni kasıtlı olarak kendi aralarına almadı, arkadaş gruplarından dışladı ya da tamamen yok saydı

- Geçtiğimiz aylarda okulda akran zorbalığına uğramadım
- Sadece bir ya da iki kez oldu
- Bir ay içinde 2 ya da 3 kez oldu
- Ortalama haftada bir kez oldu
- Haftada birkaç kez oldu

7-Dövüldüm tekmelendim, itilip kakıldım ya da kapalı bir yere kilitlendim

- Geçtiğimiz aylarda okulda akran zorbalığına uğramadım
- Sadece bir ya da iki kez oldu
- Bir ay içinde 2 ya da 3 kez oldu
- Ortalama haftada bir kez oldu
- Haftada birkaç kez oldu

8-Diğer öğrenciler hakkımda yalanlar söyledi ya da asılsız dedikodular yaydı ve diğer öğrencilerin benden hoşlanmaması için çaba harcadı

- Geçtiğimiz aylarda okulda akran zorbalığına uğramadım
- Sadece bir ya da iki kez oldu
- Bir ay içinde 2 ya da 3 kez oldu
- Ortalama haftada bir kez oldu
- Haftada birkaç kez oldu

9-Para ya da eşyalarım çalındı ya da eşyalarım zarar verildim

- Geçtiğimiz aylarda okulda akran zorbalığına uğramadım
- Sadece bir ya da iki kez oldu
- Bir ay içinde 2 ya da 3 kez oldu
- Ortalama haftada bir kez oldu
- Haftada birkaç kez oldu

10-İstemediğim şeyleri yapmam için tehdit edildim ya da zorlandım

- Geçtiğimiz aylarda okulda akran zorbalığına uğramadım
- Sadece bir ya da iki kez oldu
- Bir ay içinde 2 ya da 3 kez oldu
- Ortalama haftada bir kez oldu
- Haftada birkaç kez oldu

11-Ailemin kökeni ya da inançlarım hakkında aşağılayıcı isimler ya da yorumlar yoluyla akran zorbalığına uğradım

- Geçtiğimiz aylarda okulda akran zorbalığına uğramadım
- Sadece bir ya da iki kez oldu
- Bir ay içinde 2 ya da 3 kez oldu
- Ortalama haftada bir kez oldu
- Haftada birkaç kez oldu

12-Ailemin anlamı olan aşağılayıcı isimler, yorumlar ya da el hareketleriyle akran zorbalığına uğradım

- Geçtiğimiz aylarda okulda akran zorbalığına uğramadım
- Sadece bir ya da iki kez oldu
- Bir ay içinde 2 ya da 3 kez oldu
- Ortalama haftada bir kez oldu
- Haftada birkaç kez oldu

12a- İnternet (bilgisayar) ya da cep telefonum üzerinden gelen aşağılayıcı ya da kırıcı mesajlar, çağrılar ya da resimler ya da başka yollarla akran zorbalığına uğradım.

(Lütfen arkadaşça ya da oyun yoluyla yapıldığında akran zorbalığı olmadığını hatırla)

- Geçtiğimiz aylarda bana bunlar olmadı
- Sadece bir ya da iki kez oldu
- Bir ay içinde 2 ya da 3 kez oldu
- Yaklaşık haftada bir kez oldu
- Haftada birkaç kez oldu

12b- İnternet ya da cep telefonu ile akran zorbalığına uğradıysan bu nasıl yapılmıştı?

- Sadece cep telefonu yolula
- Sadece internet yoluyla
- Her iki yolla da

13- Yukarda sorulardan başka bir yolla akran zorbalığına uğradım

- Geçtiğimiz aylarda bana bunlar olmadı
- Sadece bir ya da iki kez oldu
- Bir ay içinde 2 ya da 3 kez oldu
- Yaklaşık haftada bir kez oldu
- Haftada birkaç kez oldu

14- Sana akran zorbalığı yapan öğrenci ya da öğrenciler **kaçıncı sınıftalar?**

- Geçtiğimiz aylarda okulda akran zorbalığına uğramadım
- Benim sınıfımda
- Başka bir sınıf ama benimle aynı yaşta
- Daha büyük sınıf
- Daha küçük sınıf
- Farklı farklı sınıflarda

15- Sana **kızlar** tarafından mı yoksa **erkekler** tarafından mı akran zorbalığı yapıldı?

- Geçtiğimiz aylarda okulda akran zorbalığına uğramadım
- Özellikle bir kız tarafından
- Birkaç kız tarafından
- Özellikle bir erkek tarafından
- Birkaç erkek tarafından
- Hem kızlar hem erkekler tarafından

16- Genellikle kaç öğrenci tarafından akran zorbalığına uğradın?

- Geçtiğimiz aylarda okulda akran zorbalığına uğramadım
- Özellikle bir öğrenci tarafından
- 2-3 öğrencilik bir grup tarafından
- 4-9 öğrencilik bir grup tarafından
- 9 kişiden kalabalık bir grup tarafından
- Birkaç farklı öğrenci ya da öğrenci grupları tarafından

17- Akran zorbalığı ne kadar sürdü?

- Geçtiğimiz aylarda okulda akran zorbalığına uğramadım
- Bir ya da iki hafta sürdü
- Yaklaşık bir ay sürdü
- Yaklaşık altı ay sürdü
- Yaklaşık bir yıl sürdü
- Birkaç yıl boyunca sürdü

18- Akran zorbalığına nerede uğradın?

- Geçtiğimiz aylarda okulda akran zorbalığına uğramadım
- Geçtiğimiz aylarda aşağıda belirtilen yerlerin birinde veya birkaçında akran zorbalığına uğradım.

(Aşağıda devam edin)

18a-

- Bahçe / spor sahasında (teneffüsler ya da aralarda)
 - Koridorlarda / merdivenlerde
 - Sınıfta (öğretmen sınıftayken)
 - Sınıfta (öğretmen sınıfta değilken)
 - Tuvalette
 - Spor salonunda ya da dolap odasında / soyunma odasında / duşta
 - Yemekhanede
 - Okula giderken ya da okuldan dönerken yolda
 - Okul otobüs durağında
 - Serviste
 - Okulda başka bir yerde
- başka bir yerde ise lütfen nerede olduğunu yaz:

19- Geçtiğimiz aylarda akran zorbalığına uğradığınızı **hiç kimseye** söyledin mi?

- Geçtiğimiz aylarda okulda akran zorbalığına uğramadım
 - Akran zorbalığına uğradım, ama hiç kimseye söylemedim
 - Akran zorbalığına uğradım ve birisine söyledim
- Aşağıda belirtilen kişilerden kime söylediyse lütfen karşısına X işareti koy:

19a-

- Sınıf öğretmenin
 - Okulda başka bir yetişkin kişi (başka bir öğretmen, müdür, okul hemşiresi, bekçi/hizmetli, okul psikoloğu / rehber öğretmen, vb)
 - Anne baban / velilerin
 - Ağabey ya da ablaların ya da kardeşlerin
 - Arkadaşların
 - Başka bir kişi
- Başka bir kişi ise lütfen kim olduğunu aşağıya yaz

20- Bir öğrenci akran zorbalığına uğradığında **öğretmenler ya da okuldaki diğer yetişkinler** hangi sıklıkta durdurmaya çalışırlar?

- Neredeyse hiçbir zaman
- Nadiren
- Bazen
- Sık sık
- Hemen her zaman

21- Bir öğrenci akran zorbalığına uğradığında okuldaki **diğer öğrenciler** ne sıklıkla **durdurmaya** çalışırlar?

- Neredeyse hiçbir zaman
- Nadiren
- Bazen
- Sık sık
- Hemen her zaman

22- Geçtiğimiz aylarda, **evdeki yetişkinlerden biri** okulda uğradığın akran zorbalığını durdurmaya çalışmak için okulla görüştü mü?

- Geçtiğimiz aylarda okulda akran zorbalığına uğramadım
- Hayır, okulla görüşmediler
- Evet, okulla bir kez görüştüler
- Evet, okulla birkaç kez görüştüler

23- Yaşıtın bir öğrencinin okulda akran zorbalığına uğradığını gördüğünde ne **hissedersin** ya da ne **düşünürsün**?

- Böyle bir şeyi hak etmiş olabilir
- Pek bir şey hissetmem
- Onun için biraz üzülürüm
- Onun için üzülürüm ve ona yardım etmek isterim

24- Geçtiğimiz aylarda okulda **bir ya da birkaç öğrenciye** akran zorbalığı yapılırken sen ne sıklıkta katıldın?

- Geçtiğimiz aylarda okulda akran zorbalığı yapmadım
- Sadece bir ya da iki kez oldu
- Bir ay içinde 2 ya da 3 kez oldu
- Yaklaşık haftada bir kez oldu
- Haftada birkaç kez oldu

25- Diğer öğrencilere aşağılayıcı isimler taktım, alay ettim ya da kırıcı bir şekilde sataşım.

- Geçtiğimiz aylarda okulda akran zorbalığı yapmadım
- Sadece bir ya da iki kez oldu
- Bir ay içinde 2 ya da 3 kez oldu
- Yaklaşık haftada bir kez oldu
- Haftada birkaç kez oldu

26- Onu kasıtlı olarak kendi aramıza almadım, arkadaş grubumdan dışladım ya da tamamen yok saydım.

- Geçtiğimiz aylarda okulda akran zorbalığı yapmadım
- Sadece bir ya da iki kez oldu
- Bir ay içinde 2 ya da 3 kez oldu
- Yaklaşık haftada bir kez oldu
- Haftada birkaç kez oldu

27- Onu dövdüm, tekmeledim, itip kaktım ya da kapalı yere kilitledim

- Geçtiğimiz aylarda okulda akran zorbalığı yapmadım
- Sadece bir ya da iki kez oldu
- Bir ay içinde 2 ya da 3 kez oldu
- Yaklaşık haftada bir kez oldu
- Haftada birkaç kez oldu

28- Onun hakkında yalanlar söyledim ya da asılsız dedikodular yaydım ve diğer öğrencilerin ondan hoşlanmaması için çaba harcadım.

- Geçtiğimiz aylarda okulda akran zorbalığı yapmadım
- Sadece bir ya da iki kez oldu
- Bir ay içinde 2 ya da 3 kez oldu
- Yaklaşık haftada bir kez oldu
- Haftada birkaç kez oldu

29- Parasını ya da eşyalarını ondan aldım ya da eşyalarına zarar verdim

- Geçtiğimiz aylarda okulda akran zorbalığı yapmadım
- Sadece bir ya da iki kez oldu
- Bir ay içinde 2 ya da 3 kez oldu
- Yaklaşık haftada bir kez oldu
- Haftada birkaç kez oldu

30- İstemediği şeyleri yapması için tehdit ettim ya da zorladım

- Geçtiğimiz aylarda okulda akran zorbalığı yapmadım
- Sadece bir ya da iki kez oldu
- Bir ay içinde 2 ya da 3 kez oldu
- Yaklaşık haftada bir kez oldu
- Haftada birkaç kez oldu

31- Ailesinin kökeni ya da inançları hakkında aşağılayıcı isimler ya da yorumlar yoluyla akran zorbalığı yaptım

- Geçtiğimiz aylarda okulda akran zorbalığı yapmadım
- Sadece bir ya da iki kez oldu
- Bir ay içinde 2 ya da 3 kez oldu
- Yaklaşık haftada bir kez oldu
- Haftada birkaç kez oldu

32-Cinsel anlamı olan aşağılayıcı isimler yorumlar ya da el hareketleriyle akran zorbalığı yaptım

- Geçtiğimiz aylarda okulda akran zorbalığı yapmadım
- Sadece bir ya da iki kez oldu
- Bir ay içinde 2 ya da 3 kez oldu
- Yaklaşık haftada bir kez oldu
- Haftada birkaç kez oldu

32a-İnternet (bilgisayar) ya da cep telefonu üzerinden aşağılayıcı mesajlar çağrılar ya da resimler göndererek ya da başka yollarla akran zorbalığı yaptım

- Geçtiğimiz aylarda okulda akran zorbalığı yapmadım
- Sadece bir ya da iki kez oldu
- Bir ay içinde 2 ya da 3 kez oldu
- Yaklaşık haftada bir kez oldu
- Haftada birkaç kez oldu

32b- İnternet, cep telefonu üzerinden akran zorbalığı yaptıysan bunu nasıl yapmıştın?

- Sadece cep telefonu yoluyla
- Sadece internet yoluyla
- Her iki yolla da

33- Yukarıda sorulardan **başka bir yolla** akran zorbalığı yaptım

- Geçtiğimiz aylarda okulda akran zorbalığı yapmadım
- Sadece bir ya da iki kez oldu
- Bir ay içinde 2 ya da 3 kez oldu
- Yaklaşık haftada bir kez oldu
- Haftada birkaç kez oldu

- Lütfen hangi yolla olduğunu açıkla:

34- Geçtiğimiz aylarda, diğer öğrencilere okulda akran zorbalığı yaptığın için **sınıf öğretmenin ya da başka bir öğretmenin** seninle konuştu mu?

- Geçtiğimiz aylarda okulda akran zorbalığı yapmadım
- Hayır, benimle bu konuda konuşmadılar
- Evet, benimle bu konuda bir kez konuştular
- Evet, benimle bu konuda birkaç kez konuştular

35- Geçtiğimiz aylarda, diğer öğrencilere okulda akran zorbalığı yaptığın için **evdeki yetişkinlerden** biri seninle konuştu mu?

- Geçtiğimiz aylarda okulda akran zorbalığı yapmadım
- Hayır, benimle bu konuda konuşmadılar
- Evet, benimle bu konuda bir kez konuştular
- Evet, benimle bu konuda birkaç kez konuştular

36- Sevmediğin bir öğrenciye akran zorbalığı yapılmasına **katılacağını** düşünüyor musun?

- Evet
- Belki
- Bilmiyorum
- Sanmıyorum
- Hayır
- Kesinlikle hayır

37- Yaşıtın bir öğrenciye diğer öğrenciler tarafından akran zorbalığı yapıldığını görür ya da anlarsan **genellikle nasıl tepki verirsin?**

- Yaşıtım öğrencilere akran zorbalığı yapıldığını hiç fark etmedim
- Akran zorbalığı yapılmasına ben de katılırım
- Hiçbir şey yapmam, ama akran zorbalığı yapılmasının normal olduğunu düşünürüm
- Sadece ne olup bittiğini seyrederim
- Hiçbir şey yapmam, ama akran zorbalığı yapılan çocuğa yardım etmem gerektiğini düşünürüm
- Akran zorbalığı yapılan çocuğa bir şekilde yardım etmeye çalışırım

38- Okulunda diğer öğrencilerin sana **akran zorbalığı** yapmasından ne sıklıkla **korkarsın**?

- Asla
- Nadiren
- Bazen
- Sık sık
- Çok sık

39- Geçtiğimiz aylarda **sınıf öğretmeninin** akran zorbalığını önlemek için genelde ne kadar çaba gösterdiğini düşünüyorsun?

- Neredeyse hiç
- Oldukça az
- Biraz
- Epeyce
- Çok fazla

AİLE AİDİYETİ ÖLÇEĞİ

	(1) Tamamen Katılıyorum	(2) Katılıyorum	(3) Kararsızım	(4) Katılıyorum	(5) Tamamen Katılmıyorum
Aileme güçlü bir şekilde bağlılık hissediyorum.					
Ailemde hayır deme hakkımız hep korunur.					
Ailemin önemli bir parçasıyım.					
Ailemin beni desteklediğini hissediyorum.					
Ailemdeki birçok kişi benim için bazı zevklerinden vazgeçmez.					
Ailemde kendimi değerli hissediyorum.					
Ailemin bana güvendiğini hiç hissetmedim.					
Ailemin bana saygı gösterdiğini hep görmüşümdür.					
Ailemde kararları birlikte almayız.					
İhtiyaç içinde ve hasta olduğumda ailem hemen destek olur.					
Ailemle birlikte zaman geçirebiliyoruz.					
Kendimi evimde ve ailemle birlikte mutlu hissetmiyorum.					
Sevgi ve hoşgörü ailemin önemli bir parçasıdır.					
Ailem bana özen gösterir.					
Ben de aileme özen gösteririm.					
Ailemde eleştiri hakkımız özenle korunur.					
Bir daha dünyaya gelsem aynı ailede doğmak isterdim.					

